

VIGILIA

2009 / 5

Az imádságról

SZENTMÁRTONI MIHÁLY: **Az imádság lélektana**

TARJÁNYI BÉLA: **Jézus imái**

ÁMENT LUKÁCS: **A monasztikus zsolozsmáról**

SIENAI SZENT KATALIN: **„A szerelem minden akadályt legyőz”**

OROSZ ATANÁZ: **A Jézus-ima Áthosz-hegyi Nikodémosz
lelkiségében**

Szerzetesek vallomásai az imádságról

**Borbély Szilárd és Rába György versei
Győrffy Ákos, Selyem Zsuzsa és Tóth Sára esszéi**

Beszélgetés Thomas Keating trappista szerzetessel

LUKÁCS LÁSZLÓ:	Benső figyelem	321
----------------	----------------	-----

AZ IMÁDSÁGRÓL

SZENTMÁRTONI MIHÁLY:	Az imádság lélektana	322
TARJÁNYI BÉLA:	Jézus imái	333
ÁMENT LUKÁCS:	„Az istenszolgálatnak semmit elébe ne tegyenek”. A monasztikus zsolozsma szerepe a bencés közösség életében	343
VERSEGI BEÁTA-MÁRIA:	Szent Katalin imádsága elé	349
SIENAI SZENT KATALIN:	„A szerelem minden akadályt legyőz”. Negyedik imádság (Cseke Ákos fordítása)	350
OROSZ ATANÁZ:	A Jézus-ima Áthosz-hegyi Nikodémosz lelkeségében	353

SZÉP/ÍRÁS

BORBÉLY SZILÁRD:	A Vőlegény (<i>vers</i>)	358
TÓTH SÁRA:	„A legkisebbnél is kisebbek”. Szent szöveg és versszöveg párbeszéde Visky András: <i>A hazatérő. Apokrif</i> című versében (<i>tanulmány</i>)	360
GYÖRFFY ÁKOS:	Holtág. Bizonytalan feljegyzések a költészetről (<i>esszé</i>)	368
RÁBA GYÖRGY:	Diadalút (<i>vers</i>)	371
SELYEM ZSUZSA:	A Fibonacci-regény. Arte povera a <i>Seiobó</i> ban (<i>esszé</i>)	372

BESZÉLGETÉS

ANNE A. SIMPKINSON:	Thomas Keatinggel (<i>Lukács László fordítása</i>)	379
---------------------	--	-----

MAI MEDITÁCIÓK

■ Szerzetesek vallomásai az imádságról	384
--	-----

KRITIKA

HALMAI TAMÁS:	Ami személyes és ami közös. Kertész Imre: <i>Európa nyomasztó öröksége</i>	394
---------------	---	-----

SZEMLE

(a részletes tartalomjegyzék a hátsó borítón) <i>A 352. oldalon Sienai Szent Katalin</i>	396
---	-----

Belső figyelem

Korunk embere lassan túljut az információs forradalom által okozott első sokkhatáson. Hozzászokott a technikai újdonságokhoz. Első kábulatából felocsúdva képes talán reflektálni arra, hogy mi történt-történik vele: az élet látványos felszíne elfeledtette vele, hogy igazi életét, önmagát csak belül, a „szívében” találhatja meg.

Napjainkban mintha növekvőben volna a felismerés, hogy a felszínes élet előbb-utóbb elsorvad. A gyökerét vesztett ember elveszti belső egyensúlyát, elidegenedik önmagától. A válság azonban valódi fordulatot is hozhat. Egyre többen befelé fordulva kezdik keresni az élet igazi mélyeit, ahol Istennel tudnak találkozni. Newman szerint „a keresztény az, aki figyel Istenre”. Ez a figyelem összekapcsolódik énlünk legbensejének tudatra ébredésével. Ahogy Szent Bazileiosz mondta: „Figyelj önmagadra, hogy figyelhess Istenre.”

A személyes hit elsősorban az imádságban, az Istenre irányuló összeszedett figyelemben nyilvánul meg. A sivatagi atyák egész életüket az imádságnak szentelték, tapasztalatukból ma is tanulhatunk. „Az ima a figyelemből fakad. Az összeszedett, mélységes figyelem alapozza meg a folytonos imádságot.” Tanításukkal összecseng korunk nagy istenkeresőjének, Simone Weilnek megfigyelése: „A természetfölötti szeretet és az imádság nem egyebek, mint a figyelem legmagasabb rendű formái.” „Istenhez közeledni nem az ember feladata. Egyedül Istenre tartozik, hogy közelítsünk hozzá. A mi dolgunk: a várakozás, a figyelem, a készenlét.”

Kérdés, hogy a vallásosság intézményes keretei mennyire tudják megnyitni azokat a mélységeket, amelyekben ez a találkozás létrejöhet. Isten Krisztusban látható történelmi alakban jelent meg a földön. Krisztus Lelke pedig láthatatlanul, szívünk mélyén szólít meg bennünket. Kétfelől, mégis együtt „közelítenek hozzánk”. Figyelmesen kell várakoznunk mindkettőjükre: a látható jelben megjelenő Láthatatlanra. Ezért is válik a befelé forduló figyelem különösen fontossá a keresztények imájában. A szentségek megjelenítik és megadják Krisztus kegyelmét. Ennek biztonsága azonban el is feledtetheti azt, hogy Isten: az örök Misztérium, aki fölötte áll minden emberi fogalomnak, elképzelésnek, vágnak. Thomas Merton trappista szerzetesként a sivatagi atyák sorába lépett: „Bizonyos értelemben folyvást vándorlunk, úgy vándorlunk, mintha nem tudnánk, hová tartunk. — Más értelemben viszont már megérkeztünk. — Ebben az életben nem juthatunk el Isten tökéletes birtoklására, ezért aztán vándorlunk, mégpedig sötétben. Mégis már birtokoljuk Őt a kegyelme által, és ezért, ebben az értelemben már megérkeztünk, és a világosságban élünk. — De jaj! Milyen messzire kell elmennem, hogy megtaláljalak Téged, Akiben pedig már megérkeztem!”

Az imádság lélektana

SZENTMÁRTONI MIHÁLY

1945-ben született Újvidéken. Filozófiát, teológiát és lélektant tanult Zágrábban, majd Rómában doktorált klinikai pszichológiából. Tíz évig Zágrábban volt egyetemi tanár és gyakorló pszichológus. 1991 óta Rómában él, a Pápai Gergely Egyetem professzora. Legutóbbi írását 2008. 7. számunkban közzöltük.

A cím megtévesztő, de készakarva hagytam meg, hogy azonnal tudjak üzenetet kihozni belőle! Nem lehet beszélni az imádság lélektanáról, csak az imádkozó ember lélektanáról! Az üzenet pedig ez: nem az imával van a baj, hanem az emberrel, aki nem imádkozik! És pontosan ez mostani elemzéseink tárgya. Eszmefuttatásaink során három kérdésre keresünk választ: „Miért nem imádkozunk?”; „Hogyan imádkozunk?”; „Mikor imádkozunk?” Ezekre a kérdésekre azonban nem egyenes úton válaszolunk, hanem lélektani elemzésekből kiindulva megfontoljuk az imádkozás belső, lelki és pszichikai hátterét.

Miért nem imádkozunk?

Nem igen kell bizonygatni, hogy az imádság válságba jutott, nemcsak híveknél, hanem papoknál és szerzeteseknél is. Ennek vannak objektív okai, de oka lehet hanyagság vagy tudatlanság is. Úgy tűnik, hogy a legtöbb nehézséget három csoportba lehet besorolni: „Nincs időm imádkozni”, „Nincs kedvem imádkozni”, „Nem tudok imádkozni”. Azonban ezek a mentségek nemritkán csak kifogások, amelyek mögött más igazságok húzódnak meg.

„Nincs időm imádkozni”

Az imaélet válságának egyik tényleges oka az időhiány, illetve a túlterheltség. Rohanunk az egyik munkáról a másikra anélkül, hogy egyiket is jól elvégeztük volna, este pedig már annyira fáradtak vagyunk, hogy se kedvünk, se ihletünk nem marad az imára. De az időhiányra való hivatkozás palástolhat más háttérokokat is. Vegyünk szemügyre néhány lehetőséget.

Az idő téves értelmezése. Az imához szükséges egy kis, de fontos elhatározás: *akarok időt szentelni Istennek!* Nem könnyű, de nem is lehetetlen. Az időhiányra való hivatkozás mögött meghúzódhat az idő téves értelmezése. „A nincs időm” lehet saját véges egzisztenciánk visszajelzése, és pontosan emiatt van szükségünk arra, hogy tudatosan szembenézzünk az idő kérdésével, mert azt is jelentheti, hogy nem merünk szembenézni a halál, az elmúlás gondolatával. Az ember igyekszik megragadni minden lehetőséget, hogy a jelen pillanatnak éljen, hogy „belemeneküljön” a jelen pillanatba, hogy „kihasználja” a jelen pillanatot, de nem annak lelki értelmében (mint *kairos!*), hanem anyagi, evilági értelmében (*kronos*). Ennek a mentalitásnak vannak

hangzatos nevei is, például Amerikában a „time is money”, Angliában pedig a „value for money”. Az időnek téves meghatározása ez, mert az idő önmagában nem érték, hanem attól nyeri értékét, amibe befektetjük. Van-e jobb befektetés, mint az Istennek szentelt idő?

Hamis istenkép. Az időhiányra való hivatkozás mögött meghúzódhat hamis istenkép is. Az imához szükségünk van pozitív istenképre. Ha valakinek negatív képe van Istenről, akkor nem lesz hozzá bizalma. Ilyen negatív kép Istenről lehet a büntető Isten képe, akihez képtelenek leszünk imádkozni, mivel az imádság alapfeltétele a bizalom. Íme, néhány pozitív istenkép, amelyeket tudatosan ápolni kell, mert ezek válnak az imádság vonzóerejévé. Állítjuk, hogy Jézus a legkedvesebb barátunk. Kedves barátainkra gyakran gondolunk, meglátogatjuk őket, írunk nekik, ajándékot veszünk nekik, szívesen együtt vagyunk velük. Hogyhogy mindezt nem tudjuk alkalmazni Jézusra? Állítjuk továbbá, hogy Isten a legnagyobb jótévőnk. Jótévőinkre van időnk, megtiszteltetésnek vesszük, ha meglátogatnak bennünket. Hogyhogy mindezt nem tudjuk alkalmazni Istenre?

Aktivizmus, munkába való menekülés. Az időhiányra való hivatkozás mögött meghúzódhat egy harmadik ok is: a protagonista mentalitás. Megszoktuk, hogy a mindennapi életben tevékenyek és aktívak vagyunk. Az imában azonban nem mi vagyunk a protagonisták, hanem Isten. Tőlünk passzivitást, alázatosságot, kiszolgáltatottságot tételez fel. Istent nem lehet kényszeríteni, tőle bármit erőszakkal kiimádkozni: rá várni kell.

„Nincs kedvem
imádkozni”

Ez a mentség is takarhat különféle kibúvókat. A teljes mondat ugyanis így hangzik: „Nincs kedvem imádkozni, mert ez áldozatot tételez fel.” Ez persze nem mentség, hiszen áldozat nélkül nincs semmi értékes ebben az életben. Mindennek van ára. Nem lehet megtanulni idegen nyelvet fáradság nélkül. Minden hivatásnak megvannak a maga nehézségei. Az ima ugyanis nemcsak boldog lebegés Isten jelenlétében, hanem kötelesség is. Ne ijedjünk meg ettől a szótól. Az ima nem önmagunk boldogítása, hanem Isten dicsérete, nem spontaneitás kérdése, hanem tudatosan felvállalt odafordulás Istenhez. Ez viszont nem mindig pusztán öröm, hanem lehet igen fájó tapasztalat is. A szentek életéből ismerjük a dezolációt, lelki elhagyatottság állapotát, amikor semmi örömet nem találtak az imában. Nagyon sok zsoltár a lelki sötétség állapotát tükrözi vissza. Az ima mindig a belső tisztulás útja is, és ez gyakran fájdalmas folyamat.

A „nincs kedvem imádkozni” mögött meghúzódhat a magánytól való félelem is. Az ima aszkézist tételez fel, vissza kell vonulnunk a magányba, el kell hagynunk a megszokottság támpontjait. Az imában szembesülünk magunkkal, hibáinkkal, elfojtott félelmeinkkel és gyarlóságainkkal. A mai ember nem szereti a magányt, a hallgatást. Zenét hallgatunk, TV-t nézünk, manapság pedig fülünkre kapcsoljuk az MP3 játszókat.

„Nem tudok imádkozni”

Ez a mentegetőzés esetleg azt tükrözi vissza, hogy *téves felfogásunk van az imáról*. Van, aki úgy gondolja, nem tud elmélkedni, mert nincs hozzá teológiai képzettsége vagy lelki felkészültsége. Ezeknek már Nagy Szent Teréz válaszolt, amikor kifejtette, hogy imádkozni nem azt jelenti: sokat gondolkodni, hanem sokat szeretni.

A „nem tudok imádkozni” mögött meghúzódhat *lelki lustaság is*, azaz nem vagyunk hajlandók új imamódszerekkel kísérletezni. Az imádkozás nem velünk született képesség, hanem meg kell tanulni, és be kell gyakorolni. Arra is jó ügyelni, hogy mindenkinek megvan a maga sajátos ima stílusa: van, akinek jobban megfelel a szemlélődő ima, míg mások előnyben részesítik a szóbeli imát. Van, aki legszívesebben szentírási szövegeket választ elmélkedése alapjául, van, aki inkább a rózsafüzért imádkozza. Van, aki szívesen időzik a kápolnában az Oltáriszentség jelenlétében, mások inkább a természet magányában találják meg az imához szükséges hangulatot.

Itt szeretnénk megemlíteni azt a tényt, hogy talán túlságosan elhanyagoltuk a szóbeli imát. Valamikor az imakönyv szerves részét alkotta az imaéletnek. Ezek az imák az egyház lelki kincstára, évszázadok bölcsességének és lelki tapasztalatának rögzített formája. Gondolunk itt a Litániákra, egyéb szóbeli imákra, amelyeket különféle alkalmakra ajánlott az imakönyv. Miért iktattuk ki imaéletünkben a Litániákat, amelyek lényegében az Ősegyház imái voltak?

Végül meg kell említenünk azt is, hogy a „nem tudok imádkozni” lehet *hiteles vágy kifejeződése*, amint azt a tanítványok is megvallották, amikor arra kérték Jézust, hogy tanítsa meg őket imádkozni.¹ Nekünk is van egy „mesterünk”: A *Katolikus Egyház Katekizmusa*, amely nagy teret szentel az imádságnak. Lapozunk bele és idézzük fel az alapvető imaformákat.

¹M. Costa: *Voce tra due silenzi*. EDB, Bologna, 1998, 44–57.

Hogyan imádkozzunk?

A *Katolikus Egyház Katekizmusa* az imádságot így határozza meg: „Az imádság a lélek felemelése Istenhez, vagy a megfelelő javak kérése Istentől” (2559. sz.). E mellett a hivatalos meghatározás mellett hasznos, ha van személyes fogalmunk is az imáról. Kis Szent Teréz például így látta saját maga számára az ima mibenlétét: „Részemre az ima a szív révülete, az ég felé irányított egyszerű tekintet, a hála és szeretet ujjongása a megpróbáltatásban és az örömben!” Az imádság összetett valóság, de némi leegyszerűsítéssel minden imádságnál megkülönböztethetünk három dimenziót: befelé, kifelé és fölfelé.²

²Vö. K. L. Ladd — B. Spilla: *Inward, Outward, and Upward: Cognitive Aspects of Prayer*. Journal of Scientific Study of Religion, 41 (2002), 475–484.

A befelé irányuló imádság

A befelé irányuló ima olyan imádságot fejez ki, amelynek irányultsága maga az imádkozó ember. Két alapvető kifejezése a kérő imádság és a hálaadás, de ide tartozik a bűnbánat is.

Az Újszövetségben a *kérő ima* szókinccse gazdag: kérés, könyörgés, állhatatos szolnítás, kiáltás, panasz. A kérő imával juttatjuk ki

fejezésre az Istenhez fűződő kapcsolatunk tudatát: teremtményekként nem vagyunk sem önmagunk eredete, sem balsorsunk ura, sem saját végső célunk, bűnösökként pedig tudjuk, mint keresztyének, hogy elfordulunk Atyánktól. A kérés már hozzá való visszatérés. A *bocsánatkérés* a kérő ima első mozzanata. A bánat már megjelenik a Miatyánkban is, amikor Isten bocsánatáért könyörgünk. Elismerjük saját felelősségünket, és Istentől kérjük a megbocsátást. Ide tartoznak az egyéb bűnbánati cselekedetek is: bőjt, lemondás, vezeklés, zarándoklat, alamizsna, az irgalmasság testi és lelki cselekedetei. Jézus Lázár feltámasztásakor imádkozott így az Atyához: „Atyám, tudom, hogy Te mindig meghallgatsz...” A Miatyánk a kérő ima ősmintája. Először hódolatunkat fejezzük ki a mennyei Atya iránt, áldjuk szent nevét, majd pedig imádkozunk szükségleteinkért: kenyérért és mindazért, amire szükségünk van.

**Ember és Isten akarata
a kérő imában**

A befelé irányuló imát mondhatnánk a *magunkért mondott* imának is. Ezek leginkább egyszerű, spontán imák, fohászok, amelyekkel Istenhez fordulunk, vagy Istenhez visszük magunkat, testünket, lelkünket. Itt nincsenek cenzorok, az ember úgy fejezi ki magát, ahogyan tudja, vagy ahogyan érzi magát. Ezek az imák lehetnek a bűnbánat felindítása („Istenem, bocsáss meg nekem!”), az Istenre való ráhagyatkozás kifejezése („Legyen meg a Te akaratod!”), hálaadás („Köszönöm, Istenem, hogy szeretsz!”). Ezeket a lelki megmozdulásokat követhetik könnyek, örömjongás, hallgatás.

Ennél a pontnál érintjük a kérő ima állandóan visszatérő problémáját. Amikor az imádságról beszélünk, szinte akaratlanul is a kérő imára gondolunk. Jézus szavaira hivatkozunk, hogy mindent kérhetünk az Atyától. Csakhogy mindjárt egy nehézséggel találjuk magunkat szemben. Úgy tűnik ugyanis, mintha a kérő imában két akarat ütközne egymással: az ember és Isten akarata. Képes-e az emberi akarat arra, hogy megváltoztassa Isten akaratát? Az isteni Gondviselést nem lehet manipulálni! A kérő imának lehet gyógyító hatása súlyos betegségben, de csak olyan formában, hogy fölerősíti az élni akarást, de a szép időért mondott kérő imát alig lehetne hasznosnak mondani. Viszont mégsem „haszontalan”, még kevésbé kicsúfolni való az ilyen imádság, például imádkozni szép időért, vagy esőért, bő termésért, egy vállalkozás szerencsés kimeneteléért stb. A dolog tréfás oldala az, hogy erre nem (csak) a lelkeségi teológia hívta fel figyelmünket, hanem a kísérleti pszichológia!

A megoldás talán egyszerűbb, mint gondolnánk. A kérő imában nem Isten akaratát igazítjuk a miénkhez, hanem a miénket Istenéhez! Ez volt Jézus getszemáni imádsága: elfogadta az Atya akaratát. Lehetséges azonban a kérő imát más szemszögből is megközelíteni: a *kommunikáció* szemszögéből. A kérő ima párbeszéd Istennel. A Miatyánk tanúsítja, mennyire közvetlen párbeszédé alakulhat a kérő ima. A Miatyánkban kedvesen Atyának szólítjuk Istent.³ A kérő ima tehát mindenekelőtt párbeszéd Istennel, amelyet az iránta való bizalom ihlet.

³D. Capps: *The Psychology of Petitionary Prayer*. *Theology Today*, 39 (1982), 130–141.

A befelé irányuló ima másik formája a *hálaadás*. A hálaadásban elismerjük Istentől való teljes függőségünket: „minden, ami vagyok és amit birtokolok, Istentől kaptam...” Szent Pál buzdít bennünket: „Adjatok hálát mindenért...” A hívő ember alapállása tulajdonképpen a hálaadás: minden Isten ajándéka. Jézus gyakran adott hálát mennyei Atyjának: „Hálát adok neked Atyám, amiért kinyilatkoztattad a titkokat a kicsiknek...” Mária is hálát ad Istennek azokért a nagy adományokért, amelyekkel elhalmozta őt. Nekünk is gyakrabban kellene hálát adnunk Istennek mindenért.

A szentignáci lelkigyakorlat záró imája a hálaadás szép formulája: „Vedd, Uram, és fogadd el teljes szabadságom, emlékezetem, értelmem és egész akaratom, mindenem, amim van és amivel rendelkezem. Te adtad nekem mindezt. Neked, Uram, visszaadom. Minden a Tiéd, rendelkezézzél vele egészen akaratom szerint. Add nekem szereteted és kegyelmed, mert ez elég nekem.”

A kifelé irányuló imádság

A kifelé irányuló imádság másik neve a *közbenjáró imádság*, azaz a másokért mondott ima. Ábrahám óta a közbenjárás, a másik javára történő kérés az Isten irgalmasságára hangolt lélek sajátossága, ismertetőjegye. Szüleink, nagyszüleink sokszor gyermekeikért imádkoztak, vezekeltek, zarándokoltak, böjtöltek, a szentek pedig a bűnösök megtéréséért, vagy más nagy szándéokra imádkoztak. A másokért mondott ima fontosságára hívta fel a figyelmet nemrégben XVI. Benedek pápa, amikor a szemlélődő szerzetesekről szólt: ők a világ lelki és imádkozó dimenziója. Jézus „főpapi imája” állhat itt, mint ősminta: Ő már értünk is imádkozott, tudniillik azokért, akik az apostolok szavára hinni fognak. Talán nem is vagyunk tudatában annak, milyen sok jót lehet tenni azáltal, hogy másokért imádkozunk.

Miért fontos a másokért mondott ima? A lélektani elemzések kiindulópontja itt az a meglátás, hogy életünket valójában csak úgy vagyunk képesek megvalósítani, ha másokért élünk. Sokféleképpen lehet másokért élni és dolgozni. Példaként a szülőket szoktuk említeni, akik életüket gyermekük nevelésének szolgálatába állítják, vagy a betegápoló nővéreket, gyermekgondozókat és egyéb úgynevezett szociális szeretetszolgálatot végző személyeket. Van azonban a kereszténységben egy másik kiváló út, amelyet maga Krisztus Urunk is gyakorolt: a *másokért mondott ima*. Keveset gondolunk ennek az imának a nagyszerűségére. Krisztus urunk világosan megmondta tanítványainak, hogy imádkozott értük, különösen Péterért. Búcsúbeszéde nem más, mint az apostolokért mondott nagy ima: „Értük könyörgök, Szent Atyám, tartsd meg őket a nevedben” (Jn 17,9).

Minket a másokért mondott ima visszaható ereje érdekel. Amíg az ember képes imádkozni másokért, addig nyitott lélekkel éli életét, és alapjában evangéliumi útvonalon igyekszik megvalósítani életének értelmét, azaz másokért él. Hogy mit jelent másokért imádkozva szentté válni, vizsgáljuk meg egy valós példán keresztül.

1964. január 21-én Vogherában, Olaszországban, egy férfi haldoklott, aki még gyermekkorában tragikus játék következtében elveszítette szeme világát. A fiúba akkor beköltözött a kétségbeesés, gyűlölet és bosszúvágy. Évekig élt a vakok intézetében teli elkeseredéssel. Akkor azonban találkozott a vakok nagy apostolával, Don Orionével, aki elmagyarázta neki, hogy a vakok is lehetnek a világo sság apostolai sokak számára, akik egészséges szemükkel sem képesek meglátni Isten csodáit. Cesarino Pisano — így hívták a fiút — mélyen elgondolkodott és végül is megtalálta életének igazi hivatását: szerzetes lett a Butri-i Szent Albert kolostorban és fölvette a Fra Ave Maria nevet. Itt élt egészen szent haláláig. Egy alkalommal lehetősége nyílt arra, hogy találkozzon azzal a gyermekkori társával, aki kiütötte a szemét. Korábban talán képes lett volna megölni bosszúból. Most azonban felujjongott: „Köszönöm neked, Istenem, hogy elvetted a szemem világát, de a szívem csordultig megtöltötte a mennyei fény boldogságával!” Nagyanyjának meg ezeket a megható sorokat írta: „Vannak emberek, akik nem hisznek a csodákban. Íme, itt egy nagy csoda: Egy vak, valamikor nagy bűnös, de akinek Isten megbocsátotta bűneit, most egy kolostorban bezárkózva nagyon boldog. De nem önző boldogság ez. Azokért sír, akiknek nincs hitük, és azért imádkozik, hogy mindenki megtalálja Isten világosságát.”

A fölfelé irányuló imádság

A fölfelé irányuló ima olyan imádságra utal, amelynek célja Isten dicsérete. Az *áldás* ilyen ima, amely a keresztény lélek alapmozgását fejezi ki: Isten és az ember találkozása. Áldjuk Isten nevét, mert felismertük szentségét, jóságát, bölcsességét. Lélektani ereje abban rejlik, hogy életünket ráhangoljuk Istenre és tudjuk, hogy jó irányban haladunk. Az *imádás* az embernek az első megnyilatkozása, aki Teremtője előtt teremtménynek ismeri el önmagát. Magasztaljuk az Úr nagyságát, aki megteremtett bennünket, és a Megváltó mindenhatóságát, aki a gonosztól megszabadít bennünket. Jézus gyakran így imádkozott mennyei Atyjához: „Dicsőítelek téged, Atyám.” Vagy gondolhatunk Mária imájára, a Magnificatra: „Magasztalja lelkem az Urat...” Ez az ima jut kifejezésre a dicsőítő himnuszokban: „Téged Isten dicsérünk...”, „Leborulva imádlak, ó Oltáriszentség...” Imaéletünkől mintha kimaradt volna ez a hódoló, imádó magatartás, amely jellemezte a Szentségimádat, a csendes adorációt a tabernákulum előtt.

A *dicsőítő imádság* az imának az a formája, amely a legközvetlenebbül ismeri el, hogy Isten az Isten. Önmagáért énekl i Öt meg, tettein túl Öt dicsőíti azért, mert létezik. Ilyen ima a „Dicsőség az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek”, a Szentmisében pedig a „Dicsőség a magasságban Istennek”. Időnként hasznos lenne elimádkozni a „Dicsőséget” csak úgy magunknak, lassan, elmélkedve, meg-megállva egy-egy során. Kár, hogy a legszebb imáink anynyira megszokottá váltak, hogy nem is figyelünk szépségükre: Miatyánk, Üdvözlégy, Dicsőség, Hiszekegy, Úrangyala. Jézus

gyakran kezdte imáját így: „Dicsőítelek, Atyám!” vagy: „Megdicsőítettem a nevedet.”

Mikor imádkozzunk?

A fenti kérdésre sokan talán minden gondolkodás nélkül az evangéliumi szavakkal válaszolnának, hogy természetesen mindig kell imádkozni. De ha megpróbáljuk ezt a javaslatot átültetni a mindennapi gyakorlatba, több nehézségbe is ütközünk. Az ima nemcsak öröm és jó érzés, hanem néha kemény harc is lehet. Sok hívő arra panaszkodik, hogy nem jól imádkozik, mert közben nem érez semmiféle örömet. Ez az imának téves értelmezése. Imaéletünkben ki kell iktatnunk egy tévhitet: a *szubjektivizmust*. A szubjektivizmus itt azt jelenti, hogy úgy gondoljuk, minden imánkat jó érzésnek kellene követnie, vagyis hogy imánk boldoggá, megelégedetté tegyen bennünket. Ezzel szemben azt kell mondanunk, hogy mi nem azért imádkozunk, hogy jól érezzük magunkat, hanem azért, hogy Istent dicsőítsük. Ha ugyanis imáinkban állandóan saját jólétünket keressük, akkor csakhamar elmaradnak imaéletünkben az úgynevezett kötelező imák: a Zsolozsma, a kilencedek, a Rózsafüzér, a Litániák és még sok más ima.⁴

⁴Vö. E. Bianchi — B. Baroffio: *La preghiera: fatica di ogni giorno*. Piemme, Casale Monferrato (AL), 1983, 15–18.

Imádkozni egy keresztvetés erejéig

Gyakran panaszkodunk, hogy lelki szárazságban szenvedünk, azaz az ima, különösen a Zsolozsma nem mond semmit, szinte úgy érezzük, kár vesződni vele, sem Istennek, sem nekünk semmi hasznunk abból, ha csak úgy szárazon elmondjuk imáink szövegét. Pontosan az ilyen lelkiállapotban fontos, hogy az ember ne hagyja ki az imát azzal az indoklással, hogy ennél hasznosabb dolgokra használhatja fel az időt. Amikor úgy tűnik, hogy Isten nincs jelen, fontos, hogy legalább a helye üres maradjon, azaz ne akarjuk az úrt betölteni más tevékenységgel, valamiféle bálvánnyal, amelynek leginkább az a neve, hogy aktivizmus. Ezért hasznos, hogy időnként megszakítsuk munkánkat, és legalább egy gondolat erejéig Istenhez forduljunk és kevéske időt Neki szenteljünk.

A lelki szárazság idejében fontos felfedeznünk egy rendhagyó imamódot, amit Foligno-i Boldog Angela „kényszer-imának” nevez, és amit ő maga is alkalmazott. Ez nem a szellem, hanem a test imája. Létezik egy titkos szövetség a test és psziché között, és ezt kell kihasználni, amikor nem megy az ima. Amikor ugyanis akaratunk nem képes rábírn bennünket, hogy imádkozzunk, mindig megmarad az a képessége, hogy utasításokat adjon a testnek: térdeljünk le, tegyük össze kezünket, vessünk keresztet, nyissuk ki ajkunkat és ismételjünk megszokott szavakat, például a Dicsőséget, vagy a Rózsafüzért, a Jézus-imát, akár valamelyik Litániát, vagy más szóbeli imát.

Egy keleti misztikus, nevezetesen Szíriai Izsák tanította ezt a bölcsességet: „Amikor a szív halott és nem képes a legcsekélyebb

imára sem, találjon ránk Isten földre borulva a templomban.” Kalkuttai Teréz anyja is gyakorolta ezt a kényszer-imát: „Nem tudom kimondani, mennyire rosszul éreztem magam az elmúlt napokban; volt egy pillanat, amikor majdnem abbahagytam mindent. Ekkor határozott mozdulattal megragadtam a rózsafüzéremet és lassan elkezdtem mondani az Üdvözlégy Máriá-kat, csendesen, minden gondolat vagy érzelem nélkül.”

A pusztán fizikai ott-maradás a templomban vagy a kápolnában, de akár a saját szobánkban is, amikor imádkoznunk kellene, vagy imádkozni akarnánk, már ima. Mert az ima lényege az *Istennek szentelt idő*. Amíg tehát nem teszünk mást, mint egyszerűen ott vagyunk, akkor máris imádkozunk! Isten tudja, hogy ezer más dologgal foglalkozhatnánk, amelyekben több örömet lelnénk, mint száraz imánkban, de ha ellene tudunk állni ennek a kísértésnek, az így elfecsérelt idő nagy lelki gazdagságot jelent. Egy tanítványnak, aki arra panaszkodott, hogy állandóan szórakozott és nem képes imádkozni, a nevelője azt a tanácsot adta: „Hadd a gondolataidat, repüljenek százfelé, csak a tested ne hagyja el a cellát!”

Basil Hume bíboros így ír erről az imáról *Naplójában*: „Találj időt napközben, amikor, hogy úgy mondjam Istenre pazarolod idődet, és ragaszkodjál ehhez az időponthoz, tekintet nélkül arra, hogyan érzed magad. Amikor az imádkozás nem megy könnyen, akkor azt bizonyítjuk kitartásunkkal, hogy igyekszünk szeretni Istent. Ha kitartasz ebben, Isten majd kezd hozzád szólani, mert Isten az, aki jobban keres bennünket, mint mi keressük Őt.”⁵

A nehéz helyzetekben mondott ima azt az alapvető emberi szükségletet fejezi, ki, hogy megosszuk valakivel félelmeinket, nehézségeinket, szorongásunkat. Az imában ezt egyenesen Isten felé tesszük. Példát találunk a Zsoltárokból, amelyekben az imádkozó Istenhez kiált kiszolgáltatottságában. Az tulajdonképpen a magunkért mondott ima egyik válfaja. Az imában ugyanis nemcsak áldást és javakat kérünk Istentől, hanem elmondjuk neki azt is, ami fáj.⁶

⁵B. Hume:
In My Own Words.
Holder & Stoughton,
London, 1999, 54.

⁶Vö. L. VandeCreek et
alii.: *Praying About
Difficult Experiences as
Self-Disclosure to God*.
The International Journal
for the Psychology of
Religion, 12
(2002), 29–39.

Az imává vált Evangélium

Az Evangéliumot úgy tehetjük imává, hogy ahol Jézus neve szerepel, azt behelyettesítjük a „Te” szócskával, vagyis egyenesen Jézushoz fordulunk, beleélve magunkat annak a szerepébe, aki az evangéliumi jelenet szereplője. Példa: az irgalmas samaritánus (Lk 10, 31–36).

Evangéliumi szöveg: „Erre Jézus átvette a szót: Egy ember Jeruzsálemből Jerikóba ment. Rablók kezébe került. Ezek kifosztották, véresre verték, és félholtan otthagyták. Történetesen egy pap tartott lefelé az úton. Észrevette, de elment mellette. Ugyanígy közeledett egy levita is. Láta, de továbbment. Végül egy samariainak is arra vitt az útja. Amikor meglátta, megesejt rajta a szíve. Odament hozzá, olajat és bort öntött a sebeire és bekötözte, magát az embert pedig felültette teherhordó állatára, elvitte egy fogadóba és ápolta. Másnap elővett két dénárt, odaadta a fogadósnak ezzel a kéréssel: Viseld gondját, és ha többet költenél, visszatérve megadom neked.”

Evangeliumi ima: „Jeruzsálemből Jerikóba mentem. Rablók kezébe kerültem. Ezek kifosztottak, véresre vertek, és félholtan ott hagytak. Történetesen egy pap tartott lefelé az úton. Észrevettem, de elment mellettem. Ugyanígy közeledett egy levita is. Látott, de továbbment. Végül Jézusnak is arra vitt az útja. Amikor meglátott, megesejt rajtam a szíve. Odajött hozzám, olajt és bort öntött a sebeimre és bekötözte, felültetett teherhordó állatára, elvitt egy fogadóba és ápolt. Másnap elővett két dénárt, odaadta a fogadósnak ezzel a kéréssel: Viseld gondját, és ha többet költenél, visszatérve megadom neked.” Ennek az imának lélektani ereje abban van, hogy szinte észrevétlenül is kialakul bennünk az evangéliumi mentalitás, amely belső megnyugvást ad, hiszen tudjuk, hogy az Evangélium nem más, mint Isten irántunk való szeretetének könyvbe jegyzett himnusza.

**Egy csöpp ima
a mindennapok
forgatagában**

Tény az, hogy a mindennapi élet forgatagában nem sok idő jut az imára. Igaz, másra sem igen jut idő, például a pihenésre. A pszichológiának azonban itt is vannak értékes meglátásai. Megfigyelték például azt, hogy a nők általában, a háziasszonyok és családanyák különösképpen, rendelkeznek egy rendkívüli képességgel: tudnak munka közben is pihenni! Ha az ember megfigyeli egy családanya napi programját és feltérképezi, hogy szinte állandóan szaladgál, hogy figyelme egy időben több dologra is kiterjed, például főz, figyel a kisbabát, válaszol a telefonra stb., akkor első tekintetre úgy tűnik, a nő megállás nélkül mozgásban van. De nem így van: bizonyos időközökben meg-megáll egy rövid pillanatra, egy-két percre, és ennyi néha elég neki, hogy feltöltődjék a további munkára. Nos, ezt a művészetet lehet alkalmazni az imaéletre is. A rövid pillanatok misztikájáról van szó. Hogy ez mit jelent, azt a Rózsafüzér imádságán keresztül tudnánk a legjobban érzékeltetni.

Minden kornak megvannak a maga szentjei, és valamiképpen mindegyik jelképesen kifejezi a kor lelkiségének jellegzetességét. Vianney Szent János ismertetőjegye a stóla, ami a gyónás szentségének fontosságára utal, Kis Szent Terézé a rózsacsokor, mint önzetlen szeretetének kifejezője, hogy még a mennyországából is rózsasőt akar hullatni az emberekre. Nem tévedünk, ha korunk legjellegzetesebb szentjének Kalkuttai Teréz anyát választjuk. Érdekes módon, a legtöbb képen nem úgy jelenik meg, mint a haldoklóhoz odahajló irgalmas szamaritánus, hanem mint imádkozó szerzetesnő, Rózsafüzérrel a kezében.

Tartalmilag a Rózsafüzér a Megtestesülés titkához fűződik olyanira, hogy John Newman bíboros, akinek korábban komoly nehézségei voltak pontosan a katolikus Mária tisztelettel, lelkesen kijelentette: „A Rózsafüzér imává lett Krédó!” Az Evangéliumból van a Miatyánk, amelyre maga Jézus tanított bennünket; az Üdvözlégy Mária, amely az angyali üdvözlés és Erzsébet köszöntéséből ötvöződik; a Dicsőség, amely Jézus szentháromságos formulájából ered, amellyel apostolaira bízta a küldetést, hogy menjenek az egész vi-

lára és kereszteljenek meg mindenkit az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében. Továbbá, a titkok Jézus életének evangéliumi leírására támaszkodnak. A *Katolikus Egyház Katekizmusa* is úgy fogalmaz, VI. Pált idézve, hogy a „Szentolvasó az egész Evangélium foglalata” (971 sz.). Talán nem fölösleges felfigyelni a „szent” jelzőre, amelyet korábban talán túlzottan könnyedén használtunk: szent kongregációk, szent szerzetesi ruha, szent fogadalmak stb., ma viszont majdnem egészen lekopott, például a Szentmise csak mise lett, a Szentáldozás csak áldozás, az Anyaszentegyház csak egyház, a Szentkereszt csak kereszt, sokszor már kisbetűvel írva!

A Rózsafüzér egyházas ima. Az egyház Isten népének gyülekezete, azoké, akik a Jézus Krisztusba vetett hit erejében meghívást kaptak az üdvösségre. A Rózsafüzér állandóan szemünk elé tárja az üdvösség titkát és annak elfogadására serkent bennünket. Mária a megváltottak zsengeje, mert ő adta elsőnek beleegyezését az isteni hívásra. Egy kis példa érzékeltesse a Rózsafüzér üdvösségszerző hatását. I. János Pál pápa — még velencei pátriárka korában — a velencei San Lorenzo kórházban egy síró asszony betegágyához ment, és megkérdezte: „Mi bántja?” — „Sírok, mert érzem, nem sok van már hátra. Félek is, mert egész életemben kerestem, de máig sem találtam még meg a mennyország kulcsát.” A pátriárka a zsebébe nyúlt, és Rózsafüzérét a beteg asszony kezébe tette: „Íme, itt van a mennyország kulcsa!”

Rózsafüzér

A Rózsafüzér egyszerű ima. A Rózsafüzér a maga végtelen egyszerűségében bevezeti az imádkozót a keresztény misztériumok szívébe, amelyek pontosan a bennefoglalt imák által tudatosulnak bennünk: A Hiszekegy, a Miatyánk, az Üdvözlőgy Mária, a Dicsőség mintegy háttérzeneként kísérik gondolatainkat, amelyek Jézus életének titkait szemlélik.

A Rózsafüzér kontemplatív, szemlélődő ima. A kontempláció nem csak abban áll, hogy intellektuális képességeinkkel igyekszünk megragadni egy titkot, hanem inkább abban a képességben, hogy hálás tekintettel szemléljük mindazt, ami körülvesz bennünket. Így szoktuk szemlélni a naplementét, a virágokat, a körülöttünk élő emberek drámáját. A Rózsafüzér a kontempláció, szemlélődés egyszerű iskolája, mert arra szoktat bennünket, hogy meg-megálljunk Jézus életének egyes eseményei előtt és hagyjuk, hogy azok áthassanak bennünket az öröm, a béke, a fájdalom, az együttérzés érzelmeivel, és így nemesítsék elménket és szívünket.

A Rózsafüzér kreatív, alkotó ima. A Rózsafüzér Jézus érzelmeivel szembesít bennünket, ami elkerülhetetlenül átjárja és formálja a mi érzéseinket is. Szent Pál buzdít arra, hogy ugyanazokat az érzelmeket ápoljuk magunkban, amelyek Krisztusban is voltak. Erre jó iskola a Rózsafüzér, mert állandóan Jézus személyiségének vonzásába helyez bennünket. Ne felejtjük el azt sem, hogy az öröm, a fájdalom és a győzelem tulajdonképpen a három legalapvetőbb emberi tapasztalat, amelyet mindannyian ciklikusan megélünk, ezért a Rózsafüzér titkai könnyen visszhangra találnak bennünk.

**A mindennapi élet
misztikája**

A Rózsafüzér alkotó imává válhat még egy másik módon is: a titkokat lehet személyi alapon sokszorosítani. Amikor például ránk nehezedik a honvág, beiktathatjuk titokként Jézus neve után: „aki idegen voltál Egyiptomban”; ha bűntudat kínoz bennünket, beépíthetjük rózsafüzérünkbe ezt a titkot: „aki megbocsátottál a bűnös asszonynak”, „aki megbocsátottad Péter gyávaságát”, „aki megkerested az eltévedt bárányt”, ha kudarc ért bennünket, akkor csatlakozhatunk a két emmauszi tanítványhoz: „aki megvigasztaltad kiábrándult tanítványaidat”; ha nem tudunk imádkozni, akkor ismételgethetjük: „aki megtanítottad apostolaidat imádkozni”, „aki az éjszakát imában töltöted”, „aki hálát adtál Atyádnak” stb.

A Rózsafüzér arra hívja fel figyelmünket, hogy állandóan imádkoznunk kell. De hogyan imádkozunk állandóan, amikor annyi az elfoglaltságunk, hogy örülünk, ha egyáltalán jut egy kis időnk imára? Sokan ezért egyszerűen kijelentik, hogy a munkájuk az imájuk. Ez lehet szép és nemes gondolat, de nem egészen helytálló: ha ugyanis minden tevékenységre ráfogjuk, hogy ima, akkor az ima elveszíti igazi jelentőségét. A Rózsafüzér jó eszköz arra, hogy újra felfedezzük az állandó ima lehetőségét: lehet imádkozni bárhol és bármikor, ha nem többet, egy-két Üdvözlégy erejéig, elidőzve egy titoknál. Ily módon szinte észrevétlenül kialakul bennünk az imádságos lelkület. Ezért, ha lehet, legyen nálunk mindig a Rózsafüzérünk, amely minden alkalom imája. Tovább folytatva a fenti gondolatot, hogy nem igen van időnk imára, segítségünkre lehet „a rövid, kényszerítetlenségek lelkisége”: amikor autóbuszra várunk, vagy valahol sorban állunk, vonaton utazunk stb., egy kézmozdulatunkba kerül elővenni Rózsafüzérünket és elmondani egy-két tizedet. Boldog Teréz anya mesélte, hogy ő már csak Rózsafüzérekben fejezi ki a távolságokat és az idő múlását, például innen hazáig egy Rózsafüzér, vagy: két tized Rózsafüzért vártam mire sorra kerültem! Ily módon szinte észrevétlenül kialakul majd bennünk az a lelkület, amelyet a *mindennapi élet misztikájának* nevezünk, és lényegében azt jelenti, hogy egyre tudatosabban élünk Isten jelenlétében. Ez pedig minden ima lényege!

Thomas Merton

A VIGILIA KIADÓ MÁJUSI AJÁNLATA:

Thomas Merton
Párbeszéd a Csönddel
Imák és rajzok

Ára: 2.900 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban:
1052 Budapest, Piarista köz 1.
Telefon: 486 4443

Jézus imái

1942-ben született Bócsán. Teológiai tanulmányait a budapesti Hittudományi Akadémián és a római Pápai Biblikus Intézetben végezte. 1965-ben szentelték pappá. 1971-től a Hittudományi Akadémián tanít, jelenleg a PPKÉ HTK Újszövetségi Szentírástudományi Tanszék tanszékvezető professzora.

¹Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kara, korábban: Római Katolikus Hittudományi Akadémia.

²Ternyák Csaba: *Az imádkozó Jézus* (1984). Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2005.

Amikor megkíséreljük, hogy bemutassuk az imádkozó Jézust, előre kell bocsátanunk, hogy mindazt, amit erről tudunk, az Újszövetségből merítjük. Az pedig, amit az újszövetségi szent írók erről elmondanak, nem egyszerű beszámoló, hanem tanítás, igehirdetés. Ez ebben az esetben is azt jelenti, hogy az evangélisták azt írták le, ahogyan ők látták és értették Jézust — így Jézus imáinak bemutatásával is tanítani akarnak. Amikor elmondják, hogy Jézus mikor, hogyan imádkozott, az a céljuk, hogy őt követve mi is ugyanígy imádkozzunk. Jelen dolgozatunkban ez tehát a célunk: igyekszünk bemutatni, hogy az evangélisták mit írnak (= tanítanak) Jézus imáiról, s ezt megismerve mi is hasonlóképpen tudjunk jól és helyesen imádkozni.

Ebben a témában éppen a mi Karunk¹ doktori iskolája keretében készült már egy kimerítő és kiváló tanulmány,² és — érthető módon — előtte is, azóta is sokan foglalkoztak és foglalkoznak ezzel a témával, hiszen a jelzett cél (azaz hogy mi is tudjunk jól imádkozni) mindannyiunk számára nagyon fontos és vonzó. Jelen tanulmányunkban nem arra törekszünk, hogy Jézus imáiról, az imádkozó Jézusról teljes körű ismertetést adjunk, hanem néhány szempontot kiemelve és részletesebben bemutatva igyekszünk segíteni mindazokat, akik Jézust követni, tőle tanulni akarnak. Ezek a szempontok a következők lesznek: A./ Mikor imádkozott Jézus? — B./ Hogyan imádkozott Jézus? — C./ Hogyan kell nekünk imádkozni?

A./ Mikor imádkozott Jézus?

Amikor a három első evangélium (Mt, Mk, Lk) szerzője a korabeli igehirdetés alapján összeállítja a Jézusról szóló tanítást, több esetben említést tesz arról, hogy Jézus imádkozik. („Csöndes” imának nevezzük ezeket az alkalmakat, tekintettel arra, hogy ezekben csak az ima tényéről értesülünk, arról nem, hogy Jézus mit imádkozik.) Márk evangélista két ilyen esetről számol be:

— „*Másnap korán hajnalban fölkel, kiment, és elment egy elhagyatott helyre, hogy ott imádkozzék*” (Mk 1,35). Jézus egész nap az emberekkel foglalkozott: tanított a kafarnaumi zsinagógában, kiűzött egy tisztátalan lelket, meggyógyította Péter anyósát, még naplemente után is hatalmas tömeg árad hozzá, ő pedig segít rajtuk, gyógyít és ördögöt űz késő éjszakáig (1,21–34). Mindezek után alig alszik valamit, és már „korán hajnalban” elmegy egyedül és imádkozik.

— „*Miután elküldte őket, felment a hegyre imádkozni*” (6,46). A kenyérszaporítás után elbocsátja a tömeget, elküldi tanítványait is (a bárkával a tavon), hogy egyedül maradhasson és imádkozzék.

Jézus „csöndes imái”

Lukács evangélista a fentieknek megfelelő helyeken nem szól Jézus imájáról (lásd Lk 4,42: „egy elhagyatott helyre vonult”; Lk 6,17: „Besötétedett már, de Jézus még mindig nem ment oda hozzájuk”). Ugyanakkor több más esetben közli, hogy Jézus imádkozott:

— Amikor megkeresztelkedett: „Mikor már az egész nép megkeresztelkedett, Jézus is megkeresztelkedett. Miközben imádkozott, megnyílt az ég...” (Lk 3,21; Máténál hiányzik).

— A béna meggyógyítása után: „Sok ember gyűlt össze, hogy hallják őt, és meggyógyuljanak betegségeikből. Ő azonban visszavonult a pusztába, és ott imádkozott” (Lk 5,15–16; Mt: „puszta helyeken tartózkodott”, 1,45).

— A Tizenkettő kiválasztása előtt: „Kiment a hegyre imádkozni, és az egész éjszakát Isten imádásában töltötte. Amikor megvirradt, magához hívta tanítványait” (Lk 6,12–13; Máténál hiányzik).

— Péter hitvallása, a szenvedés első megjövendölése előtt: „Kiment a hegyre imádkozni, és az egész éjszakát Isten imádásában töltötte. Amikor megvirradt, magához hívta tanítványait...” (Lk 9,18–19; Máténál hiányzik).

— A színeváltozás előtt: „Maga mellé vette Pétert, Jakobot és Jánost, és felment a hegyre imádkozni. Miközben imádkozott, arcának színe elváltozott...” (Lk 9,28–29; Máténál hiányzik).

— Amikor a tanítványokat imádkozni tanítja: „Valahol éppen imádkozott, és amint befejezte, tanítványai közül az egyik azt mondta neki: »Uram! Taníts meg minket imádkozni!«” (Lk 11,1–2; Máténál hiányzik!).

Igazán érdekes és tanulságos megfigyelni, hogy az egyes evangélisták hogyan és mikor beszélnek, illetve nem beszélnek Jézus csöndes imájáról. Lukács ad hírt róla legtöbbször, de azokban az esetekben nem, amikor Márk említi; Máté viszont az összes ilyen közlést mellőzi.

Szemmel látható, hogy tudatos és szándékos mindegyik evangélista hozzáállása. Jézus csöndes, magányos imáira elsősorban Lukács igyekszik felhívni a figyelmünket. Bemutatja, hogy nyilvános működése, tevékenysége során Jézus minden fontos és döntő pillanatban imádkozott, az ima által az Atyával állt bensőséges kapcsolatban: amikor megkeresztelkedett (és vállalta küldetését), amikor kiválasztotta a Tizenkettőt, amikor először beszélt szenvedéséről, amikor kinyilvánította isteni dicsőségét, és amikor tanítványait imádkozni tanította. Mindezzel Lukács azt mutatja be nekünk, hogy Jézus szüntelen kapcsolatban volt az Atyával, és minden fontos dolgot az Atyával megbeszélve, az Atyával egyetértésben tett az emberek között, az emberek érdekében — tehát nekünk is ugyanezt kell tennünk. Márknál ezek a jelzések nem szerepelnek. Ő egyetlen vonást emel ki Jézus magatartásából, azt, hogy Jézusnak időnként szüksége volt arra, hogy egyedül maradjon, visszavonuljon, és imádkozva megpihenjen, az Atya közelében újra erőt nyerjen. Egyben azt is jelzi, hogy erre Jézus tanítványainak is szüksége van. Miután a tanítványok visszatérnek saját tanító körüthük-

Az evangélisták leírásai
Jézus imájáról

ról, Márknál Jézus azt mondja nekik: „Gyertek félre egy magányos helyre, és pihenjete meg egy kicsit.« Olyan sokan jöttek-mentek ugyanis, hogy még enni sem volt idejük. Bárkába szálltak tehát, és félrevonultak egy elhagyatott helyre, egyedül” (Mk 6,31–32).

Máté — meglepő módon — elhagyja Jézus imáinak összes említését. Ő ugyanis nem az imádkozó Jézust akarja megmutatni nekünk, hanem azt, hogy nekünk hogyan kell imádkoznunk. Máté evangéliumában Jézus imádkozni tanítja követőit, az egyházat (lásd az utolsó részben).

B./ Hogyan imádkozott Jézus?

Az evangélisták nem vállalkoztak arra, hogy feltárják Jézus csendes imáinak titkát. Nem mondanak azonban le arról, hogy Jézus imáival kapcsolatban ennél többet is mondjanak. Találunk néhány helyet az evangéliumokban, ahol arról olvashatunk, hogy Jézus mit és hogyan imádkozott, amikor öröm és hála töltötte el a szívét, és hogyan imádkozott a szenvedés óráiban.

a.) Jézus imája az örömben

Az egyik ilyen imáról Lukács számol be evangéliumának 10. fejezetében. Jézus elküldi a hetvenkét tanítványt, hogy hirdessék az örömhírt. Körútfjuk végeztével visszatérnek Jézushoz, és örömmel beszámolnak arról, hogy milyen sikeres volt az útjuk: „Uram! Még az ördögök is engedelmeskednek nekünk a te nevedben!” (17.v.). Ekkor „*Jézus felujjongott a Szentlélekben, és így szólt: »Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak elől, és feltártad a kicsinyeknek. Igen, Atyám, így tetszett neked. Atyám mindent átadott nekem. Senki sem tudja, hogy ki a Fiú, csak az Atya; és azt sem, hogy ki az Atya, csak a Fiú, és akinek a Fiú ki akarja nyilatkoztatni«*” (21–22.v.). Jézus lelkét túláradó öröm tölti el, amikor látja, hogy az örömhírt tanítványai eredményesen hirdették, és hogy ez számukra is milyen nagy örömet és boldogságot jelent. Jézus lelkét mélységes hála tölti el az Atya iránt, amikor látja, hogy ezek az egyszerű, lelkes követők az ő társaiként hirdetik az Evangéliumot, és fáradozásuk nem hiábavaló. Ez az igazán ritka alkalmak egyike, amikor Jézus így dicsőíti Istent, saját szavaival, tanítványai, követői hallatára.

A másik ilyen alkalomról János evangélista számol be Jézus búcsúbeszéde kapcsán. Miután Jézus elmondta példabeszédét a szőlőtőről és a szőlővesszőkről (Jn 15,1–2), beszélt tanítványainak a szerezetről, a világ gyűlöletéről, a Szentlélek elküldéséről (15,12–16,15), az elválás fájdalomáról és a viszontlátásról (16,16–32), kijelenti tanítványainak: „A világban megpróbáltatások érnek titeket, de bízatok, én legyőztem a világot.” Es ekkor ismét öröm tölti el Jézus egész valóját, és imádkozni kezd: „*Atyám, eljött az óra: dicsőítsd meg Fiadat, hogy a Fiú is megdicsőítsen téged, ahogy hatalommal ruháztad fel őt minden test fölött, hogy mindenkinek, akit neki adtál, örök életet adjon. Az örök élet pedig*

az, hogy megismerjenek téged, az egyedül igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust. Én megdicsőítettelek téged a földön: befejeztem a művet, amelyet rám bíztlál, hogy elvégezzem. Most te dicsőíts meg engem, Atyám, önmagadnál, azzal a dicsőséggel, amely az enyém volt nálad, mielőtt a világ lett. Megismertettem nevedet az emberekkel, akiket a világból nekem adtál. Ők a tieid voltak, és nekem adtad őket, s ők megtartották a te szavadat. Most már megtudták, hogy minden, amit nekem adtál, tőled van, mert az ígéket, amelyeket nekem adtál, átadtam nekik; ők elfogadták, és valóban felismerték, hogy tőled jöttem, és elhitték, hogy te küldtél engem” (Jn 17,1–8 vö. Jn 12,27–28).

Ebben az imában — János evangélista által tolmácsolva — Jézus megfogalmazza küldetésének lényegét, és túlradó örömmel hálát ad Istennek, hogy küldetését sikerült teljesítenie: az Atyát megismertette tanítványaival, megmutatta nekik az ő jóságát, Isten szerető üzenetét átadta nekik, ők pedig elfogadták azt. Jézust mélységes örömmel tölti el ez, és hálával az Atya iránt, és mindebben az Atya és az ő saját megdicsőülését látja megvalósulni.

A hála mellett Jézus kér is: imádkozik a tanítványokért, akik hittek benne, és akik az ő szavukra hinni fognak: „Szent Atyám, tartsd meg őket a te nevedben, amelyet nekem adtál, hogy egy legyenek, mint mi...” (Jn 17,11 vö. 20–23.v.). A hit és a szeretet által megvalósuló egység az, ami a legfontosabb, ezt kéri Jézus az Atyától a tanítványok számára — és az eljövendő nemzedékek számára is, „akik az ő szavukra hinni fognak” (20.v.). Ez az egység az, ami megdicsőíti az Atyát, Jézust, sőt a tanítványok közösségét is: „Azt a dicsőséget, amelyet nekem adtál, átadtam nekik, hogy egy legyenek, ahogyan mi egy vagyunk. Én őbennük, te énbennem, hogy tökéletesen egy legyenek. Ismerje meg ebből a világ, hogy te küldtél engem, és szeretted őket, mint ahogy engem szerettél” (22.v.).

Döbbenetes szavak! Az Atya úgy szereti a tanítványokat, mint magát Jézust... A tanítványok között az egység ugyanolyan mély, mint az Atya és Jézus egysége... Ezt az egységet látva a világ megismerheti, mennyire szereti az Atya Jézus követőit...

b.) Jézus imája
a szenvedésben

Márk szempontjai

1. Jézus a Getszemáni kertben — a négy evangéliumi beszámoló összehasonlítása

A márki szöveg elemzése során világossá válik, hogy itt az elbeszélésnek két fő témája van: Jézus kérése az Atyához, és Jézus kérése a három kiváltságos tanítványhoz.

Jézus kérése az Atyához (Jézus imája) — Az evangéliumok számos helyen elmondják, hogy Jézus imádkozott, nyilvánosan éppúgy, mint egyénileg, magányosan. De ezeken a helyeken csak az ima tényéről értesülünk, az ima gesztusairól és szövegéről általában nem. Az egyetlen gesztus, amiről máshol olvashatunk, a szemek égre emelése (kenyérszaporítás, Mk 6,41pp; Lázár feltámasztása, Jn 11,41; főpapi ima, Jn 17,1). Az a gesztus, amelyről itt olvashatunk (a földre borult) megfelel a bibliai leírások hódoló-imádó gesztusának, amelyet az eredeti héber (*histachaveh*) görög megfelelőjével, a *prosküningóval* szokás visszaadni (Mt 2,2; 8,2; 9,18; 15,25; 18,26; Lk 24,52; Zsid 1,6 stb.). Annyira

általánossá vált, hogy sok helyen egyszerűen „imádás”, „imádni”-val kell fordítani (Jn 4,20.22). A szó tövében a görög „kutya” (*künos*) szó rejtőzik, így a kifejezés abból a képből született, ahogyan a kutya a gazdája elé lapul, behódolva, parancsra-büntetésre várva. Maga a hódolat (*proszkүнészisz*) valójában úgy történik, hogy az ember letérdel, és két karjával és homlokával a földet érinti a hatalmas úr előtt.

„A földre esett...”

Az imádásnak a bibliai leírásokban megszokott hódoló-imádó gesztusa a „leborulás”. Itt azonban nem ez a szó szerepel, hanem az az egyszerű, hétköznapi kifejezés, hogy „a földre esett”, a földre zuhant (*epiptei epi tés gés*). Ez bizonyára nem véletlen. Az elbeszélő így akarja érzékeltetni Jézus lelkiállapotát: erői végére jutott, s amikor az imádság helyszínére ér, egyszerűen a földre zuhan, testének egész hosszával a földre borulva. Mennyire más ez, mint a fentebb ismertetett „leborulás” összeszedett gesztusa, amikor az ember tisztelettel letérdel és a földre borul! Nyilvánvaló, hogy az elbeszélő ezzel Jézus teljes összetörtségét akarja érzékeltetni, kifejezésre juttatni.

Jézus imájának szövege Márknál (36.v.) lényegében két dolgot juttat kifejezésre: a kérést, hogy ne kelljen szenvednie, és Isten akaratának feltétlen elfogadását.

A kérés nagyon intenzív, sürgető. Az „Abba”, Atyám megszólítás közvetlensége, bizalmas volta a kérő gyermeki bizalmát fejezi ki. Ennek a bizalomnak nem állhat ellen az, akit így szólítanak meg. Jézus emlékezteti az Atyát arra, hogy számára minden lehetséges, így az Atya talán arra is lehetőséget fog találni, hogy Jézusnak ne kelljen szenvednie, gyötrelmek között meghalnia. Ezek után hangzik el maga a kérés („vedd el tőlem ezt a kelyhet”). A szenvedést, halált „kehely”-nek nevezi kérésében, ezzel utal arra, hogy szenvedése olyan súlyos és kemény, mint azok esetében, akik Isten büntetésének, haragjának kelyhét kénytelenek kiinni. Mindebből látszik, hogy Jézus minden lehetséges módon igyekszik elérni, hogy az Atya meghallgassa, teljesítse kérését.

Jézus kérése azonban semmiképpen nem jelenti az Atyával való szakítást, akaratának visszautasítását, megtagadását. Ezért zárja imáját azzal a kéréssel, hogy az Atya akaratát teljesedjék. Ennek az akaratnak mindenképpen aláveti magát, feltétlenül elfogadja azt, sőt, *ő is akarja* annak teljesedését, még akkor is, ha ez magában foglalja az ő szenvedését, halálát.

Jézus kérése
a tanítványokhoz

Jézus kérése a tanítványokhoz — Márknál Jézus a Getszemáni kertbe érve tanítványai többségét a helyzetnek megfelelően éjszakai pihenés céljából letelepíti, s közli velük, hogy ő imádkozni fog. Velük kapcsolatban nincs semmi különösebb elvárása. Három tanítványt azonban kiemel közülük, azokat, akik már több alkalommal a közelében lehettek (Jairus lányának meggyógyítása, Mk 5,37pp; színeváltozás, Mk 9,2pp). Őket „maga mellé vesz(i)” (33.v.), azaz velük együtt eltávolodik a többiek csoportjától, s előttük feltárja azt, ami benne él, ami őt foglalkoztatja. „Elkezd remegni és gyötrődni” a jelenlétükben, tehát *láthatják*, hogy mit érez Jézus.

Aztán ki is mondja előttük: „Halálosan szomorú a lelkem.” (34.v.). Ezek után megkéri őket, hogy maradjanak a közelében és virrasszanak vele.

Jézus kérése ez alkalommal is nagyon meggyőző, intenzív: magával hívta a három tanítványt, a szemük láttára remegett és gyötrődött, meg is mondta nekik, hogy nagyon szomorú, s ezek után kérte őket, hogy virrasszanak vele. Jézus kérése azt jelenti, hogy a három tanítvány legyen a társa ebben a gyötrődésben, legyenek vele, segítsenek neki elviselni ezt a helyzetet, és legfőképpen azt, hogy ők is imádkozzanak, kérjék Istentől azt, amit ő kér. (Hogy mit kér, azt úgy is tudhatnák a tanítványok, de hallhatják is Jézus imáját.)

Jézus kérését a három tanítvány nem teljesíti: elalszanak hamarosan. Jézus számára az ő jelenlétük, segítségük annyira fontos (lenne), hogy háromszor is odamegy hozzájuk, és újra meg újra kéréli őket, remélve, hogy osztoznak fájdalmában, támogatják esdeklő kérését. De nem: Jézus mindannyiszor alva találja őket, mert „a szemük elnehezedett”. Jézus hiába panaszolja Péternek: „Alszol? Nem tudtál egy órát virrasztani velem?” (37.v.). Nem, ők nem tudnak részt venni Jézus agóniájában. Mert éppen fáradtak és álmosak. Ez ugyan nem mentség ebben a helyzetben, zavarban is vannak („nem tudták, mit feleljenek neki”, 40.v.), de ez a valóság. Jézus teljesen egyedül maradt. A három kedvelt tanítvány képtelen osztozni fájdalmában, nem támogatja az ő imáját, könyörgő kérését.

Közben Jézus már arra is figyelmeztette őket: Ha velem és értem nem tudtok imádkozni, legalább magatokért könyörögjete. „Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne essetek!” (38.v.). Számukra is eljön majd a döntés órája, és nem fognak tudni helytállni. Őket azonban most nem csupán Jézus sorsa nem izgatja. Saját lehetséges bukásuk veszélye sem ébreszti fel őket, saját magukért, saját helytállásukért sem tudnak most imádkozni.

Mit mondhat erre Jézus? „Aludjatok hát, és nyugodjatok!” (41.v.). Tudomásul vette, hogy hiába kérte, kérlelte őket, egyedül hagyták őt szenvedni és kínlódni, egyedül hagyták őt könyörgő imájában, egyedül hagyták őt a rá váró szenvedés keservével. Háromszor is kérte őket, többé már nem kéri. „Elég!” — mondja nekik végül, és indul, hogy vállalja sorsát, az Atya akaratának teljesedését.

Azzal, hogy Márk így írja le a Getszemáni kert jelenetét, azt mutatja be, hogy Jézus teljesen egyedül szembesült a rá váró szenvedéssel, és minden támasz nélkül vállalta azt: a tanítványoktól — ráadásul a három kiváltságos tanítványtól — hiába várt és kért együttérzést, azok csak aludtak; és nem kapott választ az Atyához intézett könyörgő imájára sem.

A jelenet Máté evangéliumában (Mt 26,36–56)

Máté alig változtat valamit Márk szövegén, és nem módosítja az elbeszélés mondanivalóját sem. Meghagyja azt eredeti (márki) formájában, csak stilisztikai változtatásokat eszközöl. Ugyanaz a felépítés, ugyanaz a lényegi mondanivaló, mint Márknál. Jézus két kérése: Kéri az Atyától, hogy ha lehet, ne kelljen szenvednie, de el-

fogadja Isten akaratát; kéri három kedvelt tanítványát (ugyanúgy háromszor), hogy imádkozzanak vele, de azok magára hagyják.

A harmadik evangélista jelentősen átfogalmazza az elbeszélés szövegét. Módosulnak a jelenet részletei, megváltozik a felépítés, egészen új mondanivaló kerül előtérbe. Tekintsük át a változásokat:

Mk 14,32–52

32 Odaérték a majorba, amelyet Getszemáninak hívnak. Akkor azt mondta tanítványainak: »Üljetek le itt, amíg imádkozom.« 33 Maga mellé vette Pétert, Jakabot és Jánost, és elkezdett remegni és gyötrődni. 34 Azt mondta nekik: »Halálosan szomorú a lélekem. Maradjatok itt és virraszatok.« 35 Egy kissé előbbre ment, a földre borult és imádkozott, hogy ha lehetséges, távozzék el tőle ez az óra. 36 Ezt mondta: »Abba, Atyám! Minden lehetséges neked. Vedd el tőlem ezt a kelyhet! De ne az legyen, amit én akarok, hanem amit te.« 37 Ezután visszajött, és alva találta őket. Így szólt Péterhez: »Simon, alazol? Nem tudtál virrasztani egy órát? 38 Virraszatok és imádkoztatok, hogy kísértésbe ne esetek! A lélek ugyan kész, de a test erőtlens.« 39 Aztán újra elment és imádkozott, ugyanazokkal a szavakkal. 40 Megint viszatért, és alva találta őket, mert a szemük elnehezedett, nem is tudták, mit feleljenek neki. 41 Majd harmadszor is odajött, és azt mondta nekik: »Aludjatok már és nyugodjatok! Elég, eljött az óra! Íme, az Emberfiát a bűnösök kezébe adják. 42 Keljetek föl, menjünk! Íme, közel van már, aki elárul engem.«

Lk 22,39–53

39 Aztán elindult, és szokása szerint az Olajfák hegyére ment; követték őt a tanítványok is. 40 Amikor odaért, azt mondta nekik: »Imádkoztatok, hogy kísértésbe ne esetek!« 41 Majd mintegy kőhajításnyira eltávolodott tőlük, és arcra borulva így imádkozott: 42 »Atyám! Ha akarod, vedd el tőlem ezt a kelyhet, de ne az én akaratom teljesejék, hanem a tiéd.« 43 Ekkor megjelent neki egy angyal az égből, és megerősítette. Aztán a halállal tusakodva még buzgóbban imádkozott. 44 A verejtéke olyan lett, mint a földre hulló vér cseppjei. 45 Majd felkelt az imádságból, és odament a tanítványaihoz, de a szomorúságtól alva találta őket. 46 Azt mondta nekik: »Miért alszotok? Keljetek föl, imádkoztatok, hogy kísértésbe ne esetek!«

Lukács evangélista egészen más képet fest a Getszemáni kertben imádkozó, gyötrődő Jézusról, mint Márk (és az őt követő Máté): Lukács elbeszélésében Jézus sokkal erősebbnek mutatkozik, és itt az Atya válaszol is az imájára. — *Jézus erősebb:* nem viszi magával a három tanítványt, hogy legyenek vele, hanem messzebbre („egy kőhajításnyira”) távolodik tőlük; nem kéri őket, nem könyörög nekik, hogy virraszanak vele (Márknál háromszor is visszamegy hozzá-

juk!); nem „zuhan a földre”, hanem összeszedetten „leborul” imádkozni. Lukács még a tanítványokat is mentetgeti: nem az együttérzés hiánya miatt alszanak, hanem „a szomorúságtól” (vagyis az együttérzéstől). — És Lukácsnál az *Atya válaszol* Jézus imájára. A válasz természetesen nem az, hogy nem kell szenvednie, hanem az égből egy angyal érkezik, és megerősíti Jézust, hogy el tudja viselni a szenvedést. A szenvedés és gyötrellem nem csökken, sőt, inkább erősödik, de az Atya megadja az erőt a kegyetlenül gyötrelmes áldozat vállalásához, elviseléséhez.

Amikor Lukács így mutatja meg a szenvedő Jézust, az ő alakjában követendő példát is mutat, bátorító eligazítást is ad kora egyházának. Isten a szenvedő és üldözött egyháznak is erőt ad a hűségre és kitartásra, a szenvedések — vagy akár a vértanúság — vállalására.

2. Jézus imája a kereszten

Márk és Máté evangéliuma szerint Jézus a kereszten is éppoly elhagyott, mint a Getszemáni kertben: „A kilencedik óraker Jézus felkiáltott, és hangosan így szólt: »Élő! Élő! Lemá szabaktáni?« Ez azt jelenti: »Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?«” (Mk 15,34; Mt 27,46 — Zsolt 22,2). Emberektől már nem várhat segítséget — nincs is kitől, hiszen egyetlen tanítvány sincsen a közelben (Mk és Mt szerint csak az aszszonyok követték őt. De ők is „messziről figyelik”, Mk 15,40). Istentől sem kéri már, hogy ne kelljen szenvednie. Ehelyett fájdalmas panasz hagyja el ajkát: Istenem, miért hagytál el engem? Jézus ajkáról a panasz az igaztalanul üldözött és szenvedő ószövetségi igaz panaszából (22. Zsoltár) vett idézettel hangzik el. Mindez arról tanúskodik, hogy Jézus mindhalálig egyedül hagyatva érezte magát, úgy viselte el a kereszthalál gyötrelmeit.

Lukács evangéliumában nem szerepel ez a panasz. Nem véletlen. Nála itt is, éppúgy, mint a Getszemáni kertben, Jézus erősebbnek mutatkozik. A halálos gyötrellem közepette imádkozik az ellenségeiért: „*Atyám! Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek*” (Lk 23,34), és szenvedését, mint az Atya akaratát elfogadva Isten kezébe helyezi önmagát: „*Atyám! Kezedbe ajánlom lelkemet!*” (46.v.). Az ellenség szeretete (imádkozik értük) és Isten akaratának elfogadása: Lukács ábrázolásában ez a két fénysugár ragyog felénk a kereszten függő Jézus alakjáról.

C./ Mi hogyan imádkozunk?

Az első részben láttuk, hogy Márknál, Lukácsnál gyakran szó esik Jézus csöndes imáiról, de ezen esetek egyikében sem értesülünk arról, hogy Jézus, amikor visszavonult egyedül, hogyan és mit imádkozott. Ennek a titoknak, Jézus magányos, csöndes imáinak a bemutatására egyik evangélista sem vette magának a bátorságot. Arra viszont vál-

lalkozik Máté, hogy elmondja: nekünk hogyan és mit kell imádkoznunk. Máté evangéliumában Jézus imádkozni tanítja egyházát.

a.) Felhívja a figyelmünket arra, hogy az ima legyen igazi, bensőséges találkozás Istennel, ne imádkozzunk képmutatásból, hogy lássák az emberek: „Mikor pedig imádkoztok, ne tegyetek úgy, mint a képmutatók, akik szeretnek a zsinagógákban és a terek sarkán állva imádkozni, hogy feltűnjenek az embereknek. Bizony, mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te, amikor imádkozol, menj be a szobádba, zárd be az ajtód, és így imádkozz Atyáddhoz, aki a rejtekben van; akkor Atyád, aki lát a rejtekben, megfizet majd neked” (Mt 6,5–6).

b.) A mi imánk legyen egyszerű és közvetlen megnyílás Isten felé, fölösleges minden szószaporítás, bőbeszédűség: „Az imádságban pedig ne fecsegjete, mint a pogányok, akik úgy gondolják, hogy a bőbeszédűségükért nyernek meghallgatást. Ne hasonlítsatok tehát hozzájuk; mert tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, mielőtt még kérnétek őt” (Mt 6,7–8).

c.) Kitartóan kell kéréseinket Isten elé terjeszteni: „Kérjete, és adnak nektek, keressetek és találni fogtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek. Mert mindenki, aki kér, kap, aki keres, talál, és a zörgetőnek ajtót nyitnak. Vagy ki az közületek, aki, ha a fia kenyeret kér tőle, követ ad neki? Vagy ha halat kér, talán kígyót ad neki? Ha tehát ti, akik gonoszok vagytok, tudtok jó ajándékokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább fog a ti Atyátok, aki a mennyekben van, jó dolgokat adni azoknak, akik kérik őt?” (Mt 7,7–11 vö. az özvegyasszony kérése Lukácsnál: 18,1–8).

c.) A közös imának különleges értéke és ereje van: „Bizony, mondom nektek: ha a földön ketten egyetértésben kérnek valamit, bármi legyen is az, megkapják Atyámtól, aki a mennyben van. Mert ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,19–20).

d.) Végül pedig: mindent igazi hittel, Isten iránti maradéktalan bizalommal kell kérnünk: „Bizony, mondom nektek: ha volna hitek és nem kételkednétek, nemcsak a fügefával tehetnétek meg ezt, hanem ha azt mondanátok ennek a hegynek: »Emelkedj fel és vesd magad a tengerbe«, megtörténne. Mindazt, amit hittel, imádságban kértek, megkapjátok” (Mt 21,21–22).

„Ti így imádkozzatok...”

e.) Máté evangélista közli a tanítványok imájának teljesebb formáját (vö. Lk 11,2–4):

„Ti így imádkozzatok:

Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy,

szenteltessék meg a te neved;

jöjjön el a te országod;

legyen meg a te akaratod,

amint a mennyben, úgy a földön is.

Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma;

és bocsásd meg vétkeinket,

miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek;

és ne vígy minket kísértésbe;
de szabadíts meg a Gonosztól” (Mt 6,9–13).

Miatyánk

Igen figyelemre méltó, hogy a Miatyánknak az evangéliumokban ránk maradt mindkét változata kérő ima. Istentől kérünk és várunk mindent: „szenteltessék meg a te neved” = szenteld meg; „jőjön el a te országod” = hozd el; „legyen meg a te akaratod” = valósítsd meg; „add meg mindennapi kenyerünket”, „bocsásd meg vétkeinket”, „ne vígy a kísértésbe”, és „szabadíts meg a gonosztól”. Imánkat lehetne ilyen ígérő formában is fogalmazni:

„Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy,
megszenteljük a te neved;
építjük a te országod;
megtesszük a te akaratod,
már most, itt a földön is,
miképpen majd egykor, az öröklétben.
Mindennapi kenyerünkért megdolgozunk,
és megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek,
hisz te is megbocsátod a mi vétkeinket.
Ellenállunk a kísértésnek,
és ellene szegülünk a gonosznak...”

A következetesen érvényesülő kérő forma elsősorban gyöngeségünket fejezi ki: teljes Istenre utaltságunkat és Isten iránti maradéktalan bizalmunkat. Ez a feltétlen bizalom az Istennel való kapcsolatunk alapja, és feltétele annak, hogy elnyerjük az ő segítségét, kegyelmét.

Összefoglalás

Irodalom

Rudolf Pesch: *Das Markus-evangelium, II.* Herder, 1980, 388–394.; J. Jeremias: *Abba*, 15–67, 58. — J. De Zwaan: *The Text and Exegesis of Mark, XIV, 41, and the Papyri*. In: Exp 6 (1905) 452kk; vö. A. Deissmann: *Licht vom Osten*, 88–90. — Temyák Csaba: *Az imádkozó Jézus a szinoptikus evangéliumokban*. Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, Budapest, 2005.

Márk evangélista elmondja, hogy Jézus gyakorta magányba vonult és imádkozott, általában teljesen egyedül, máskor a tanítványaival együtt. Lukács bemutatja, hogy Jézus minden fontos eseményre, kezdeményezésre imával készült. Máté evangéliumában Jézus elmondja, hogy nekünk, az ő követőinek hogyan kell imádkoznunk. Jézus tulajdonképpen imáit az evangélisták két körben mutatják be: leírják a szenvedő Jézus imáit és a tanítványainak örvendő Jézus imáit. A szenvedéstörténetben (Getszemáni kert, keresztfeszítés) Márk és Máté az imádkozó Jézust teljesen magára maradottnak, elhagyatottnak mutatják, aki sem embertől nem kap segítséget, sem Isten nem válaszol könyörgésére. Lukács ugyanitt sokkal erősebbnek mutatja Jézust: nem kér segítséget, elfogadja az Atya akaratát, imádkozik gyilkosaiért. Mindezek mellett Lukács és János Jézus örömteli imáiról is beszámol: ezek az imák minden esetben Jézus túláradó örömét fejezik ki tanítványai miatt: hogy a tanítványok megismerték az Atya szeretetét, egységet alkotnak vele és az Atyával, és örömmel, eredményesen hirdetik az Evangéliumot.

„Az istenszolgálatnak semmit elébe ne tegyenek”

ÁMENT LUKÁCS

A monasztikus zsolozsma szerepe a bencés közösség életében

1942-ben született Nagysztergáron. Bencés szerzetes, orgonaművész, a Pannonhalmi Főmonostor *regens chorij*a és orgonistája.

1. A zsolozsma Jézus Krisztus és az egyház imája

¹A II. Vatikáni zsinat tanítása, *Konstitúció a szent liturgiáról*, 83. pont. Szent István Társulat, Budapest, 1975.

A II. Vatikáni zsinat liturgikus konstitúciója így tanít az egyház közös imájáról, a szent zsolozsmáról: „Az új és örök szövetség főpapja, Krisztus Jézus magára véve az emberi természetet, a földi számkivetettek között felcsendítette azt a himnuszt, amely a mennyei hazában öröktől fogva zeng. Szorosan magához kapcsolja az egyetemes emberi közösséget, és társává teszi, hogy vele együtt énekelje ezt a mennyei éneket. Főpapi tevékenységét tulajdon egyházán keresztül folytatja, amely nem csupán az Eucharisztia ünneplésével, de más módokon is, főleg a zsolozsmával zengi szüntelenül az Úr dicséretét és jár közbe az egész világ üdvösségeért.”¹

A keresztény teológia csodálatos mélységei tárulnak föl előttünk a konstitúció ezen pontjában. Krisztus, a második isteni személy megtestesülésével emberré lett, vállalta a sorsközösséget velünk, emberekkel, az atyai ház 'számkivetettjeivel'. Magához kapcsolva az emberiséget itt a földön is 'felcsendítette' az égben öröktől fogva zengő dicséretet. Ezt a krisztusi himnuszt, ezt a dicséretet folytatja az egyház, Jézus Krisztus misztikus teste, a Fő, Krisztus nevében és az ő megbízásából. Ezért amikor az egyház megszakítatlanul végzi közös imáját, bekapcsolódik az örök, égi liturgiába, abba a tökéletes istendicséretbe, amelyet Krisztus, az Örök Főpap mutat be az Atyának az égiekkel együtt. Így egyesíti Jézus az istendicséretben az égiek, az üdvözültek karát a földön küzdő egyház istentiszteletével.

Bár az egyház istentisztelete emberi szó, emberi ének, emberi cselekedet ennek minden gyengeségével, tökéletlenségével, de Jézussal, az ő odaadásával egyesítve mutatja be azt az Atyának. Ezért lesz tökéletes, az Atyához méltó. Ezért csendülhet egybe az égiek istendicséretével, hiszen az egyház közös imájára is érvényes a jézusi mondat: „ahol ketten vagy hárman összejönnek az én nevemben, ott vagyok közöttük”.² Így tehát a keresztény közösség minden liturgikus akciójában, vagyis az Eucharisztia bemutatásában éppúgy, mint a szentségek kiszolgáltatásában, vagy a zsolozsma ünneplésében, Krisztushoz kapcsolódik, az ő megváltói áldozatához kapcsolja tevékenységét. Ezért lesz az méltó az Atya színe előtt. Ezért mondhatjuk, hogy minden szentmisében Jézus áldozza föl magát

²Békés-Dalos: *Újszövetségi Szentírás*. Róma, 1955; Mt 18,20.

értünk, emberekért, minden szentségben ő érinti meg kegyelmével lelkünket, és formál újjá bennünket, s a zsolozsmában ő könyörög velünk, és ő tisztítja meg dicsérő imánkat.

Nem véletlenül emeli ki a konstitúció az egyház liturgiájának ezt a krisztológiai megalapozását. A liturgikus cselekményeket, azok összetevőit, a gesztusokat, a szövegi és dallami gazdagságot sokféle szempontból lehet vizsgálni, elemezni. De a teológiai megalapozás nélkül a liturgia üres formák, rítusok, esetleg önmagukban szép, veretes szövegek és dallamok gyűjteménye lesz csak, a múlt ránk maradt gazdag öröksége csupán, aminek már vajmi kevés jelentése és értelme van számunkra. Az egyház közösségi imájának, mind ezen külső liturgikus formáknak a méltóságát és mélységét az adja meg, hogy a Krisztus nevében egybegyűltek részesednek Krisztus imájában, amely egyedül méltó az Atyához.

A Krisztusban hívő ember az egyház közös imádságainak alkalmaival teljesíti be Krisztus parancsát: „Virrasszatok... szüntelenül és imádkozzatok”,³ s az idő megszentelésével minden napját, munkáját, egész életét Istennek szenteli. Ezt pedig a Szentlélek műveli bennünk, aki létrehozza és megőrzi a Krisztusban imádkozó közösség egységét. Belső sugallataival testünket és lelkünket egyre nagyobb odaadásra, átélésre serkenti, hiszen csak benne szólíthatjuk Istent Atyánknak. „Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét félelemben éljetez, hanem a fogadott fiúság Lelkét kaptátok, melyben azt kiáltjuk: »Abba, Atya!«”⁴

³Lk 21,36; vö.

Lk 18,1; 1Tessz 5,17.

⁴Róm 8,15.

2. A zsolozsma kialakulása az ősegyházban

A jeruzsálemi ősegyházzal a következőket írja az Apostolok Cselekedetei szerzője: A hívek „állhatatosan kitarítottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban... Egy szívvel-lélekkel minden nap állhatatosan megjelentek a templomban. A kenyértörést házanként végezték.”⁵ Majd a 3. fejezetben ezt olvassuk: „Péter és János egyszer a kilenc órai imádság idején a templomba tartott.”⁶ Ezek és más szentírási helyek egyértelműen bizonyítják, hogy az első keresztények kezdetben a jeruzsálemi templomba jártak imádkozni. Ameddig az első keresztény közösség még nem szakadt el teljesen a zsidóságtól, részt vett annak közös imáján a templomban, illetve a zsinagógákban. A kenyértörés saját liturgikus cselekményük volt Jézus parancsára és az utolsó vacsora emlékeztérére. Ezt viszont külön, házanként végezték. Amikor — elsősorban a zsidó főpapság és a farizeusok ellenséges magatartása miatt — elszakadt a keresztény közösség a zsinagógától, a közös imádság mintáját a zsinagógai istentiszteletből vették át, mely szentírási olvasmányokból, zsoltárok, könyörgések, hitvallásból állt. Nagyon korán kialakult a hívő közösség két fő imaórája, a napfelkeltekor és a napnyugtakor végzett imádság. E napszakoknak jelképes mondanivalójuk volt: Krisztus a valódi fölkelő Nap, aki a sír éjének sötétjéből támadt fel; de Ő az esti Fény is, aki velünk jön az éjszaka sötétjébe. A reggeli dicséret, a *laudes* és az esti hálaadás, a *vesperás* fölépítéséről

⁵ApCsel 2,42.46.

⁶ApCsel 3,1.

⁷Martimort: *Handbuch der Liturgiewissenschaft II.*
St. Benno-Verlag,
Leipzig, 1966, 332.

az ősegyházban keveset tudunk. A püspök a papokkal és a néppel bizonyos napokon együtt végezték ezeket az imaórákat. De korán jelentkezett az a törekvés, hogy ezek az imaórák a keresztény közösség „mindennapos és rendszeres imaóráivá váljanak”.⁷

⁸Mt 25,1–13.

A reggeli és esti közös imádságon kívül a nap harmadik, hatodik és kilencedik órájában végzett imákat is a jeruzsálemi templom gyakorlatából vette át a fiatal keresztény közösség. Ezek az imaórák azonban az üldözések korában privát imádságok voltak. Ugyancsak magán-ima volt az éjszakai *vigília* is, melyben az őskeresztény parúzia-gondolat nyilvánult meg: virrasztva várni a Vőlegény érkezését (vö. Jézus példabeszéde a tíz szűzről).⁸ Csak néhányszor fordult elő az év folyamán, hogy éjszaka is közös imádkozásra gyűlt össze a keresztény közösség, így húsvét vigíliáján, illetve később a vértanúk emléknapjain.

Az ősegyházban kialakult közösségi imádkozás gyakorlata a 4. század folyamán az aszkéták és az egyre terjedő szerzetesség hatása alá került. Ennek első következménye lett, hogy a *laudes* és a *vesperás* rendszeres napi imaórákká váltak a szerzetesi közösségeken kívül is. A nap folyamán mondott imaórák, a *tertia*, *sexta*, *nona* pedig az aszkéták és a szerzetesek közös imádságaivá lettek.

A közös imádság nagy részét az első három században a zsoldárok imádkozása jelentette. Kezdetben rezponzoriális formában énekelték a zsoldárokat, ami lehetővé tette a nép bekapcsolódását. Az előimádkozó zsoldárverseire mindig ugyanazon rövid rezponzummal válaszolt a közösség. Később — főleg a szerzetesség hatására — bevezették az antifonális zsoldározást, azaz a közösség két kórusra osztva felváltva énekelt végig a zsoldárokat, majd a végén közösen énekelték az antifonát. Mivel a nép nem tudta kívülről a zsoldárok szövegét, egyre inkább passzivitásba szorult.

A 4. században új elemekkel bővült a zsolozsma. Ekkor kerültek be az imaórák elejére költői alkotások, a himnuszok, keleten Szent Efrém, nyugaton Szent Ambrus hatására. Ezek a himnuszok főleg az egyes imaórák üdvösségtörténeti mondanivalóját, illetve szimbolikáját fogalmazták meg (például a *nona* Jézus halála órájának emlékezete). Ugyancsak új elemként került az imaórákba a szentírási olvasmány. Nyugaton *lectio continuaként* került be a Szentírás az imaórákba, keleten csak válogatott részeket vettek be és csak az ünnepi zsolozsmába. Még ugyanebben a században vezették be a könyörgéseket is a zsolozsmába, a reggeli dicséret fohászaival által az új napot Istennek szentelték, a vesperásban pedig a megváltásért adtak hálát.

3. A zsolozsma jelentősége Szent Benedek Regulájában

⁹Szent Benedek Regulája. Pannonhalma, 1948, 43. fejj., 3.

A naponta végzett zsolozsmaimádságnak első, teljes rendjét Szent Benedek Regulájában találjuk. Benedek részletekbe menően elrendezi monostorának közös imáját a hét minden napjának mindenegyes imaórájára. A Regula 43. fejezetében a közösségi élet rendezőelvéként hangsúlyozza ki a következő alapelvet: „Nihil Operi Dei praepo-natur” — „Az istenszolgálatnak semmit elébe ne tegyenek.”⁹ Tehát a közösség napirendjének kialakításában az első szempont mindig a

zsolozsma végzése. Ennek rendeli alá a napi munkát, sőt még a lelki olvasmány végzését is: „Mihelyt meghallják az istentiszteletre hívó jelet, azonnal hagyjanak ott mindent, ami kezükben van, és a legnagyobb gyorsasággal induljanak...”¹⁰ Ezért gondoskodjon az apát az istenszolgálat idejének jelzéséről: „...egy igen pontos testvérré bízva ezt a gondot, hogy mindent a maga idejében végezzenek”.¹¹

¹⁰l. m. 43. fejt., 1.

¹¹l. m. 47. fejt., 1.

Azoknak a testvéreknek, akik a monostortól nagyobb távolságra dolgoztak, előírja Benedek, hogy „ott a munkahelyen végezzék az istenszolgálatot”,¹² hogy az ugyanabban az időben végzett imaórák által tartsák a kapcsolatot az otthoniakkal. Az útra küldött testvérektől is megkívánja, hogy az imaórákat „amint lehet, végezzék el magukban, és köteles szolgálatuk teljesítését ne mulasszák el”.¹³

¹²l. m. 50. fejt., 3.

¹³l. m. 50. fejt., 4.

A zsolozsma végzése a Regula szerint mindig az egész közösség, minden egyes szerzetes feladata. Ezért kívánja Benedek az elkészítőtől, hogy „menjenek csak be, hogy legalább az egészet el ne veszítsék”.¹⁴ A közösségbe jelentkezők alkalmasságának vizsgálatánál is ez az első szempont. „Gondosan meg kell vizsgálni, hogy a novícius valóban Istent keresi-e; buzgó-e az istenszolgálatban...”¹⁵ A zsolozsma ünneplésének közösségi dimenziója fejeződik ki abban is, hogy ne mindenki olvasson vagy énekeljen, hanem „csak az, aki teljesíteni tudja ezt a feladatot úgy, hogy a hallgatók épüljenek”.¹⁶

¹⁴l. m. 43. fejt., 9.

¹⁵l. m. 58. fejt., 7.

¹⁶l. m. 47. fejt., 3.

A szerzetes napjának megszentelésére szolgál a nappal mondott hét imaóra (Benedek vezette be a *prima* és a *completorium* végzését) és az éjszakai *vigília*. „Napjában hétszer mondom dicséretet neked”, s „az éj közepén is felkelek téged magasztalni”.¹⁷ Így valósulhat meg a monostorban Jézus parancsa: „Szüntelenül imádkozzatok”,¹⁸ melyre az ősegyház keresztényei és az első szerzetesek és remetéik állandóan törekedtek.

¹⁷l. m. 16. fejt., 3–4.

¹⁸Lásd a 4. jegyzetet.

Amikor Benedek elrendezi monostora közös istenszolgálatának rendjét, átveszi a római bazilikák zsolozsmáját, de tovább alakítja azt.¹⁹ Józan mértéktartással saját zsoltaélosztást készít a hét minden napjára, s az egyes imaórákra. Ugyanakkor megengedi, hogy a zsoltaérok elosztásán változtassanak, csak azt kívánja meg, hogy „minden héten az egész százötven zsoltaérből álló zsoltaérkönyvet végig imádkozzák és vasárnap a vigílián megint előlről kezdjék. Mert nagyon csekély buzgalmat mutatnak imaszolgálatukban azok a szerzetesek, akik a hét lefolyása alatt kevesebbet mondanak, mint az egész zsoltaérkönyv és a kantikumok. Hiszen... szentatyáink nagy serényen egy nap alatt teljesítették azt, amit mi restek bárcsak egy teljes hét alatt elvégeznénk.”²⁰

¹⁹Martimort: i. m. 358.

²⁰l. m. 18. fejt., 23–25.

Egyes liturgiátörténészek szerint Benedek újítása volt még az imaórák kezdő fohásának: „Deus, in adiutorium meum intende...” bevezetése, a laudesben és a vesperásban az Úr imádságának az előljáró által történő elmondása „az egymásnak okozott nehézségek tövisei miatt”.²¹ A szentek ünnepeinek imarendjét is valószínűleg ő vezette be.²²

²¹l. m. 13. fejt., 23: az egymással való kien-gesztelődés szolgálata.

²²Martimort: i. m. 358.

4. A zsolozsma kiemelt idő a monasztikus szerzetes életében

²³Direktórium a szerzetesi zsolozsmához, I. 10. pont, kézirat, Pannonhalma, 1994; Eredeti mű: *Theaurus Liturgiae Horarum Monasticae*, Róma, 1977. Vö.

Általános Rendelkezők az Imaórák Liturgiájáról, 13. pont, in: *Az Imaórák Liturgiája I.* Budapest, 1991.

²⁴Általános Rendelkezők az Imaórák Liturgiájáról, 12. pont.

²⁵Direktórium, 11. pont.

5. A zsolozsma és a magán ima

²⁶I. m. 19,1–4.

²⁷Anselm Grün: *A zsolozsma és a belső imádság*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 1993, 24.

²⁸I. m. 19,12.

²⁹I. m. 20,6–8.

A krisztusi parancs, a „Szüntelenül imádkozzatok” teljesítésében az első szerzetesközösségek a nap meghatározott óráinak megszentelésére törekedtek az istendicséret ’szent idejének’ átélésével. Ezek az imaórák nemcsak a külső keretet adták a nap megszenteléséhez, hanem olyan ’kiemelt időt’ jelentettek a szerzetesek számára, amelyekben bekapcsolódtak a teremtés istendicséretébe. Ugyanakkor Jézus Krisztust követve ugyanazzal a lelkiülettel imádkoztak az Atyához, ahogyan Krisztus megdicsőítette az Atyát szavával, cselekedeteivel és egész életáldozatával. Az *Opus Dei* végzése tehát a monasztikus közösség számára a Krisztus-misztérium ünneplése, igazi ’celebratio’, miként az Eucharisztia. ’Szent emlékezés’, amelyben jellenné válnak köztünk Jézus Krisztus üdvözítő tettei.

A szerzetesközösség, amely Krisztus nevében gyülekezik össze Isten dicséretére, „az imában Krisztus jelenlétének örvend (Mt 28,20); ezért benne az egész Krisztus van jelen... ,következésképpen a liturgikus ima természeténél fogva ’üdvözítő esemény’,²³ amelyben az ünneplés minden résztvevője kapcsolatba kerülhet Krisztus misztériumával.

Az imaórák közösségi ünneplése szoros kapcsolatban áll az Eucharisziával, egyrészt előkészít az Eucharisziában való részvétellel, másrészt annak mintegy ’meghosszabbítása’ a hálaadás és a dicsőítés kiterjesztésével „a nap különböző óráira”.²⁴

Az *Opus Dei* ünneplése a megváltás egészének ’szent emlékezete’; „magában foglalja az üdvösség meghirdetését, annak beteljesedését Krisztusban, tovább folytatódását az egyházban az eszkatologikus teljességig”.²⁵

A zsolozsma a szerzetes napjának kiemelt idejét jelenti, de nem helyettesítheti a magán imát. Bár Benedek a Regulájában 11 fejezeten keresztül írja le az imaórák, ezen belül a zsolozsma rendjét, az imádkozás módjáról csak két fejezetben szól. A 19. fejezetben az imádságban megkívánt alapszabályt fogalmazza meg: „Hisszük, hogy Isten mindenütt jelen van, ...de ez a hit a legerősebb... legyen akkor, amikor az istenszolgálaton veszünk részt.”²⁶ Tágabb értelemben ezt a szerzetes életére vonatkozó utasításnak foghatjuk fel, azaz „cselekvés Isten jelenlétében. Ez pedig nem jelent mást, mint szakadatlan belső imát. A szerzetes mindenben, amit tesz, tudja, hogy Isten előtt áll és Isten szemléli őt.”²⁷ Ezért arra kell törekednünk a zsolozsmázásban (de a magán imában is), hogy „elménk megegyezzen szavunkkal” — írja Benedek.²⁸ A regula-magyarizók szerint a ’mens’ szó ebben az idézetben nem az értelmet, hanem a belső embert, sőt a szívet jelenti. Tehát az imádságban egész benső emberségünknek, szívünknek meg kell egyeznie szavainkkal.

A 20. fejezetben pedig arra figyelmeztet Benedek, hogy „nem a sok szóban, hanem a szív tisztaságában és könnyes töredelemben találunk meghallgatást. Ezért rövidnek és tisztának kell lennie az imádságnak...”²⁹ Ezt elsősorban a közös imáról, az egyes zsolozsmák utáni csendes imáról mondja Benedek. Így tehát nála „nincs ellen-

³⁰Anselm Grün: i. m. 35.

tét a zsolozsma és a belső imádság között, hanem mindkettőt feltételezi és átjárja a másikat”.³⁰

³¹Általános Rendelkezők, 202. pont.

A II. Vatikáni zsinat után a zsolozsma reformjában ezért ajánlja az egyház a ‘szent csend’ bevezetését az olvasmányok és a zoltárok után, „hogy a személyes imádkozást jobban hozzákapsoljuk Isten igéjéhez és az egyház nyilvánosan felhangzó szavához”.³¹ „A csend szent perceiben a Szentlélek — aki nélkül nincs igazi keresztény ima — maga könyörög helyettünk szavakba nem foglalható sóhaj-tásokkal” (Róm 8,26–27).³²

³²Direktórium, 5. pont.

A sok és hosszú csend bevezetését azonban kerülni kell, hogy ne bontsa meg az imádság felépítését és lendületét. Erre is érvényes a benedeki elv: úgy kell mindent elrendezni, hogy „legyen, ami után az erősek vágyódhatnak, de a gyengék se ijedjenek vissza”.³³

³³l. m. 64,55.

6. Külső jelek a zsolozsmában

A monasztikus zsolozsma végzésében az ősi szerzetesi hagyományoknak megfelelően fontosak a külső jelek. A szerzetesek egész emberségükkel vesznek részt az imádságban, ezért fontos, hogy belső odaadásukat külső jelekkel (gesztusok, öltözet, testtartás, az ünneplés külső formái stb.) fejezzék ki. Az azonban fontos, hogy a külső jelek „alkalmasak legyenek a belső lelki tartalom kifejezésére”.³⁴ Kell, hogy az ünneplés tartalmi mélysége domináljon az imádságban, s a jelenlévők át tudják élni Krisztus élő jelenlétét. Ezért a szövegek nyugodt és érthető elhangzása mellett fontos a nyugalom és a szent csend beiktatása, a megfelelő testtartás és a gesztusok alkalmazása, az ének és a zene által nyújtott ünnepélyesség, a fény, a tömjénfüst, díszítések stb.

³⁴Direktórium, 7. pont.

7. Az ének szerepe a monasztikus zsolozsmában

A keresztény közösség éneke az imádság természetéből, annak közös végzéséből következik. Az egyház ősidők óta meg akarta éreztetni híveivel az égi liturgia előízét, ezért bekapcsolta az éneklést a dicséret áldozatának, a zsolozsmának a végzésébe. Nem külső dísz csupán az ének, amely nagyobb ünnepélyességet kölcsönöz a közös imádságnak, hanem az Isten tiszteletének tökéletesebb formáját jelenti. A zsolozsma nem minden része kívánja az énekes végzést. Elsősorban a zoltárok, kantikumok, himnuszok és responsoriumok valók éneklésre. Az ének által „jobban kifejezésre jut Isten igéjének értelme”, és méltóbb lesz az Isten szavára adott feleletünk, mely egyre inkább „az Istent dicsérő lélek mélységeiből tör elő”.³⁵

³⁵Direktórium, 6. pont.

Befejezés

Végül álljon itt buzdításként a zsolozsmát szeretettel végzők számára ezen Direktórium néhány gondolata. A hitben gyökerező imádkozó közösség a külső jeleken, az éneklésen keresztül „nyilvánvalóvá teszi, hogy részesedik a Krisztus-misztériumból. Járja át az éneklést, az olvasmányok meghirdetését az őszinteség és a belső tűz, mely a tudatos részvételből fakad. Ebből adódik majd, hogy Krisztus élő jelenlétét másokkal is közölni tudjuk, amelyet mi magunk megkapunk igéjében, és amelyre választ is adunk imánkban. »Ugye lángolt a szívünk, mikor útközben beszélt hozzánk... Maradj velünk, Urunk!«(Lk 24,32.39)”³⁶

³⁶Direktórium, 7. pont.

Szent Katalin imádsága elé

VERSEGI BEÁTA-MÁRIA

A szerző a Nyolc Boldogság Katolikus Közösség tagja, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Gyakorlati Teológia Tan-székének oktatója.

Sienai Szent Katalin (1347–1380) a lelkiségtörténet egyik legnagyobb alakja. Gyóntatója, Boldog Cápui Rajmond róla írt életrajza bemutatja a szent rendkívül színes életútját. Sienai Szent Katalin gondolataiba, tanításába a *Levelei* és a *Dialógus* által nyerhet betekintést a magyar olvasó. Szentünknek létezik egy műve, az egyetlen, amely mindeddig nem került még magyar nyelven kiadásra: a *Le Orazioni* (*Az imádságok*). A *Le Orazioni*t bizton nevezhetjük gyöngyszemeknek Katalin művei sorában. A kis könyvecske tartalmazza szentünk 1376 és 1380 között feljegyzett imádságait. Katalin az egyetlen az egyház-tanítók sorában, aki nem írt, hanem beszélt, szólt, szavait tanítványai jegyezték fel. Ő valóban az *oratio* mestere, szavaival adta tovább a tanítást, mely a bensőséges és közvetlen istentapasztalatból és -ismeretből származott. A *Le Orazioni* címmel összegyűjtött imái egyidejűleg tárják fel az emberi szív legmélyebb és legintenzívebb érzületét, és bepillantást engednek a Szentháromságos Isten titkaiba. Katalin leveleiben Istenről beszél és tanít az élet leghétköznapibb körülményi között, érintve a politikát, az erkölcsöt. A *Dialógus*ban Katalin magával Istennel beszélget, a *Le Orazioni*ban Istenhez szól.

A teológia művelésében hosszú évszázadok során hozzászoktunk ahhoz, hogy a tudományosság megkívánja, hogy Istenről beszéljünk a racionalitás és objektivitás követelményeit megtartva. Katalin imádságai kitágítják horizontunkat; a teológia művelése nem korlátozódhat az Istenről való beszédre, mert Isten megismerésének lehetőségét hordozza a Vele folytatott párbeszéd, a Krisztus által az Atyához intézett szó, hiszen „senki sem mondhatja, hogy Jézus Krisztus az Úr, csakis a Szentlélek által” (vö. 1Kor12,3).

Aquinói Szent Tamás mesterművét, a *Summa Theologiae*t sokan — joggal — a gótikus katedrális egekbe ívelő épületéhez hasonlítják, amelyet úgy szerkesztettek, hogy benne minden Istenről és az ő bölcsességéről beszél. A gótikus épület, mint a teológia mesterműve, felemeli a tekintetet, az értelmet az isteni igazságok felé. Ugyanakkor mit ér a kő, mit ér a tökéletes szerkezet, ha hiányzik a szent térből az Isten szeretetére választ adó ember?

Katalin imádkozva lép a szent térbe, a teológiai megismerés terébe. Imádságai valós teológiai értékkel bíró mesterművek, de nem nélkülözik a személyességet és az emberi érzelmek gazdagságát sem.

Az alábbiakban olvashatjuk az első magyar fordításban megjelenő *Oratiót*, amelyet Katalin 1379. február 18-án imádkozott Rómában. A szentmise után, az adoráció csendjében szemléli az Istent és embert összekapcsoló szeretet titkát, és megszólal...

„A szerelem minden akadályt legyőz”

Negyedik imádság

A fordítás alapjául szolgáló kiadás: *Le orazioni di S. Caterina da Siena*, a cura di G. Cavallini. Cantagalli, Siena, 2005, 61–66.

Magasságos és örök Szentháromság, mérhetetlen szerelem! Ha lányodnak nevezel, én úgy szólítalak: legfőbb és örök Atyám. S ahogy te nekem adod magadat, mert magamba fogadhatom egyszülött Fiad testét és véré, akiben egész Istennel és egész emberrel ajándékozol meg engem, úgy kérem tőled, mérhetetlen szerelem, hogy magamba fogadhassam az Anyaszentegyház misztikus testét és a keresztény vallás egyetemes testét, mert szereteted tűzében megértettem: azt akarod, hogy ezzel az étellel telítődjön az emberi lélek.

Örök Isten, magadban láttál és ismertél meg engem, s mivel saját fényedben pillantottál meg, beleszerettél teremtményedbe, akit a magad képe és hasonlatosságára alkottál meg, én azonban, aki a teremtményed vagyok, csak képed és hasonlatosságod által ismerlek magamban. De te egyé váltál velünk, hogy magamban láthassalak és ismerhesselek, és így tökéletes ismeretet szerezhessék rólad: leereszkedtél istenséged roppant magasságából az emberi iszap alacsonyosságáig. Szellemem nem emelkedhetett fel hozzád, hiszen túlságosan alacsony volt ahhoz, hogy megérthesse vagy szemlélhesse a te magasságodat, így azonban, függetlenül attól, hogy milyen kicsiny vagyok, megláthattam nagyságodat; kisdeddé tetted, kicsi emberségünkbe zártad isteni nagyságodat, egyszülött Fiad Igéjében mutattad meg magad. Az Igében megismertelek téged, aki bennem a szeretet feneketlen mélysége vagy.

Magasságos, örök Szentháromság, mérhetetlen szerelem, megmutattad magad és igazságod a véred által. Láttuk hatalmat, és véreddel lemostad rólunk bűneinket; láttuk bölcsességedet, mellyel megtisztítottad az istenség horgát emberségünk csalétkétől, és megszabadítottál minket a rajtunk uralkodó démonok hatalmától. Véred megmutatja számunkra szerelmedet és szeretetedet: egyedül a szerelem tüze által mentettél meg bennünket, noha nem volt szükséged ránk. Az igazság is feltárult előttünk, melyet azért teremtetél, hogy az örök életre vezess minket. Az Ige segítségével ismertük meg ezt az igazságot, amit azelőtt képtelenek voltunk megismerni, mert bűnünk fátylával eltakartuk szellemi szemünket.

Szégyelld magad, szégyelld magad, vak teremtmény, hogy bár Istened így megtisztelt és magasztalt téged, mégsem ismered fel Őt abban a mérhetetlen szeretetben, mellyel istensége magasságából alászállt emberséged iszapjába, és lehetővé tette, hogy megismerd őt saját magadban.

Peccavi domino, miserere mei. Vétkeztem, Uram, könyörülj rajtam.

Csodálatraméltó dolog, hogy bár ismerted teremtményedet és tudtad, hogy bűnbe kell esnie, s hogy bűne miatt nem fogja követni igazságodat, mégis megteremtetted őt.

Mérhetetlen szerelem! Mérhetetlen szerelem! Kit szólítasz így? — kérdem a lelkektől. Téged, örök Atyám, neked könyörgök, jóakarátú Isten: terjeszd át ránk és minden szolgálóra szereteted tüzeit, tedd, hogy teremtményeid elfogadják azoknak az imáknak és tanításoknak gyümölcsét, melyek eljutnak hozzájuk, melyeknek el kell jutni hozzájuk fényed és szereteted nevében. Igazságod azt mondta: „Kérjétek és kaptok, keressetek és találtok, zörgessetek és ajtót nyitnak nektek!”¹ A te igazságod ajtaján zörgetek, keresek és kiáltok, felséged elé állok és azt kérem kegyelmedtől: könyörülj rajtunk, minden emberen, s azon belül különösen az Anyaszentegyházon, mert Igéd azt tanítja, ez az az étel, mellyel jól kell laknom. Szerelmem, ha tényleg így akarsz, ne hagyj éhen halmom.

¹Mt 7,7; Lk 11,9.

Lelkem, lelkem, mit teszel? Nem tudod, hogy Isten szüntelenül lát téged? Sosem bújhatasz el a szeme elől, mert semmi sem marad rejtve előtte; a teremtmények elől talán sikerülhet olykor elbújnod, Isten elől azonban sohasem. Hagyj fel hát végre bűneiddel: térj magadhoz.

Peccavi domino, miserere mei. Vétkeztem, Uram, könyörülj rajtam.

²Róm 13,11.

Itt az óra, hogy fölbredjünk.² Te akarsz ezt, örök Szentháromság; és ha a jólét közepette nem mozdulunk, szerencsétlenséget hozol ránk: a szenvedés lángjával égeted meg a sebet, mint a jó orvos, ha látja, hogy nem használ a jólét és a vigasztalás kenőcse.

Örök Atyám, teremtetlen szeretet! Csodálattal tölt el mindaz, amit fényedben megismertem: láttál és ismertél engem és összes teremtményedet, melyeknek mind megvan a maga értelme önmagában és az egészt illetően egyaránt, hisz létüket tőled kapták. Láttad az első embert, Ádámot, és ismerted a bűnt, melynek Ádám engedetlenségéből kellett következnie, benne és az őt követő többi emberben is. Azt is tudtad, hogy a bűn feltartóztatja majd az igazságot, sőt, az embert magát is, hiszen nem tud az igazsággal töltekezni, vagyis nem képes megvalósítani azt, amiért megteremtetted őt. Láttad, örök Atyám, Fiadat, aki mindent megtett azért, hogy visszavezesse az emberiséget a kegyelem útjára, s hogy újra igazságoddal töltekezzünk. A te fényedben láttam meg, hogy te előre láttad ezeket a dolgokat.

De akkor, örök Atyám, mégis miért alkottad meg teremtményedet? Nagyon meglepőnek találom mindezt; és én valóban úgy látom, a te útmutatásod alapján, hogy semmi más oka nem lehetett cselekedetednek, mint szereteted tüze, mely arra kényszerített, hogy megteremts bennünket, függetlenül attól, hogy később majd milyen bűnöket követünk el ellened, örök Atyám. A tűz kényszerített tehát.

Ó, kifejezhetetlen szerelem, te örök fényedben előre láttad azokat a vétkeket, melyeket teremtményednek el kell majd követnie végtelesen jószágod ellen, de te úgy láttad ezt, mintha nem láttad volna: szemed megpihent teremtményed szépségén, s mint aki megbolondul

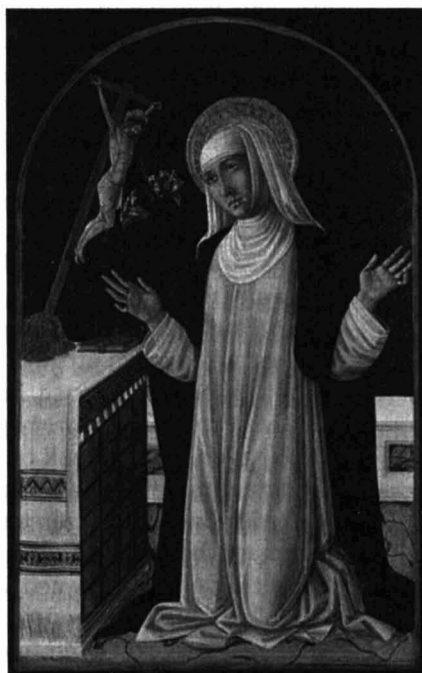
és megrészegül a szerelemtől, belészerettél, szerelemből megteremtetted őt, életet adtál neki, saját képedre és hasonlóságodra alkottad. Tőled tudom ezt, örök Igazság, te osztottad meg velem igazságodat. A szerelem készítetett arra, hogy megalkosd teremtményedet, és bár előre láttad, hogy meg fog bántani, szereteted nem engedte, hogy a bántásra szögezd tekintetedet. Épp ellenkezőleg, eltekintettél tőle — pedig tudtad, hogy be fog következni —, és belefeledkeztél teremtményed szépségébe. Ha a bántásra ügyeltél volna, elefeledkeztél volna a szerelemről, mely révén meg kellett teremtened az embert. Nem volt rejtve előtted a tudás, hogy teremtményed meg fog bántani, de te megmaradtál a szerelemben, mert nem vagy más, mint a szerelem tüze, saját teremtményed bolondja.

És én tele vagyok hibákkal, soha nem ismertelek. Kegyelmezz rajtam, édes szerelmem, tedd, hogy véremet onthassam neved dicsőségéért és tiszteletéért, add, hogy levetkezzem önmagam.

Hadd adjam vissza, örök Atyám, azt, amit tőled kaptam Fiad oly értékes teste és vére által; vetköztesd ki testemet magából és hagyd, hogy feloldódjon benned, öltöztess fel örök akaratoddal, kösd magadhoz eloldhatatlan köteléssel, hadd legyen illatos növény az Anyaszentegyház kertjében. Add, jóságos Atyám, édes és örök áldásodat, tisztítsd meg Fiad vérében lelkünk arcát.

Szerelmem, szerelem, adj nekem halált. *Amen.*

Cseke Ákos fordítása

Sienai Szent Katalin

A Jézus-ima

Áthosz-hegyi Nikodémosz lelkeségében

1960-ban született Nyíregyházán. Görög katolikus szerzetespap Dámócon, a Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tanára.

¹PG 88,632–1164.

Magyarul: *A létra*.
(Ford. Árkosy Miklós.)
Moreno Valley, 2001.

Amikor február 11-én XVI. Benedek pápa általános kihallgatásában Klimakosz Szent Jánosról tartott tanítást, külön is hangsúlyozta *A [Paradicsomba vezető] létra* című mű¹ imádságról szóló részét. „A nyugalom, a belső békeállapot készíti fel a »hészükhasztát« az imádságra, amely János számára kétféle lehet: a »testi imádság« és »a szív imája«. Az első azé, akinek még a testtartás segítségére van szüksége: kezét kitérni, hangosan fohászolni, mellét verni stb. (15,26; PG 88,900). A második önkéntelen, mert a lelki érzék fölbredésének a hatása, Isten ajándéka annak, aki a testi imádságot gyakorolja. János művében ennek elnevezése a Jézus-ima (»Iészu eukhé«), és egyedül Jézus nevének segítségül hívását jelenti, a lélegzetvételhez hasonló állandó segítségül hívást: »Jézusra emlékezz, valahányszor csak lélegzel, és akkor majd megtudod, mi a nyugalom haszna!« (27/2,26; PG 88,1112), mármint a belső békeállapot (27/2,26; PG 88,1112). Végül az imádság egészen egyszerű lesz: a »Jézus« szó egyé válik lélegzetvételünkkel.”

A Jézus-ima kialakulása és hészükhaszta gyakorlata

²Jézus nevének megszólítása az Újszövetség egyik központi üzenete:
1Kor 12,3; Lk 18,38 és Lk 18,13. Szüntelen ismételtetésével az 1Tesz 5,17; Ef 6,18; Lk 18,1 és 21,36 szentírási parancsát teljesíthetjük.

A keleti keresztényeknek közismert az a szokása, hogy nemcsak templomban vagy otthoni imádsághelyen, hanem úton-útfélen szüntelenül Jézus Krisztus nevét hívják segítségül. A rövid Jézus-ima szerzetesi eredetű, de például az orosz ortodox egyház „világi” hívei körében is közismert és a legtöbbit gyakorolt imádság: „Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam bűnösön!” Ennek a fohásznak minden eleme bibliai eredetű, és gyökerei az Ószövetségbe nyúlnak, legrövidebb analóg formulái pedig már az Evangéliumban is megtalálhatók (például a kánaáni asszony vagy Bartimeus fohászában).²

A kora-bizánci Szent Barszanuphiosz fiatal tanítványának (Doszitheosznak) azt a tanácsot adta, hogy „folyton Istenre emlékezz; továbbá azt hagyta meg neki, hogy mindig ezt mondja: »Uram, Jézus Krisztus, könyörülj rajtam!«, illetve időközben azt is, hogy »Isten Fia, segíts meg engem!«. Ő pedig megfogadta lelki atyjának tanácsát, s mindig ezt imádkozta. Csak amikor már nagyon beteg lett, akkor engedte el neki ezt a szüntelenül gyakorolt ima-formát: »Hogy megy az ima, Doszitheosz?« Erre a beteg azt mondta: »Bocsáss meg, uram, de már nem bírom végezni!« Erre azt mondja neki: »Akkor hát hagyd el az imát: csak emlékezz mindig Istenre, és tekintsd rá úgy, mint aki előtted van!«³

³Doszitheosz élete, 10;
SC 92, 138.

⁴A mai kutatók szerint valószínűleg csak egy 8–10. századi gyűjteményről van szó, amelynek részei természetesen évszázadokkal korábbi *apofteg*mákra vezethetők vissza.

⁵E. Amélineau kiadásában az *Annales du Musée Guimet* 25. kötetének 160. oldalán.

A hészükhaszta módszer négy eleme

Sínai Szent Gergely

⁶*Kis Filokália. A szívbeli imádság könyve.* Filosz, Budapest, 2004, 163.

A Jézus-ima továbbfejlődésének szövegtanúit többek között a *Szent Makariosz erényei* című gyűjteményben kereshetjük. A kései kompiláció⁴ mindenekelőtt a Jézus neve iránti hallatlan nagy tiszteletet és vallásos szeretetet tükrözi például Nagy Makariosz következő mondásában: „Figyelj csak oda tiszta szívből Urunk Jézus Krisztus nevére, és ajkadról ő áradjon ki mindenkor, s ne csak megjelenési formájában véd elmédbe. Gondolj arra is, hogy miként szólítsd meg, és mondd ezt: »Uram, Jézus Krisztus, könyörülj rajtam!« — akkor majd nyugodtan észreveszed, hogy istensége mekkora nyugalommal tölt el. Távól tartja tőled a szenvedélyes gondolatok homályát, és megtisztítja a benső embert (amint tiszta volt Ádám a paradicsomban), ez az áldott név, amelyet János evangélista így hívott: »A világ világossága« (8,12), kimeríthetetlen édeség és »az élet igazi eledele« (6,55; vö. 6,35)!”⁵

A második évezredben a „hészükhaszta” atyák figyelmüket a fohászimákkal rögzíthető folytonos imádságra összpontosították, s azt Jézus nevéhez kapcsolták. Az ima formája az első ezredforduló táján még korántsem volt egységes, de a szentéletű atyákat ez nem különösebben érdekelte. Meg voltak győződve arról, hogy Jézus nevét azzal a kegyelemmel fejezzük ki, mely betölti a személyt, amennyiben ezt a szent Nevet hittel ejtjük ki. A hészükhaszta módszer, amely a „Jézus-imának” vagy „a szív imádságának” nevezett imádság igazi és sajátos metódusa, négy elemet foglal magába: 1) a mondat, mely Jézus nevének és az ő irgalmának segítségével hívását tartalmazza (például a görögöknél így: „Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam!”); 2) ezen ismételtetés végrehajtása a belégzés és kilégzés ritmusát követve; 3) bizonyos megjegyzések a testhelyzetre vonatkozólag: például hogy egy alacsony számaryra ülünk, a fejet meghajtva; 4) az aszketikus élet együttese (nyugodt helyre való visszavonulás, hagyományos aszkézis, szent szövegek olvasása).

Sínai Szent Gergely szerint „a legbiztosabb ima a bensőséges Jézus-ima. Ez felemésztí a szenvedélyeket, mint a tűz a száraz töviseket. A léleknek örömet és gyönyört hoz, és nem enged balra vagy jobbra letérni, hanem egyedül az egyenes utat ismeri. Lelkében forrás zúg, amelyet az életadó Szentlélek tölt el.”⁶ Az ima végzésének technikájáról a 14. századi hészükhaszta szent a következőket írja: „Ülj egy alacsony számaryra félig hajlott tartásban. Ebben a helyzetben engedd lélegzetedet mintegy szívedbe áramolni, és ott tartsd fogva. Mialatt fáradtságosan görnyedve maradsz, a melledben, válladban és nyakadban lévő élénk fájdalmak ellenére is hívd lelkedben szünet nélkül az Urat: »Uram, Jézus Krisztus, irgalmazz nekem!« Később, az erőltetett tartás és talán az időtartamból származó unalom miatt, fordítsd lelkedet az ima második felére: »Isten Fia, irgalmazz nekem!« Az ima-hívást nem szabad az önmagával mindig azonos étel és a változatlan háromszoros név miatt megváltoztatnod, hiszen akik belőle táplálkoznak, éhezni fognak. Ismételd az ima-hívás második felét folyamatosan, és ügyelj arra, hogy türelmetlenségből ne változtasd hely-

zetedet, mert a fák, amelyeket túl gyakran átültetnek, nem vernek gyökeret. Urald a tüdő légzését úgy, hogy ne tetszése szerint lélegezz. A heves légzés, amely mint egy vihar vonul át a szíven, elhomályosítja a lelket, és nyugtalanítja a belsőt. Szétszórja és fogolyként kiszolgáltatja őt a feledékenységnek, vagy a legkülönbözőbb dolgokat engedi rajta végigvonulni, és érzékennyé teszi a tilosra. Ha érzed, hogy a gonosz ellenség bűnös gondolatai feltámadnak benned és fantáziaképeid sűrűsödnek, ne hagyd, hogy kihozzanak a sodrodból. Ha jó gondolataid jönnek, azoknak se tulajdoníts jelentőséget. Ameddig tudod, tartsd vissza a lélegzetedet, zárd keményen a szívedbe, és megszakítás nélkül imádkozd a Jézus-imát.”⁷ Mindenesetre ennek az imának a gyakorlásához szerinte tapasztalt lelkivezetőre is szükség van. „Aki becsületesen fáradozik azon, hogy a tiszta imához eljusson, útját nyugalomban fogja járni, ha a belső megrendüléseit és nagy összerömléseit tapasztalt tanácsadó vezetése alá helyezi.”⁸

⁷Uo. 144–145.

⁸Uo. 163.

Nikodémosz „Hagioritész” összegzése a Jézus-ima gyakorlásáról

Kétszáz éve, 1809 júliusában hunyt el Áthosz-hegyi Nikodémosz, akit a Szent Hegy többi szerzetesével együtt régiesen „Hagioritésznek”, úgörgörög kiejtés szerint pedig „Nikodimosz Ajjoritisznek” neveznek. Ő adta ki a Jézus-ima lelkiségi vonatkozásait bemutató ötkötetes *Filokáliát* és még sok kötetnyi lelki útmutatást. A Korinthoszi Makáriosz püspökkel együtt összeállított *Filokáliája* nem eredeti, de igazából keleten senki sem az eredetiséget keresi benne. A keletiek számára a lelkiség szent hagyományának hiteles összefoglalása volt a fontos. Márpedig ez a *Filokália*⁹ szerkesztőinek gajyszerűen sikerült.

A nagy tudású és mély lelkű Áthosz-hegyi szerzetes mindig és mindenütt vallotta, hogy az Újszövetségnek a szüntelen imádságra vonatkozó parancsa nemcsak a szerzetesekre, hanem minden keresztény hívőre vonatkozik.¹⁰ Ezt tanúsítja a *Filokália* általa megszerkesztett előszava.¹¹ Míg orosz kortársai óvakodtak a szerzetesek műhelytitkait laikusok ajkára adni, ő feltétlenül fontosnak tartotta, hogy ez az addig féltve őrzött hagyomány közkinccs legyen.

Mindenkinek meg kell találnia magában a szántóföldben elrejtett kincset, Jézus Krisztust — vallotta. — Mindenkire vonatkozik a főpapi ima egységre indító fohásza, mégpedig elsősorban a belső összeszedettség szintjén: „Jézus Krisztus Urunk folytonos és félelmetes segítségül hívásával legyetek egyesültek odabent magatokban, s ezáltal a belső egyesülések által egyesüljete Istennel azon fohász szerint, amelyet az Úr mondott az Atya felé: *hogy egyek legyenek, mint mi egy vagyunk...*” — biztatott. — „S így egyesülve Vele és átalakulva (...) legyetek átistenültek a lelki érzékelésben, s így teljesítsétek be Isten eredeti célját...”¹²

Ennek a sajátosan Jézusra összpontosító imaéletnek természetesen meg lehet — sőt meg is kell — maradnia a hagyományos görög

⁹Az ötkötetes harmadik görög kiadás Athénben 1957–1963 között jelent meg.

¹⁰A *Tanácsadó kézikönyv (Szimvulevtikon enhiridion)* voloszi 1969-es görög kiadásának 127–129. oldalán.

¹¹Az ötkötetes, harmadik görög kiadás 24. oldalán. Az olasz kiadásban (M. B. Artioli és M. F. Lovato szerkesztésében, Torino, 1982) az 53. oldalon.

¹²A harmadik kiadás első kötetének 24. oldalán.

bibliás lelkiség keretein belül. Nikodémosz Hagioritész kívülről tudta a Szentírást, emlékezett még a fejezetekre, versekre és oldalakra is, a szent atyák műveiből is sokat tudott idézni. Szerzetesi életének jó részét a Szentírás és a szent atyák műveinek magyarázatával töltötte el. Tehát úgy javasolta a Jézus-imát, hogy egyáltalán nem akarta megszüntetni a Szentírás-olvasást, a zsolozsmát, a szent hagyomány elmélyült tanulmányozását és a liturgikus szertartásokat. Sőt ilyeneket ő maga is rendszerezett és szerzett (különböző szentek tiszteletére). Szívügye volt a szép és hiteles liturgia és zsolozsma. Magyarázta a reggeli istentiszteleten szereplő bibliai ódákat és a kánonokat. Ő állította össze „az Áthosz-hegyen élt szentéletű atyák” istentiszteleti szövegeit, ő írta az *Eortodromion, avagy az Úr és az Istenszüllő ünnepei előestéjén énekelt kánonok magyarázata*,¹³ valamint az *Új Létra, vagy az Oktoékhosz 75 lépcsőénekének magyarázata*¹⁴ című könyveket. Mégis mindezek mellett elsődlegesnek tartotta a szív imáját. Jn 4,24-re hivatkozva vallja, hogy az igazi imádság Lélekben és igazságban „a szív lelki imája”.¹⁵

Szent Nikodémosz munkái

¹³Velence, 1836.

¹⁴Konstantinápoly, 1844.

¹⁵A *Tanácsadó kézikönyv* 128. oldalán.

¹⁶Új Teológus Szent Simeon Velencében 1790-ben kiadott műveihhez írt előszava, 12. oldal (az Athénban megjelent harmadik kiadásban).

„Aki nem frástudatlan, olvassnia kell a Szentírást, s ápolnia kell magában Isten és a föltámadott Krisztus emlékét, vagyis folyton hálásan kell gondolnia megváltó Istenére” — vélekedett. Nikodémosz így szereli le a szerzetesek és laikusok közötti különbségekre hivatkozókat: „Ne mondja már senki, hogy ezeket a szövegeket csak a szerzeteseknek írták, és nem világiaknak! (...) Hiszen amit a szerzetesnek kell megőriznie üdvösségéhez, az ugyanezért érvényes a laikusra is, ha üdvözülni szeretne, a szüzességet kivéve.”¹⁶

Mindenesetre abban az esetben, ha valaki végképp nem talál lelkivezetőt, az egyház szentségi és liturgikus életébe való teljes bekapcsolódás még fontosabb, főként az egyénieskedés veszélyeinek elhárítása végett.

A „szív megőrzése” és a „szív imája”

A Szent Nikodémosz által kiadott *Filokália* eredeti címében a „nep-tikus” atyák szerepelnek. A görög „népszisz” szó józanságot, a szív zavartalan megőrzését jelenti. A „szív megőrzése” feltétlenül szükséges a lelki élethez. Ennek módja pedig a szív imája. Hogy is történik ez? Amint már Sínai Szent Gergely és társai is vallották: legmagasabb szellemi képességünk, az elme leszáll a szívbe, s ott egyesül a szívben lévő értelemmel, s így valósul meg a tiszta imádság. Ennek előkészületét a kezdőknél gyakorlatilag az jelenti, hogy az ülve imádkozó szerzetes mélyen meghajtja fejét, egészen addig, míg szakállát teljesen a mellére helyezi. Ebben a viszonylag kényelmetlen pozícióban nem értelmetlen köldöknézés folyik, hanem a szív mélyéből hangtalanul is megszólal „az ima”: „Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam!”¹⁷ Ezt nevezi Nikodémosz „monologisztosz” vagy „szintomosz”, egyszavas vagy „rövidre fogott” imának. De a szó még önmagában nem elég, hanem társulnia kell hozzá a lélek teljes akaratának, hogy az elme, a belső értelmes szó és az akarat a Szentháromság mintájára egészen „egyek legyenek”. Ennek az eszménynek megfogalmazásakor Nikodémosz Thesszaloniki vagy más néven „Palamasz” Gergelyre hivatkozik, akit egyenesen az „isteni” jelzővel illet.¹⁸

¹⁷A *Tanácsadó kézikönyv* 171–172. oldalán.

¹⁸A *Tanácsadó kézikönyv* 174. oldalán.

A sokat vitatott Gergely megértéséhez fontos tudnunk, hogy az 1300-as években Calabriai Varlaam kigúnyolta az olyan szerzeteseket, akik hosszú órákat szenteltek egy ülőhelyzetben eltöltött, lelassított lélegzéssel és meghajtott fővel ismételt mondat által ritmizált meditációra, melynek révén ők a köldökre szegezett szemekkel az isteni fény látását várták. Palamasz Gergely viszont úgy tartotta, hogy éppen ez a módszer vezet el ugyanannak a fénynek a megtapasztalására, amellyel az apostolok látták az Úr Jézust, abban a pillanatban, amelyben átváltozott előttük a Tábor-hegyén. Ez az általa elnevezett „tábori fény”, az egyazon isteni energiákkal azonosított, teremtetlen és isteni fény. Ezeket az energiákat (vagy sugarakat) Isten lényegétől különbözőként kell meghagyni, mely közölhetetlen, oly módon, hogy Isten abszolút transzcendenciáját megőrizzük.

Az „átistenülés
teológiája”

¹⁹59. homília.

Palamasz Gergely szerint így minden megkeresztelt (főként a *hérszűkhasztu*) „a fény gyermekévé, egy testté válik Krisztussal, az isteni Lélek részesévé lesz. A keresztséggel valóban újrateremtünk és Isten fiaivá válunk, inkább mennyieiké, mint földiekké, örökkévalókká inkább, mint időbeliekké, mert Isten titkosan szívünkbe oltja a mennyi kegyelmet...”¹⁹ Szent Maximosz hitvallótól Palamasz Gergelyig az *átistenülés teológiája* az, ami a belső ember lehetséges átalakulásába vetett mély hitet fejezi ki. Ilyesfajta lehetőség ötletétől indítva vállalták a *Filokália* szerzői és olvasói a szerzetesi életet. Az *átistenülés* *abba a ténybe vetett hitet fejezi ki, hogy az ember belülről megváltozhat*. Az *átistenülés*be vetett hit vallja, hogy ebben a folyamatban Isten és ember együtt vesznek részt. Éppen azért, mert ez az átváltozás Isten felé való fejlődés, szokás *átistenülésről* beszélni. A bizánci teológusok úgy tartották, hogy az ember egy hihetetlen erős lehetőséget, isteni energiát hordoz magában, a Szentlelket, mely a szív legmélyén nyugszik. Az aszkézisnek, a lemondásnak, az imádságnak és a szeretet gyakorlásának célja ezt az energiát felszabadítani és leleplezni. A szerzetest gyakran a Szentlélek hordozójának (*pneumatophorosz*) nevezik, mert fel tudta szabadítani önmagában, és követni tudta ezt az isteni energiát. Az emberi szív mélyéről egyszer fölszabadított Lélek átalakítja az emberi személyt, megszabadítja a kötelekektől, és Isten felé viszi. Ez a változás, ez az átalakulás és *átistenülés* (mert alapvetően Isten idézi elő és Feléje irányul) érezhető és nyilvánvalóvá válik. A Lélek isteni Fénye látszik a lelki ember arcán, műveiben, a csodákban, érződik testének illatán, mely jó pár esetben még a halál után sem bomlik fel. Erről az energiáról és imamódszerről a bizánci teológiai hagyomány szövegeiben (főként a *Filokáliában*) hosszú leírás és kifejtés található.

²⁰Vö. I. Citterio:
*L'orientamento ascetico-
spirituale di Nicodemo
Aghiorita*. Alessandria,
1987, 271–278.

A korábbi atyák tanítását összegző Nikodémosz „a szív imájának” első gyümölcsceiként az érzéki élvezettől való megszabadulást és a rossz gondolatok visszautasítását jelölte meg.²⁰ A *szív imája* jóvoltából alázatra, bűnbánatra, önismeretre, könnyes töredelemre és őszinte megtérésre tehetünk szert. Lelki állapotunk igazi tükre ez. Így juthatunk el a Szentlélek természetfölötti energiáihoz és életcélunkhoz, az *átistenülés*hez.

BORBÉLY SZILÁRD

A Vőlegény

1 [A szeretet sebe]

Szeretett Atyám! Most valamennyi szétszóratott lelki képességemet összeszedem, hogy papírra vessem mindazt a gyötrelmet, amit lelkem érez. Ó, atyám, a tévelygő lélek menekül keresésem elől, és kietlen pusztaságokban tűnik el, akárcsak kereső igyekezete. Mindent elnyel valami titokzatos erő, amely felemészt egy-egy percnyi megkönnyebbülés, éber pillanat után. Keresem, atyám, a sötét szakadékok szélén, ahonnet már-már zuhanni látom magamat, s ha olykor úgy érzem, újra megtalálom, elhúzódik előlem, s én semmit sem találok. Hová tegyem szegény szívemet, amely majd meghasad a mellemben? Kopogtatok a Fogoly szívében, de nem felel. Mit jelenthet ez? Kiszáradt, tikkadt szívem eleped Isten után. Jóformán nincs már hitem: amikor a legdühöttebben tombol a vihar, és mérhetetlen nyomorúságom agyonnyom, tehetetlen vagyok, és nem tudok a boldog reménység könnyű szárnyaira kelni. Nincs bennem szeretet. Nincs bennem felebaráti szeretet sem. El sem tudom mondani, atyám, mekkora ellenállást kellett legyőznöm, hogy mindezt megvalljam önnek, de az engedelmesség kényszerít, hogy semmit se hallgassak el. Mondja meg, kérem, mit tegyek, hogy megtaláljam őt? Lelkem rommá lett; zokogok, mert nincs elég erőm, hogy ekkora gögöt megalázzak. Ez az időszak május huszonkilencedikén kezdődött, és azóta egyfolytában tart. Erkölcsileg és fizikailag egyaránt nyomorultul érzem magam. Ilyen összetört, ostromlott, sivár lelkiállapotban lépek az oltárhoz. Immár befejezem, de mekkora fájdalommal és lelkifurdalással! Úgy illik, hogy az alávaló, értéktelen, a hitvány hallgasson: így nekem is hallgatnom kell. Atyám, bocsássa meg; és áldjon meg mindenkor, és segítsen továbbra is. Szüntelenül imádkozom önért, mindig felajánlom magamat. És mélységes tisztelettel csókolom a kezét: szegény fia.

2 [A szív megsebzése]

Mindenre kész vagyok, Atyám, igyekszem mindenre felkészülni, de képtelen vagyok visszatérni a világosságba; nem tudok emlékezéssel vagy más módon segíteni magamon, mert mindent elnyel és elpusztít valami sötét erő, ami

valóban hatalmas kell legyen. Ó, add meg lelkemnek, amire szüksége van, mielőtt elmerülnék e hatalmas óceánban, e tátongó szakadékban, amely ellenállhatatlanul hív és vonz, hogy azután elnyeljen! Atyám, nincs erőm elviselni e kínozó gyötrelmet, e borzalmas mérszárlást. Nem vagyok méltó, hogy elmondjam, ami e gyötrelmes szenvedés ideje alatt történt. Ötödikén esete a fiúkat gyóntattam, amikor lelki szemeim előtt egyszer csak megjelent egy mennyei lény, akinek láttán borzalmasan megrémültem. Kezében hosszú, hegyes pengéhez hasonló fegyvert tartott, a hegyéből mintha tűz lövellt volna. Ugyanabban a pillanatban, amikor mindezt észrevettem, láttam, hogy az a lény teljes erővel a lelkembe hajítja a fegyvert. Nagy nehezen felkiáltottam; úgy éreztem, meghalok. Ez a kínszenvedés egészen hetedikén reggelig tartott egyfolytában. El sem tudom mondani, mit szenvedtem e gyötrelmes napok alatt. Még azt is láttam, amint a belsőmet tépi, szaggatja az a fegyver, s mindent átjár a kard és a tűz. Attól a naptól fogva halálos sebet hordok. Úgy érzem, lelkem mélyén örökre nyitott seb tátong.

3. [A lélek vérző sebe]

Szeretett Atyám, a betlehemi Gyermekek töltse be szívét, és halmozza el minden mennyei ajándékkal! A kised Jézus közelgő ünnepére azt kívánom Önnek, legyen a szíve az ő virágos bölcsője, amelyben minden kényelmetlenség nélkül nyugodhat. Tévelygő lettem, Atyám. Ki ment meg saját magamtól? Ki szabadít ki e halálra szánt testből? Ki nyújt kezet, hogy el ne borítson, el ne nyeljen a hatalmas, mély óceán? Igent kell mondanom, amikor meglátom azt a titokzatos lényt, aki mindenütt sebez, s nem hagy időt, hogy a régi sebek begyógyuljanak, hanem újabbakat nyit fölöttük? Kezeimen, lábaimon, a szívem fölött jobb felől az ő áldott sebei virágoznak. Ó atyám, jöjjön segítségemre! Egész bensőm vérzik, és gyakran el kell viselnem, hogy azt lássam, kívül is vérzem. Egészen beburkol a sűrű sötétség; valami hatalmas erő, egy láthatatlan lény ereje felemészti. Azon gondolkodom, hogy talán árthat a léleknek, hogy anélkül hiszek, hogy bármit is éreznék. Az utóbbi időben, úgy érzem, két, látszólag teljesen ellentétes erő elhatalmasodik lelkemen: az élni akarás és a halálvágy, hogy egyesüljek a Völégénnyel. De amikor látom, hogy nem bírom hordozni e végtelen szeretet súlyát, és nem tudom őt létem kicsinyiségébe zárva megőrizni, eltölt a félelem, hogy netán el kell engednem őt, hiszen nem fér meg szívem szűkös hajlékában.

„A legkisebbnél is kisebbek”

TÓTH SÁRA

Szent szöveg és versszöveg párbeszéde
Visky András: A hazatérő. Apokrif című versében

Id. Visky Ferenc emlékére

1967-ben született. 1990-ben végzett az ELTE BTK angol–spanyol szakán. Doktori disszertációjának témája Northrop Frye volt. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetemen az angol és a vallástudomány szakon tanít.

¹Dér Katalin definiálja így a Biblia sajátos természetét és az ebből fakadó értelmezéstani következményeket, lásd Dér Katalin — Horváth Pál: *Bibliaismeret*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1999.

²George Hunsinger: *Új teremtés hajnala. Barth hermeneutikai realizmusa és a feltámadás*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2005, 18. és 34.

³Lásd ehhez Miroslav Volf: *After Our Likeness: The Church as the Image of the Trinity*. William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan / Cambridge, U.K., 1998, 94–96., 145–148.

2003 karácsonyán szokatlan vers jelent meg Visky András kolozsvári költő tollából az *Élet és Irodalom* ünnepi számában (kötetben: *Gyáva embert szeretsz*. Jelenkor, Pécs, 2008). Két tekintetben is szokatlan: egyrészt nem sok kortárs magyar költeményről mondható el, hogy a versszövegnek több mint a fele a revideált Károli-fordításból közel szó szerint átvett bibliaidézet. Másrészt egyházi közegben olvasva talán még inkább „idegen testnek” tűnik, legalábbis első látásra. A maga sajátos poétikai lehetőségeivel ugyanis nem csupán 20. illetve 21. századi kontextusba helyezi a jól ismert evangéliumi szakaszt (az utolsó ítéletről szóló példázatot Máté evangéliumának 25. fejezetéből), hanem egyúttal finoman, de radikálisan kibillenti, módosítja a szent szöveg értelmét. Mi történik valójában ebben a versben? Értelmezés? Átírás? A bibliai üzenet elferdítése („Apokrif”!)? Önkényes kicsavarása? Hogyan viselkedik a szent szöveg mint vendégszöveg a kortárs költemény figurális szövetébe beleszöve? Ezekre a kérdésekre választ keresve elsőként a bibliai szöveg nyelvi természetéről szükséges szót ejteni.

A Szentírás a keresztény hagyományok értelmében egyszerre az Isten szava és az ember szava. Ebből az alapparadoxonból számos más paradoxon adódik, többek között az is, hogy egyszerre örök és változhatatlan, mégis mindig más és más módon szólal meg. Irodalomtudományi terminusokkal fogalmazva egyszerre zárt rendszer (lásd a *scriptura sui ipsius interpretis* elvét), ugyanakkor nyitott az új meg új értelmezésekre¹ (ahogy Nagy Szent Gergely találóan mondotta: „Az isteni szavak az olvasóval együtt nőnek.”). Ugyanennek a kettősségnek egy igen fontos aspektusát fogalmazza meg a barthiánus George Hunsinger, amikor azt mondja, hogy a szent szöveg egyszerre tárgyiasítható és tárgyiasíthatatlan.² Tárgyasítható, egyrészt, mivel, mint mondtuk, zárt rendszer, másrészt, mivel egy olyan közös hittapasztalatot, hitletéteményt őriz, amelynek szükségképpen kell hogy legyen valamiféle kognitív tartalma³ és egységessége, máskülönben az önkényes, individualista és ellenőrizhetetlen értelmezések megkérdőjeleznék autenticitását. Az új értelmezések nem érvényteleníthetik a régit, nem haladhatják meg és tehetik fölöslegessé a korábbiakat.⁴ Ugyanakkor, paradox módon

tárgyasíthatatlan is, hiszen általa a transzcendens Isten, azaz misztérium nyilatkozik meg; s ezért van az, hogy a nyelve közel áll az irodalom vagy a költészet nehezen vagy egyáltalán nem tárgyasítható, többértelmű, illékony, szimbolikus nyelvezetéhez.

Ezekből az értelmezéstani megfontolásokból természetesen számos dilemma adódik, amelyek további elméleti boncolgatásába itt most nincs lehetőségem belebocsátkozni. Talán nem is elvont szinten a legérdekesebb ez a kérdés, hanem a gyakorlat szintjén, hiszen ha a bibliamagyarázó vagy a prédikátor, vagy akár a vasárnapi iskolai tanító merészkedik odáig menni (márpedig kénytelen), hogy ne egyszerűen felolvassa, majd szó szerint újrmondja a Biblia szövegét, hanem ennél intenzívebb értelmezői aktivitást tanúsít, akkor a fenti dilemmák azonnal működni kezdenek. Vagyis ebből a szempontból vizsgált szövegünk nem követ el botrányos áthágást, hanem egyszerűen csak felfokozva teszi azt, amit minden értelmező aktus végrehajt: eltulajdonítja, magáévá teszi az értelmezendőt. Ennélfogva a hermeneutikai dilemmák sokkal kiélezetebben jelentkeznek a vers szokottnál intenzívebb értelmezési terében. Vajon az „új” értelmezés tiszteletben tartja-e a „régit”? Vajon a betűhöz ragaszkodó rutinos és lapos újrmondás, illetve a betűtől elrugaszkodó önkényes értelmezés két véglete közül nem az utóbbinak a veszélye áll fenn? A Máté 25,3–46-ban lejegyzett jól ismert példázat Visky András-féle „eltulajdonítása” némi aggodalmat és zavarodottságot támaszthat ebben a tekintetben. Lássuk tehát a verset:

Visky András: *A hazatérő. Apokrif*

*Leemelték a teherautó platójáról, és egy körüti fának
döntötték, hogy meg tudjon állni a saját lábán.
Olyanná lett, mint aki védekezésből
visszaöregedett a saját gyermekkorába.*

*Kopasz feje, a messze ragyogó roppant koponya
megállásra kényszerítette az arra járókat.*

*Levette drótkeretes szemüvegét, fölemelte tekintetét
és ezt mondta a jobb és bal keze felől állóknak:
Nosza gyertek, Atyámnak áldottai, örököljétek az országot,
mert éheztem, és ennem adtatok;
szomjúhoztam, és innom adtatok;
jövevény voltam, és befogadtatok engem;
meztelen voltam, és felruháztatok;
beteg voltam, és meglátogattatok;
fogoly voltam, és eljöttetek hozzám.*

*A jobb és bal keze felől állók így szóltak hozzá:
Ugyan mikor láttuk, hogy éhezted, és mi tápláltunk volna?
Vagy szomjúhoztál és innod adtunk volna?
És mikor láttuk, hogy jövevény voltál, és befogadtunk volna?
Vagy meztelen voltál és felruháztunk volna?*

Mikor láttuk, hogy beteg voltál, és meglátogattunk volna?

Vagy fogoly voltál, és hozzád mentünk volna?

Akkor így felelt a fába kapaszkodó rátarti hazatérő:

Ha megcselekedtétek eggyel az én legkisebb atyámfiai közül, akik egytől egyig a legkisebbeknél is kisebbek voltak azokban a napokban, bizony én velem cselekedtétek meg.

A jobb és bal keze felől állók erre azt mondták:

Nem, azokban a napokban bizony nem cselekedtük meg egyetlen eggyel sem a te legkisebb atyádfiai közül, honnan veszed, hazudós, hogy megcselekedtük volna?

Gyertek, én Atyámnak áldottai, örököljétek az országot, Makacskodott mindhiába a hazatérő.

⁵E tanulmányban példázatként kezelem a Máté

25,3–46-ot (magát a verset tekinthetjük a jézusi eredetire felelő modern válszempéldázatnak), jóllehet e tekintetben nem teljes az egyetértés a kutatók körében. Kozma Zsolt példázatnak tartja, lásd Kozma Zsolt: *Jézus Krisztus példázatai*. Iránytű Alapítvány, Budapest, 2002,

514–529., de különösen: 517., továbbá például

J. Jeremias: *Die Gleichnisse Jesu*. Göttingen, 1977, 204–207. idézi Kozma: uo.

Nem tartja példázatnak Varga Zsigmond a *Jubileumi kommentárban* (lásd Bibliatéma CD-rom, a Bibliatudomány Elektronikus könyvtára: Arcanum Adatbázis) és R. T. France in: *The Gospel According to Matthew: An Introduction and Commentary*. Intervarsity Press, Leicester, England, 1985, 354–355.

⁶Igy Kozma, uo. 523., Varga Zsigmond a *Jubileumi Kommentárban*, valamint a stuttgarti magyarázatos Biblia, 1148.

Rögtön szembetűnik, hogy bár a versszövegben, mint említettem, szinte túlsúlyban van a bibliai idézet, a költő bizony alaposan belepiszkált a szent szövegbe. Egy, a Bibliát nagy becsben tartó olvasó zavarodottan írta vissza, amikor elküldtem neki a verset, hogy *nem érti*. Remélhetőleg sikerül rávilágítani a továbbiakban, hogy olykor a hiteles értelmezést éppen az akadályozza meg, ha a bibliai szöveget *értjük*, vagy azt hisszük, hogy az rutinból megérthető. Először azonban nézzük, mitől is zavarodott meg az említett olvasó.

Rendkívüli jelentőségű, hogy a versben nem a hazatérő (hogy ki is ez, arról majd később) választja ketté az elébe gyűlteket, hanem *azok maguk rendeződnek az ő jobb és bal oldalára*. Nemkülönben provokatív, ahogy a vers dekonstruálja a jobb és bal oldal klasszikus bibliai szimbolikáját: a központi alak, a hazatérő nem marasztalja el a „bal oldalt”, hanem együtt szólítja meg a két csoportot, mi több, kitarotán győzködi őket, hogy ők mindnyájan, bal és jobb oldalon állók egyaránt megcselekedték a legkisebekkel, azaz vele, az irgalmasság cselekedeteit.

Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a zavarkeltés eredendően nem a Visky-vers sajátossága: maga a példázat is nyugtalanító és felkavaró. Egyrészt már csak műfaja⁵ folytán is: a kiterjedt modern példázatkutatás egyik központi felismerése az, hogy narratív formába öntött metaforáról van szó, amely nem desztillálható absztrakt üzenetté, sőt, az egyes képi részleteket nem lehetséges egyértelműen megfeleltetni fogalmaknak, gondolatoknak, mint az allegória esetében. Ez esetben azonban igen nagy a tárgyiasítás kísértése, hiszen óriási a tét: ki kerül a jobb oldalra, és ki a balra. Ahhoz, hogy ezt megnyugtatóan rögzíthessük, mindenekelőtt definiálnunk kell, hogy kik is azok a „legkisebbek”, akikkel a királyként megjelenő Emberfia azonosítja magát. A példázat egészét, illetve a teljes Máté-evangéliumban kifejeződő krisztusi szellemiséget figyelembe vevő magyarázó a „legkisebbeken” *minden rászorultat* értenek, függetlenül attól, hogy azok keresztények-e,⁶ és én úgy vélem, hogy a legtágabb egyházi hagyományban megmutatkozó *consensus fidei* is ebbe az irányba mutat (elég csak a rászorulóknak Krisztushoz lehajló Tours-i Szent Márton,

Szent Kristóf és Assisi Szent Ferenc legendáira gondolnunk). Ugyanakkor tudjuk a passzus hatástörténetét vizsgáló kutatóktól, hogy nemcsak a szélsőségeken, de a kommentárirodalomban is tetten érhető a szorongás motiválta behatároló jellegű tárgyiasítás buzgalma. Ulrich Luz Máté-kommentárjára hivatkozva Kozma Zsolt ismerteti azt a „kétlépcsős” értelmezési szemléletet, amely a „minden népekben” csak a pogányokat látja, s e szemlélet túlhajtásaként a „legkisebb atyámfiaiban” pedig csak a keresztényeket vagy a misszionáriusokat. Különösen mehökkentő példája ennek az evangélikál R. T. France (az Intervarsity Press *Tyndale New Testament Commentaries* sorozatában), aki, abbéli igyekezetében, hogy a szóban forgó textus a páli megigazulástannal összeegyeztesse, a „legkisebbekben” kizárólagosan keresztény tanítványokat hajlandó látni.⁷ Ez az értelmezés, amellyel keresztény sietősen feloldja a primér (narratív és metaforikus) bibliai nyelv és a ráépülő szisztematikus teológia között elkerülhetetlenül és szerintem üdvösen adódó feszültségeket, továbbá felmenti a keresztényeket a szélesebb társadalmi felelősségvállalástól, megnyugtatóan körülhatárolja és definiálja a „legkisebbek” csoportját, és ekképp a páli teológiát rutinos protestáns módon olcsó kegyelemmé züllesztzi.

⁷R. T. France:
uo. 355., 357.

Visszatérve a vers szövegéhez, láthatjuk, hogy felrázó, biblikus értelemben botránkoztató újraolvasásra a lezárhatatlant mindegyre lezárni akaró és ily módon bénító rutinoságba torkolló hermeneutikai igyekezet miatt van szükség. A bibliai szöveg elveszti, Paul Ricoeur szavaival élve, „dezorientáló” funkcióját, amennyiben nem egzisztenciálisan érinti meg és kavarja fel az értelmező egyént vagy közösséget. Ma, a történelmi kereszténység válsága és identitás-zavarai idején a jobb oldal és a bal oldal szimbolikája gyakran inkább a „kívül lévők” és a „belül lévők”, a feketék és a fehérek, a „mi” és az „ők” statikus szembeállítását, s ezáltal a belül lévők identitásának megtámogatását szolgálja mások kizárásának árán. Magunkat besoroljuk a jobb oldalra, és mi döntjük el, ki áll a bal oldalon, elfeledkezve a szöveg apokaliptikus, jövőbe mutató jellegéről. A kialakult új értelmezői helyzet új értelmezést kíván, vagy ahogy Visky költészetét elemezve Ekler Andrea fogalmazza: „az értelmezéshez meg kell tisztítani, fel kell dűlni, dekonstruálni kell a(z akár szakrális) teret, hogy az írás új konstrukciót alkothasson”.⁸ A példázat újramondásakor az (egyébként magát református kereszténynek valló) költő az egyház és a magyar társadalom mai helyzetéből indul ki: azzal, hogy a hazatérő ugyanúgy ítél mindkét csoport felől, dekonstruálja, ha nem is a példázatot, de annak fix bináris opozíciókba való belekényszerítését, üdvösen elbizonytalanítva az olvasót, hogy ő vajon melyik oldalon áll.

A fent említett értelmezési diskrepanciák ellenére az eredeti példázat kapcsán az egzegéták és magyarázók egyetértének abban, hogy a vizsgált textus végső soron azt sugalmazza, hogy az ember örök sorsát, üdvösségét, így vagy úgy, a Jézus Krisztushoz való viszony dönti el: fontos tehát, hogy a versben miképpen van jelen ez az aspektus.

⁸Ekler Andrea: *Íróportré*.
Visky András. Szépirodalmi Figyelő, 2005/5. 86.

A vers metaforikája minden tekintetben magának a példázatnak a metaforarendszerére épül. Az eredeti példázat metaforikus azonosításai a következők. Emberfia = király = legkisebb. De míg az evangéliumi textus a királyalakra helyezi a hangsúlyt, és csupán utal a „legkisebb” és az Emberfia–Király azonosulására (40. és 45. v.), a versszöveg a „legkisebbet” (a metaforalánc végső elemét) helyezi a középpontba: vagyis az ítélő Emberfiát, a királyt a hazatérő alakjával azonosként mutatja meg. A király mint legkisebb jelenik meg, és mivel a királyban egyértelműen magát Jézust látja a hagyomány és a kommentárirodalom egyaránt, a vers nem kevesebbet, mint a testet öltés misztériumát dramatizálja. A két szöveg párbeszédének első mozzanata tehát ez: a király és a hazatérő egymásra vetül — a hazatérő valójában király, és a király azonos a hazatérővel.

A „szegényt”, a nincstelent már az Ószövetség is az Úrral, „Alkotójával” azonosítja (lásd például Péld 17,5; 19,17), és szegényen érti az elnyomottat, az éhezőt, a bujdosót, a mezítelent, valamint az özvegyet és a jövevényt (lásd Ézs 58, 6–10; 5Móz 24,14–15.17). A vers erre a hagyományra egy olyan alak megidézésével felel, aki összesűriti magában a huszadik századi „szegény” minden fontos jegyét. Komplex, „sűrű” alakról van szó, mégis, szegénysége a szöveg stilisztikai visszafogottságában is megnyilvánul. Kevés, de súlyos szóval mond igen sokat (s ezzel a bibliai „vendégszöveg” közismert, nagy horderejű szűkszavúságára felel vissza). Valójában a hosszas bibliaidézetben tetten érhető, egyszerű, de jelentős módosításokon túlmenően négy, szintaktikailag puritán bevezető mondat alkotja a vers szövegét: a nyolc tagmondat közül összesen két alárendeléssel és kevés jelzővel. Az első szóból — „leemelték” — megsejthető, hogy a hazatérő kiszolgáltatott és gyenge. Alighanem megkínózták, hiszen fának kell döntenet, mert nem tud megállni a saját lábán (erre később is történik utalás: „fába kapaszkodó”). Társadalmi és anyagi státusza alighanem alacsony, ha a teherautó platóján utazik. Valami miatt védekezésre kényszerült. Ezekből a töredékekből egy alighanem összevert és kiéheztetett, a körüti fára való utalás alapján nyilván egy kelet-európai nagyvárosba, Budapestre hazatérő fogoly képe áll össze. Aki leveszi a szemüvegét, mielőtt beszélni kezd, talán újabb verésre számítva. Íme az Emberfia: a hazatérő.

Különös módon, a passzivitását és kiszolgáltatottságát hangsúlyozó első négy mondathoz képest („levették”, „fának döntötték” stb.) éles ellentétet képez a második négy mondat aktivitása: a hazatérőből aktív erő és méltóság árad — koponyája „messze ragyog”, megállásra kényszeríti az arra járókat, fölemeli tekintetét és szól. Illetve a szöveg ambivalens módon egyszerre közvetíti a méltóságot és a szánalmasságot: a messze ragyogó kopasz fej neveltség és feltűnő, a járókelők leállítására talán fanatikus, a szemüveglevétel fontoskodás. Ez a kettősség végig érvényesül: a csendes méltóság a sokat tapasztalt öregséggel, illetve a királyi státusszal kapcsolódik össze, a gyermeki ártatlanság pedig a bolondsággal.

Mert hiszen képzeljük el a lerongyolódott, tántorgó foglyot, amint egy körüti fának támaszkodva fennhangon bibliai ítéletet hirdet a járóelőknek, akik kellő távolságból körülállják, bámulják, majd óvatosan elhatárolódnak tőle. Ez a kellően dramatizált jelenet a bibliai és egyházi hagyomány szent örültjeinek hosszú sorát idézi meg: kezdve a „jelképes cselekedeteket” végrehajtó, botrányt keltő ószövetségi prófétáktól egészen Pál apostolig — aki szerint az apostolok „bolondok Krisztusért” és „látványossága” lettek a világnak (1Kor 4,10) — és így tovább a keleti kereszténység szent bolondjaiig vagy az Assisi Ferenc típusú szentekig.

Ám nemcsak a gyermekkort és az öregkort, az első és a második naivitást vetíti egymásra a versszöveg (a kopasz fej csecsemőt, öregembert egyaránt felidéz), azt sugallva, hogy a legmagasabb rendű bölcsesség (melyre a szemüveg utalhat), paradox módon, a gyermekség visszanyerését jelenti, és leginkább a sokat szenvedettek tapasztalhatják meg, hanem a Biblia üdvtörténeti narratíváját a kereszt égisze alatt összerántva egymásra vetíti Krisztus első és második eljövételét. Ahogyan a bölcs öreg fogalmát kikökkenti a szent örült és a gyermek motívuma, ugyanúgy a dicsőséges király második visszajövetelének képét kikökkenti a karácsonyi történet, az első eljövétel, a testet öltés keresztthalálban végződő gyalázata. Aki visszatér, szenvedő, megkínzott fogoly. A vers tehát az újszövetségi Krisztus-történet egyidejű fellillantásával végérvényesen felülírja, vagy legalábbis radikálisan megzavarja, módosítja a dicsőséges, ítélő hatalom képzetét. A király, aki ítél, ugyanaz a király, akit újszülöttként senki sem fogadott be: a versben a gyermeki szent öreg, akivel sem a jobb, sem a bal oldal nem vállal közösséget. A király, aki visszatér ítélni, ugyanaz a király, akinek töviskoronát nyomtak a fejébe, és gúnyolódva zsidók királyának nevezték. A versbeli alak rejtett király, leginkább a bibliai vendégszöveg jelenlétéből következtethet (aki ismeri azt) király voltára. Közvetlenül csak a támolygó fogolyból áradó erő és méltóság, valamint a „rátartí” szó utal rá. Valójában, amint Northrop Frye írja, „mindaz, ami Jézust a királysághoz társítja, köztük a töviskorona és a »zsidók királya« felirat a keresztfán, a gúny és a kínzás összefüggésében merül föl”.⁹ Sőt, ha a jelenet számalmas nevetségességéből indulunk ki, akkor az antropológiából ismert karneváli csúfkirály alakja is belép az értelmezés terébe. Ezt szintén Frye hozza összefüggésbe a passió Krisztusával, és, ami különösen izgalmas számunkra, rámutat, hogy a jobb lator felé tett gesztus valójában egy király gesztusa volt, de egy olyan királyé, aki a világ és a világi hatóságok szemszögéből csakis „csúfkirály”, nevetség tárgya lehet, hiszen nincsen hatalma, az ország, amit felkínál, nem e világból való.¹⁰

Így a kétféle szöveg párbeszédének, intertextuális mozgásainak feltérképezése során az ítélkező, apokaliptikus király képére végül rávetül a fán függő „csúfkirály” képe, aki paradicsomot ígér a jobb latornak. Ahogyan az „azokban napokban” emfatikus, kétszeres időmegjelölése Lukács születéstörténetének beköszöntőjét idézi vissza,¹¹

⁹Northrop Frye: *Kétfős tükör. A Biblia és az irodalom*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1996, 165.

¹⁰Uő: *Az Ige hatalma*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997, 321–322.

¹¹„És lőn azokban a napokban, Augusztus császártól parancsolat adaték ki, hogy mind az egész föld összeirattassék” (Lk 2,1).

a „csúfkirály” köré gyülekező bábéskodó tömeg szintén Lukácsnak azt a súlyos mondatát hívja elő és kapcsolja be az intertextuális párbeszédbe, amellyel a két lator jelenetét vezeti be passiótörténetében: „És a nép megállta nézni” (Lk 23,35). Mindkét jelenetben — a fán függő Krisztus és a fába kapaszkodó fogoly egyaránt — a jobbán és a balján lévők felől ítélik, rendelkezve afelől, hogy ki léphet be a paradicsomba. A vers azonban a fán függő kiszolgáltatott állapotát, valamint a latroknak kínálkozó lehetőséget rávetíti az utolsó ítélet jelenetére. Mondhatni ad az egybegyűlteknak egy utolsó lehetőséget — ne felejtjük, hogy a latroknak is ez volt az utolsó lehetősége — azaz, hogy megmutatkozik kiszolgáltatottként, fogolyként, a társadalom legaljaként előttük. Olyan helyzetbe hozza őket, mint a két lator volt egykoron: felismerik-e a fán függőben (= a fába kapaszkodóban) a királyt. Mindkét latornak felkínáltott a lehetőség a befogadó megnyílásra, és csak az egyik élt vele. A vers bábéskodói közül senki nem kíván sorsközösséget vállalni a fogollyal: amiképpen a bal lator, a fogoly körül állók is saját maguk ítélik el magukat, hiszen ők maguk jelentik ki nagy nyomatékkal, hogy „egyetlen eggyel sem” cselekedtek meg, „honnan veszed, hazudós”? Talán még körül is néznek, a jobboldaliak a baloldaliakat, a baloldaliak a jobboldaliakat fürkészik, titkon azt gondolva: na, ha ez igen, akkor én nem, semmiképpen! Mert aki a legkisebbeknél is kisebbel, a szenvedő Emberfiával közösséget vállal, akkor az közösséget vállal minden nyomorult fogollyal — függetlenül attól, hogy Auschwitzból vagy a Gulágról tértek haza —, és azokkal, akik őket vállalják: pártállástól, egyháztól, fajtól és nemtől függetlenül.

Első látásra úgy tűnik tehát, hogy megnyugodhatnak az „ingyen kegyelem” páli teológiájának számonkérői, hiszen az egybegyűlteknak, akár a latroknak, szinte önmaguk ellenében, amikor már semmit sem tudnak tenni, felkínáltatik az Isten országa. Ám ez csak az érem egyik oldala, hiszen egyvalamit mindig tudnak tenni: befogadni vagy elutasítani. Ebből a szempontból a vers prófétai ítéletként is értelmezhető elvetemült huszadik századi nemzedékünk felett: az örök bábéskodók, az elhatárolódók, a kezüket mosók felett, akik nem akartunk tudni a megkínzottakról, vagyis magát Krisztust nem fogadtuk be. A vers a Biblia és a klasszikus keresztény hagyomány szellemében vigasztalja a nyugtalanokat és elbizonytalanítja a magabiztosokat. Egyáltalán nincs kizárva, hogy szerzője, ha megkérdeznék, miért írta, a 20. század egyik nagy nyugtalanítóját, Samuel Beckettet idézné válaszul, aki, amikor ugyanezt kérdezték tőle a *Godotra várva* című színdarabban kapcsolatban, a maga részéről Szent Ágostont idézte válaszul: „Ne aggódjatok, a jobb lator üdvözült. És ne bízzátok el magatokat, a bal lator elkárhozott.”

Visky András verse, hogy összegezzem az eddigieket, a benne elhelyezett bibliai szövegrész visszhangos terévé válik: egyetlenegy példázat megszólaltatja, előhívja az Írás sokféle hangját, hogy ezek többszólamúságukban mégis paradox egységet alkotva együtt

¹²Ezzel valójában arra is rá szerettem volna mutatni, hogy az új hermeneutikai kihívásoknak olykor új és meglepő diskurzusok révén lehet eleget tenni. A Visky András verse nyomán kibontakozó értelmezés ugyanis megfelel az amerikai hermeneutikai kutatások napjainkban egyre erőteljesebben szöhozz jutó irányzatának, az úgynevezett teológiai hermeneutika követelményeinek. A teológiai hermeneutika vagy egzegézis az értelmezés közösségi, egyházi és teológiai jelle-

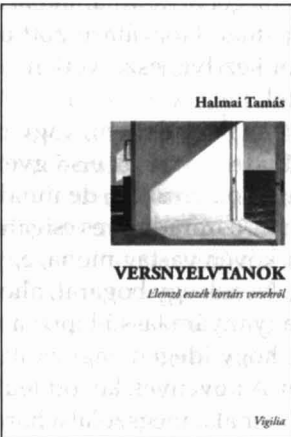
gét hangsúlyozza, különféle hangok polifón kórusaként írja le a Bibliát, és kiemeli, hogy nem egyszerűen megismételni kell a régi értelmezéseket, hanem a hagyományos olvasatok példái alapján friss olvasatokat, a szöveg értelmének új előadásait („performanciáit”) kell létrehozni. Richard B. Hays: *Reading the Bible with the Eyes of faith. Journal of Theological Interpretation*, Vol. 1, No. 1, Spring 2007, 5–21. (Erre a tanulmányra Fabiny Tibor hívta fel a figyelmemet.)

¹³Jacques Derrida: *Marx kísértetei*. Jelenkor, Pécs, 1993, 26.

¹⁴Jacques Derrida: *Admiration de Nelson Mandela*. In uő: *Psyché*. Galiléé, Paris, 1987, 456. Idézi Geoffrey Bennington: *A dekonstrukció és az etika*. Helikon, 2007/4. 621.

csendüljenek fel. Úgy írja át az Írás betűjét, hogy közben messzemenően hű marad annak Lelkéhez. A vers az érthetetlen igével való küzdelem lenyomata: válasz az ige kihívására, és ebben a dialógusban elevenedhet meg és aktualizálódhat az ősi szó. Mert az írásértelmezés sohasem állhat az Írás betűinek problémátlán dekódolásából, még kevésbé kedvenc teológiánk újramondásából, és nem elégedhet meg az úgynevezett eredeti szerzői szándék felkutatásával sem. Akik az értelmezés munkáját végzik, legyenek tudós teológusok, igehirdetők vagy hittantanárok, nem háríthatják el az újraolvasás kihívását.¹² A Szentírás által közvetített hitletétemény vagy hagyaték olyan titok, amelynek a feltárása nem fejeződhet be, és, visszautalva az „eltulajdonítás” fogalmára, csak akkor örökíthetjük át, ha előbb magunkévá tesszük. „Ha egy hagyaték olvashatósága adott, természetes, áttetsző és egyértelmű volna, ha nem követelne értelmezést, s egyszermind nem dacolna azzal, akkor sohasem örökíthetnénk meg — írja Jacques Derrida. — Csak hatna ránk, mint egy természetes vagy genetikusk ok. Örökölni mindig egy titkot öröklünk — mely azt mondja: »olvass el, képes leszel-e rá valaha?«.”¹³

Természetesen nem tud mindenki így olvasni. Mivel az értelmezés, mint az elején utaltam rá, közösségi és kognitív tevékenység is, szükséges és elengedhetetlen bizonyos fokú tárgyiasítás. Azonban ha a zárt rendszerünkön sohasem hasad rés, akkor a lényegyet mulasztjuk el. Vagyis, ismét Derrida megfogalmazásában, „felismerhetjük az autentikus örököszt abban; aki fenntartja és reprodukálja azt”; ám egyházi szubkultúránk unalmas zártságát, fantáziátlanságát, szájbarágó dogmatizmusát tekintve még fontosabb, hogy felismerjük „abban is, aki olyannyira tiszteli, hogy felmutatja bitorlóinak magát azt a dolgot az örökségben, amit még sohasem látunk: olyannyira tiszteli, hogy napvilágra hozza, a tükröződés vagy reflexió eddig sohasem látott aktusában azt, ami még eleddig sohasem került napvilágra”.¹⁴

Halmai Tamás

VERSNYELVTANOK

Elemző esszék kortárs versekről

Vigilia

A VIGILIA KIADÓ MÁJUSI AJÁNLATA:

Halmai Tamás
Versnyelvtanok
Elemző esszék kortárs versekről

Ára: 1.900 Ft
Mevásárolható vagy megrendelhető
a Vigilia Kiadóhivatalban:
1052 Budapest, Piarista köz 1.
Telefon: 486 4443

Holtág

Bizonytalan feljegyzések a költészetről

1976-ban született Vácott.
Költő. Legutóbbi írását
2008. 4. számunkban kö-
zöltük.

Akkoriban mindig ősz volt. Tavaszra, nyárra, télre nem emlékszem. Csak egyetlen hosszú, végtelennek tűnő ősze, amelyben nem volt idő, nem kezdődött és nem múlt el semmi. A kertek végében rakott tüzek füstje lebegett a folyó fölött. Ez a hosszan elnyúló, mozduatlan füstcsík keretez be minden képet abból az időből. Az őszi, fanyar füstök illatára ma is összerándul a gyomrom, és a szívemben valami megremeg, mintha gyenge áramot vezettek volna belé.

A mezőkön rothadó körték illata. Valamivel lejjebb, közelebb a folyóhoz pedig az ártér hűvös iszapszaga. És mintha mindig alkonyodott volna, nem volt reggel és nem volt délután, csak egy folyamatos félhomály.

Nem volt olyan délután ebben az örökös félhomályban, amikor ne indultam volna el, ki a házból, le a folyóparti sétányra, el a régi szeszfőzde mellett, túl a kempingen, és akkor ott venni egy mély lélegzetet, mert onnantól lehetett egyáltalán lélegezni, onnantól tudtam normálisan lélegezni, addig csak a fuldoklás, a légszomj, a szédülés.

Nem volt senki. Nem volt egyetlen ember sehol. Illetve akik voltak, azok nem voltak sehol, egész nap sehol egy ember, miközben sok emberrel voltam körülvéve, tolongtak, tülekedtek, vihogtak, beszéltek folyamatosan. Ép ésszel nem tudtam felfogni, miről beszélnek. A szavaikat értettem, olykor válaszoltam is egy-egy kérdésre, csak ezeket a szavakat nem voltam képes elhelyezni abban a folyamatos őszben, amelyben éltem. Azoknak a szavaknak nem volt helyük bennem. Mintha létezne egy másik nyelv, amely kísértetiesen emlékeztet arra, amit én használok, mégsem értek egy szót sem belőle, miközben úgy teszek, mintha érteném. Azt a vékony falat, ami elválaszt tőlük, néha már tapinthatóan éreztem.

Ezt az elszigeteltséget olyasvalamiként éltem meg, mint az arcomat vagy a lábujjaimat. Hozzátartozott önmagam észleléséhez a legkorábbi időktől kezdve, észrevétlen volt és magától értetődő, mint a lélegzetvétel.

Azt hiszem, ilyennek születtem, vagy már a születésem előtt is ilyen lehettem. Mindenesetre az első gyerekkori emlékeimet már ezen a láthatatlan, finoman szőtt, de minden pillanatban jelenvaló függönyön át látom. Kiszáradt, üres csigaházak, derekamig érő páfránylevelek, a kút kövén vastag moha, egy cirmos kandúr alszik a téglarakás tetején. Nézek egy bogarat, ahogy megpróbál bemászni egy kavics alá. Nagyanyám lassú léptei a veteményeskertben. Háttározottan érzem, hogy idegen vagyok itt, de az egész mégis szív-fájdítóan otthonos. A növények között leülni, beülni az egyik öreg, Máltáról való leander alá, megszólal a harang, három éves lehetek,

csillog egy keskeny ösvény a leander korhadt ládájának falán, egy meztelen csiga hagyta maga után. Levelek árnyai, harangszó, és az a néhány centi hosszú, csillogó út.

Felvenni a gumicsizmát, apám egy régi gumicsizmáját, előtte még egy munkásnadrágot, egy koszos dzsekit, szólni a kutyának, akinek már rég nem kell szólni, mert tudja magától úgyis, mi következik, a kabátzsebbe a doboz cigarettát, gyufát, a jegyzetfüzetet és egy tollat, behúzni magam mögött az ajtót, a kulcsot a postaládába, aztán lehajtott fejjel, lehetőleg senkire nem nézve közben, elindulni a parton, az egészségügyi sétát végző nyugdíjas hölgyek között, a futni kihajtott gyerekek között, leszegett fejjel fújva a füstöt, nyomomban egy vizslával. Ekkor már tizenhat éves vagyok, és ez már az ősz, a folyamatos félhomály.

*

A költészetről beszélni, megfogalmazni egyáltalán *a költészet lehetőségét*, megteremteni azt a teret, amely a megfogalmazást lehetővé teszi, nos, minderre nem vagyok képes anélkül, hogy ne idézzem fel életemnek azt az időszakát, azt a bizonyos folyamatos őszt és félhomályt, amelyben úgy tizenhat éves korom környékén kezdtem élni, noha már azelőtt is abban éltem, csak nem tudtam, hogy számomra mit jelent mindez, és hogy miért van szükségem rá.

Kívülről úgy tűnt, szélsőséges introverzió, gyógyíthatatlan, mély melankólia, vagy depresszió inkább, amit kezelni kéne. Búval baszott, ahogyan mondani szokás, rosszkedvű, mindig szomorú valamiért.

Vadludak húznak a mezőre hirtelen leereszkedett ködlepel fölött, csak a hangjukat hallani, és ebben a hangban ismertem magamra. Kagylók írnak a saját testükkel a holtág mély iszapjába gyönyörű kalligráfiákat, rövid verseket a fölöttük csillámló víztükörről, és ez volt az a nyelv, amit meg akartam tanulni. Elvadult almafák alatt ülni, és a göcsörtös ágak között nézni fel az égre. Rozzant, beszakadt tetejű kunyhókban végigsimítani egy-egy évek óta nem használt, kifényesedett nyelű kapát vagy gereblyét. Leguggolni egy halott madár mellé, nézni a szemeit, megpróbálni követni ennek az iránytalan, sehová nem tartó, és éppen ettől mégis a leginkább jelenvaló tekintetnek az aranyfonalát.

Az ártéri mezők egy körülkerített részén betonból épített gúlák sorakoztak. Négy vagy öt ilyen gúla egymás mellett, az úgynevezett védterületen. A környék ivóvizét rejtették ezek a betongúlák. Az egyik ilyen építményt szemeltem ki magamnak arra, hogy szinte minden délutánt fent töltsék a tetején, egy világoskékre mázolt vaslapon ülve, térdemen a jegyzetfüzettel. Vagy ha nem ott, akkor egy kidőlt, őserög ártéri fűzfa törzsén, szemben a sűrű erdővel borított szigettel. Gyorsan teltek ezek a kockás, farzsebben elérő vékony noteszek, nem takarékoskodtam a lapjaikkal, anyám hozta őket a régi munkahelyéről, volt belőlük bőven otthon. Nemrég olvastam újra ezeket a füzeteket, legalábbis egy részüket, amik meg-

vannak még. Mert van olyan, ami elveszett, de olyan is, amit mindjárt azután, hogy betelt, elégettem. Nem tudtam elviselni azt a néhány füzetet, a közelségük is kibírhatatlan volt. A sziget hosszan elnyúló homokpadján raktam tüzet uszadékfából. Nehezen égtek, ellenkeztek, többször alájuk kellett gyújtani.

A megmaradt füzeteket olvasva döbrentem rá, hogy ugyanazokkal a kérdésekkel, vagy nevezhetném nyugodtan démonoknak is, szóval ugyanazokkal a démonokkal viaskodom ma is, mint bő másfél évtizeddel ezelőtt. Ami egyfelől megnyugtat, másfelől viszont elkésérít. Megnyugtat, mert látom, hogy akkor ugyanaz volt fontos, mint ami most, hogy nem felejtődtek el, nem hullottak alá a tudattalan éjsötét vizeibe azok a kérdések, amelyekkel számolnia kell mindenkinek, aki él. És elkésérít, mert látnom kell, hogy ezeknek a kérdéseknek nem voltam és nem vagyok képes a végére járni, hogy ezeket a démonokat nem voltam képes legyőzni, leszúrni őket, mint Szent György a sárkányt.

Van tehát egyfelől egy folyamatos kudarc, és van másfelől egy vissza-visszatérő, távoli remény a győzelemre egy beláthatatlan jövőben.

*

A költészetről, a versírás mikéntjéről, a *szakmáról*, ha úgy tetszik, szinte semmit nem tudok. Ami tudható, ami megtanulható, az valamikor, igen rövid ideig érdekelt, de hamar beláttam, hogy számomra ezek az ösvények járhatatlanok. Illetve nem is az, hogy járhatatlanok, inkább hamisak, nem tartanak sehová, legalábbis a számomra nem. A hang, ami szól, az a hang, ami általam, belőlem időről időre a maga bizonytalan és esendő módján artikulálódik, soha nem túrt meg semmiféle kívülről rá erőltetett formát vagy szerkezetet. A szöveg íve, a szöveg ritmikája, a szöveg mestergerendája valami olyasmi kell hogy legyen, amiről nem tudok semmit, és mégis a legmélyebbről irányítja minden mozdulatomat. Minden leírt mondatot és sort ennek az architektúrájának kell tartania, különben nem más az egész, mint pusztá kellem, szóvalmas önmotogató. Ennek a magammal szemben támasztott követelménynek igen ritkán vagyok képes megfelelni. Szinte minden olyan pillanatra emlékszem, valószínűleg azért, mert olyan kevés volt belőlük, amikor mégis sikerült a helyére tennem azt a mestergerendát. Kegyelmi állapot, amelynek a lehető legkevesebb köze van hozzám. Csak használ valamire ez a személytelen erő. Nem velem, hanem az irányával és a tárgyával van elfoglalva. Ami bennem a legfinomabb és a legáttetszőbb, arról nem beszélhetek egyes szám első személyben.

*

A költészet, legalábbis az a körvonalazhatatlan, pontosan meg nem nevezhető, éteri tartomány, amit jobb hűjén a költészet szóval illetünk, számomra egyfajta betegséget jelent. Egy olyan betegséget, amely az *egyetlen* lehetőség a gyógyulásra. Ez a betegség a gyógyuláshoz ve-

zető egyetlen út. Egészség, teljesség, beérkezetttség önmagában nem elképzelhető. Az út a sóvárgáson, a széttöredezettségen, a vágyakozáson keresztül vezet. És talán ott ér véget egyszer, egy hasonlóan finom pernyekupacban, mint ami tizenöt évvel ezelőtt maradt a zátony hosszan elnyúló homokpadján. Amikor a szövegből kiég minden haszontalan, oda nem illő elem, és nem marad más, csak a szövelein áttetsző hatalmas égbolt.

RÁBA GYÖRGY

Diadalút

*Kókuszdió kobakú
hatévesforma legényke
tolja bébikocsiban
fekvő testvérét
kislány-e kisleány
látom amint
húgát majd gyámoltítja bálba
hallom amint
öccsére rikolt passzolj
kísérőjük testőrük
mellettük édesanyjuk
fél évszázados még huzamosabb
útjukon egy család
útján az emberiség
halad velük én is
ki részt veszek
diadalútjukon
nem volt külön
Titusé Traianusé sem*

A Fibonacci-regény

Arte povera a Seiobóban

1967-ben született Marosvásárhelyen. Kritikus, irodalomtörténész, író. Jelenleg a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Magyar Irodalomtudományi Tan-székének oktatója. Leg-utóbbi írását 2009. 4. szá-munkban közzöltük.

Krasznahorkai László 1999-ben megjelent *Háború és háború* című regényének VII. fejezetében van egy fotográfia, fehér falak között félkörbe hajlított csövekből kiképezett félgömb: Mario Merz neve nincs ugyan leírva, de az igen, hogy az alumíniumcsövekből és szabály-talan üveglapokból eszkimó iglu mintájára épített mű Schaffhau-senben található. Az a regény ezen a ponton kilépett a saját maga teremtette fikcióból — Mario Merz (1925–2003) olasz képzőművész iglu-sorozatának egyike valóban a schaffhauseni Hallen für Neuen Kunst állandó kiállításának része. Oda, abba a múzeumba megy hát el a *Háború és háború* regény szereplője, Korim György, azért, olvas-suk, mert amint meglátja a fotókat Merz iglujáról, azonnal tudja, hogy az a „leheletfinom szerkezet” lesz egyedül képes helyet adni az úgynevezett Wlassich-hagyatékban talált „leheletfinom, hajlé-kony mondatokkal” írt kézirat négy angyali figurájának, akiket a kézirat végigvezetett ugyan az emberiség történetének jó néhány olyan helyszínén, ahol volt némi esély a békére, csakhogy mind-annyiszor kiderült, hogy ott is háború lesz.

¹„They transgress social structures and strata by altering perception itself.

In this light, works like Anselmo's Direzione,

Merz's objects run through by a neon tube, or Fabro's partially mirrored glass may be just as capable of inciting a paradigm shift as Situationist actions were.”

Elizabeth Mangini:

Parallel revolution.

Artforum, 2007. Nov.

²„...social gestures in and of themselves... formative and compositive libera-tions which aim at the identification between man and the world.”
Germano Celant: *Arte povera: Appunti per una guerriglia.* Flash Art, 1967. Nov. — idézi Mangini: i. m.

Mario Merz 1968-ban állította ki az első igluját (*Giap Igloo*), amelyre Észak-Vietnám háborús stratégiájának, Vo Nguyen Giap tábornok-nak a mondasát applikálta, miszerint „ha az ellenség tömöríti erejét, területet veszít, ha szétteríti, erőt veszít”. Az iglu mint forma itt a há-borús logika képtelenségét hordozza, archaikus, prehistorikus alak-zatára a reklámokban alkalmazott hajlított neoncövekből egy tá-bornok szavait írta föl. Az írás az emlékezet, az emberi kultúra egyik hordozója, csakhogy itt olyan mondat áll, mely a kultúra semmisíté-sének része. Ellenség, erő és terület ebben a tábornoki mondatban statikus objektumokként vannak felfogva, valamiféle kimerevített, életem kívüli állapotban. Kultúrákon, emberek közötti kapcsolatokon kívüli logika működik benne, brutális logika. Ezt robbantja — a 68-as mozgalmi nyelvet idézve — a társadalmi struktúrákat és rétegeket új, váratlan perspektívából megvilágító *arte povera*.¹

A fogalmat Germano Celant olasz művészetfilozófus vezette be 1967-es manifesztumában. Kézenfekvő, a környezetben jelenlévő anyagokkal operáló, társadalmi gesztusokként megnyilvánuló mű-alkotások tartoznak ide, akárcsak a szituacionista vagy minimalista irányzatokhoz, a különbség az, hogy az *arte povera* egyén és világ (a legáltalánosabban értett világ, kozmosz) identifikációján keresztül éri el a társadalmi elnyomó szerkezetektől való függetlenedést.²

Merz első igluja földdel tömött zsákocskákkal van betakarva. Mint egy bunker, ha nem volnának olyan kicsik (hatalom-nélkü-lik) a zsákok.

³„I made the igloo for...overlapping reasons.

First in order to discard the jutting plane or the wall plane and create a space independent of the process of hanging things on the wall or nailing them to the wall and putting them on a table.

Hence, the idea of the igloo as the idea of absolute and self-contained space: it is not modeled; it is a hemisphere placed on the ground. I wanted

the hemisphere to be nongeometrical, so the hemispherical shape created by a metallic structure was covered with sacks or shapeless pieces of material such as soil, clay or glass.”

Germano Celant: *Sphere of Influence*. Artforum, January 2004, 25.

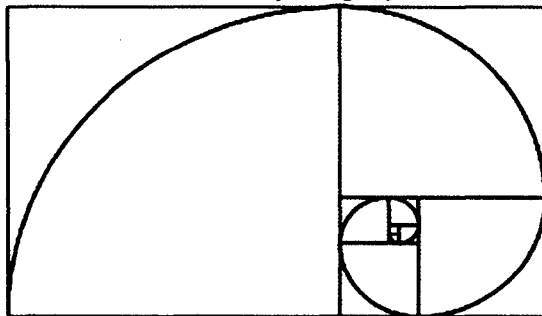
⁴„A tér görbe, a föld görbe, az égföld-világán minden görbe” — mondta Mario Merz.

Az iglukkál Merz kilép a művek falra akasztásának vagy asztalra elhelyezésének intézményesített (és a huszadik századtól folyamatosan problematizált) gyakorlatából, s ezzel az egyszerű iglu-gesztussal ráébreszti a nézőt, újra meg újra, hogy a korábbi „természetes” kiállítási formák valójában irányítottak, elitisták és represszívek voltak.³ De hogyan kerüli el a társadalmi változtatásokkal, lázadásokkal, forradalmakkal járó új *represszió* meghonosítását? Mert elkerülni elkerüli: az iglu nem egy fal vagy egy asztal, csak máshol és másnak a kezében, hanem egy *görbe* forma, amin nem kilapulnak a dolgok mint az elnyomó és kirekesztő ideológiákban, hanem anyaguktól függően (Merz földet, agyagot, tört üveglapokat használ) különbözőképpen viszonyulnak hozzá. A félgömb három szempontból is az egyenes — vízszintes vagy függőleges — kiállítási tér kritikája: felőle nyilvánvaló, hogy az egyenes olyan absztrakció, mely a konkrét megerőszkolásával jön létre,⁴ másrészt megszüntetve vízszintes és függőleges dichotómiáját, a művészeti tárgyat nem-hierarchizált erőterbe helyezi, harmadrészt pedig a művészettörténetet töretlen folyamatként elgondoló diskurzusokkal szemben nem egy pusztán romboló gesztust tesz meg, hanem az élővilág, a növekedés prehistorikus, nem-diszkurzív struktúráját formálja meg.

Prehistorikus és aktuális találkoztatása, a fogyasztói, elitista és a gondolkodást elutasító társadalom *arte povera* általi bírálata mellett Celant értelemadó gesztusai között még van egy lényeges vonása a Merz-installációknak, amely szintén szoros kapcsolatban áll azzal a művészet-konceptióval, melyet Krasznahorkai *Háború és háború*-jának Korim Györgye, és az általa *talált* kézirat jelenít meg: a *nomád* létforma. Mert a kézirat négy angyali szereplője nomádként vándorol — azaz: birtokra törekvés nélkül — az emberi kultúra egyik fontos és reményteljes helyszínéről a következőre, de sehol sem maradhat, mert mindenütt győzedelmeskedik az emberi butaság és határtalan hatalomvágy társadalmi formációja, a háború.

Mario Merz művészetében éles társadalomkritikával találkozunk, melynek leglényegesebb vádja, hogy a társadalom szerkezete olyan, hogy folyamatosan háborúkat produkál — ezt a kritikát viszont éppen az olthatná ki, hogy az ellentét maga is háborús logikára épül. Merz művei viszont valamiféle rejtett, kultúra-előtti formát, szabályosságot jelenítenek meg, amely a maga „törekeny és veszélyes”

(Celant) módján az élet ünneplése. A több mint harminc éven át épített különféle iglukon megjelennek egy idő után a természetben föllelhető szabályosságot absztraktizáló számok, a fenyőtoboz, csiga, ananászgyümölcs, napraforgó stb. felületének szerkezetét leíró Fibonacci-szám-sorok. Maga az iglu, a három dimenzióba rajzolt spirál, a félgömb is a Fibonacci-szám-sor képi reprezentációja.

Merz a mindennapok élővilágában föllelhető rejtett, folyamatosan táguló rendet mutatja meg az iglukkal, az iglukon, a spirálformában elrendezett asztalokon, melyek mellett 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21... munkás ül egy kintinban, vagy a schaffhauseni múzeum spiráljának gyümölcsökkel megrakott asztalain.

⁵ Jeanne Silverthorne:
Mario Merz's *Future of an
Illusion*. Parkett,
1988, 58–63.

Jeanne Silverthorne azt írta Merz munkáiról, hogy metafizikusak és utópikusak,⁵ ehhez az értelmezéshez viszont el kellett tekinteni attól, hogy a tökéletes, rejtett, végtelen forma, a menedéket adó iglu nemcsak hogy nem tömör, azaz nem zárja el magát a közegétől, hanem legtöbbször pusztán hajlított fémrudakból álló váz. A vázat befedő anyagok soha nem érintkeznek teljes mértékben a széleken, nem képeznek zárt felületet. Nemhogy megvédeni, de még elrejteni sem képesek. Azt mutatják meg, hogy bár védelemre szorulunk, semmi nincs, ami megvédene: az ember, még ha nem is tud róla, kilátszik a rejtekhelyéből. Merz iglui a metafizikus utópia-konstrukciók legalapvetőbb funkcióit leplezik le.⁶ Így nyújtanak védelmet. Prehistorikus és aktuális közös terét létrehozó, ismétlem: „törékeny és veszélyes” művészet a represszív, egymás megsemmisítését előíró ideológiákkal szemben.

⁶Az utópia ígéret és rejtekhely: védelmet ígér és rejteket a külső ellenség valamint a belsőbből fakadó felismerés elől.

A szegény, vidéki, talált kéziratától elragadtatott helytörténész Korim György a háborúk elől menekvést nem találó négy alakot, Kassert, Falkét, Bengazzát és Thotot a schaffhauseni múzeumban lévő igluba viszi el, a jelenkor aktuális anyagaiból felépített, nyitott formába, ahol a szerkezet egymásmelletti elemei az aranymetszés szabálya szerint viszonyulnak egymáshoz. Nem egymásra épülnek az elemek, hanem egymáshoz adódnak, azaz

$$F_n = \begin{cases} 0 & \text{if } n = 0; \\ 1 & \text{if } n = 1; \\ F_{n-1} + F_{n-2} & \text{if } n > 1. \end{cases}$$

és két egymásmelletti szám aránya az aranymetszés száma:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \frac{F(n+1)}{F(n)} = \varphi,$$

ahol

$$\varphi = \frac{1 + \sqrt{5}}{2} \approx 1.6180339887$$

Az arany metszésnek ezzel az irracionális számával, ezzel a precíz végtelennel dolgoztak a reneszánsz festők, munkáik közül a *Seiobo járt odalent* című Krasznahorkai-regény hármát ír le a maga sajátos formájában: Filippino Lippi fatáblára, valójában egy hozományos láda egyik oldalára festett Eszter-történetét, Belliniano *Halott Krisztusát* és Pietro Vanucci (Il Perugino) *Madonna gyermekkel és négy szenttel* című festményét. E három kép Krasznahorkai könyvének három fejezetében szerepel, külön-külön, anélkül, hogy bármiféle kapcsolat közöttük meg volna nevezve. Az arany metszés sincsen megnevezve. Lehetne így akár az értelmezés túlhajszolása, kívülről ráerőltetett összefüggés. Az arany metszéshez viszont nem csupán az iglu-struktúra felől érkezőnk, hanem a könyv, a *Seiobo* fejezeteinek sajátos számozása felől is, mely nem az általánosan használt, tízes számrendszerbeli, pozitív egész számok sorrendjét követi, hanem a Fibonacci-számsort. (Az első két szám viszont, a 0 és az első 1-es kimarad a fejezetek közül. Ha a következetességet elvárjuk a regénytől és értelmezésünktől, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a regény első két fejezete hiányzik, vagyis a kezdet nem meghatározott, nyitott az ismeretlenre — ami teljesen rendjén is van, hiszen a másik felén is nyitott a számsor, a 2584 után ugyanis végtelen sok Fibonacci-szám következik még, ami regényfejezetként szintén nem ismerhető.)

⁷A jó kegyetlensége.

Interjú Krasznahorkai

Lászlóval.

<http://www.litera.hu/hirek/>

a-jo-kegyetlensege

⁸Alain Badiou megkülönbözteti az egyenlőségre alapozott, a geneológiai, antropológiai vagy szociális különbségeket felszámoló univerzalizmust a hamis univerzalizmustól, mely a neoliberais piacgazdaság ekvivalencia-elvére alapozódik, és egyfajta formális homogenitás termelésében érdekelt. (Alain Badiou: *Saint Paul. La fondation de l'universalisme*. Presses Universitaires de France, Paris, 1997.)

Krasznahorkai azt mondja egy interjában, hogy a regény hommage Mario Merznek, a képzőművésznek, akit egy életen át foglalkoztattak a Fibonacci-számok.⁷ Merznél ez a számsor érzéki módon jelenik meg, igluként, spirálként, vagy ha mégis az arab számok absztrakt voltában, akkor neonvilágításként padlón, asztalon, fotósorozaton, egy épület homlokzatán, az élővilág, a növekedés prehistorikus, nem-diszkurzív struktúrájának megformálásaként. Krasznahorkai Fibonacci-regénye szintén nem-diszkurzív abban az értelemben, ahogyan azt a regény műfaj történetének legnagyobb részében előírták: ebben a 17 fejezetben különféle helyszíneken, különféle időkben, különféle emberekkel (vagy állatokkal vagy sírszobrokkal) különféle események történnek, és látványosan nincsen semmiféle ok-okozati összefüggés közöttük.

A merzi társadalomkritika korábban is mutatott hasonlóságokat a Krasznahorkai-félével. (A *Sátántangó*, *Az elenállás melankóliája* a *Háború és háború* a [többnyire föl nem fedett okból] elesettek, a társadalmi lét perifériáján lévők pozícióját végtelen pontossággal és árnyaltsággal megírt mondataira gondolok, mely mondatok iterációsan indázó szerkezete megfeleltethető a Merz-féle spirálnak, az elbeszélő identifikációja — nem azonossága, hanem identifikációja — olyan figurákkal, mint Estike, Valuska vagy Korim rávilágít a represszív hatalmi struktúrák „rossz”, a konzum-társadalom fölcserélhetőségre alapozott univerzalizmára,⁸ anélkül, hogy ezt közvetlenül bírálná, és anélkül, hogy valami másat, egy újabb formációt vagy akár utópiát, művészet-menhelyet proponálna. Krasznahorkai művészete is, akár csak az *arte*

povera, nem elleplezi, hanem föltárja az aktuálisat és összefüggésbe hozza a prehistorikus, nem-antropomorf alakzatokkal. Ebből a szempontból még igen releváns a hinokiciprus-magvak egymásratalálásáról vagy a végtelen fogalmának nem-létét a pozitív egész számok felsorolásával bizonyítani vélő, fiktív matematikai traktátusról szóló regény, az *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó.*)

A *Seiobo járt odalent* struktúrájában formálja meg a törékeny és veszélyes merzi művészetet. A fejezetek közötti kapcsolat nemhogy nem ok-okozati, de, ahogy jeleztem korábban, még csak nem is diszkurzív. Vagyis nincsen narratíva abban az értelemben, hogy egy hang a regényt elmesélné, összekötné az eseményeket — az események közötti kapcsolat, bár az egyes események fantasztikus retorikával vannak megírva, nem beszédmód kérdése, hanem struktúráé. Mondhatnánk úgy is, talán így világosabb, nyilvánvalóbb: Krasznahorkainál nincsen akció, ha az akciót most a fogyasztói kultúrában igen elterjedt elvárás értelmében gondoljuk el, mint események egymásból szorosan következő gyors egymásutánját. Krasznahorkai — és Tarr Béla — lassúsága viszont nem az akció-diktatúra szimpla tagadása, Krasznahorkai — és Tarr — művészete nem statikus, hanem a dinamika megjelenítése olyan szituációkban, amelyeket a kommersz irányította köznapi észlelés nem képes felfogni. Például itt van a már emlegetett három reneszánsz festmény a *Seiobóból*: Krasznahorkai nem „leírja”, hogy mi látható rajtuk (nem az ekphraszisz retorikai eljárásával él), hanem megjeleníti az alkotás folyamatát, a festőket, a kort, a hétköznapokat. Visszautalnék Mario Merz első iglujára, ahol a háborús logika statikusságát az igluforma és az anyagok, az archaikus és az aktuális közötti ellentmondás leplezte le. Hasonló dolgot művel Krasznahorkai is ebben a regényben: a narratíva kontra statikus személet helyett *átdinamizálja* a képeket vagy gesztusokat.

A Fibonacci-számsor első tagja, a 0 nincsen megírva, hiszen a spirálnak a kiindulópontja, lévén a nulla kiterjedésű pont, érzékileg megfoghatatlan, gyakorlatilag nem létezik. A Fibonacci-számsor második tagja, az első 1-es hiánya a Krasznahorkai regényből értelmezésem szerint a korábban az univerzalizmus-fogalmak kapcsán már idézett (8. láb.) Alain Badiou halmazelméletekből levezetett következtetésével függ össze, miszerint az 1 mint olyan nincsen, adott tulajdonságokkal/feltételekkel rendelkező halmazok vannak, s ezeket a tulajdonságokat Badiou az ontológia újragondolásával a tudományos, politikai, művészeti vagy szerelmi szituációkkal írja le, melyben a szubjektum nem 1, azaz nem adott identitás, hanem az „eseményhez” való hűsége szerint saját idejében *létrejön*.⁹

A regény első 16 fejezetében egy-egy eseményhez való életreszó-ló hűség az, ami az adott fejezet szereplőit meghatározza. Nem ösz-szesíthetőek ezek a figurák, mert látványosan más „halmazokban”, más korban és más helyszínen jelennek meg, az egyetlen közös elem a mindegyikőjüket más-más módon meghatározó más-más *esemény*:

⁹Alain Badiou: *Being and Event*. (Translated by O. Feltham.) Continuum, New York, 2005.

a nagykócsagot meghatározó mozdulat, mellyel a halat elkapja (1), a megaláztatást a legmélyebb szépséggel kifejező Filippino Lippi (2), a Buddha-szobor restaurálását és visszahelyezési rituálját végtelen pontossággal és az esendőség folyamatos tudatosításával végző restaurátorok és szerzetesek (3), a Belliniano *Halott Krisztus* festményéhez évek múltán visszatérő férfi, akire a lehunyt szemű Krisztus ránézett először is, most is (5), az egész életében az Akropoliszra vágyakozó férfi, aki az égető napon és a szomjúságon kívül semmit nem talál Athénban, és vége is szakad életének (8), az egész életében Nó-maszkok faragásával foglalkozó mester (13), a Rubljov Szentháromságának egy fölszentelt másolatát a barcelonai Casa Milàban megpillantó román vendégmunkás, aki már dolgozott egyszer ikonok közelében, de nem vette észre az eseményt, most félelem fogja el az ikon „igazi angyalai” láttán, és gyilkossá válik (21), egy Nó-színész élete, akit családjával együtt egy fehér, csontig soványodott kutya mentett meg, s ezért az ő apja haláláig imádkozott a kutyáért, miután pedig az apa meghalt, a Nó-színész imádkozik, s mikor ő is meghal, legnagyobb lánya fog imádkozni a kutyáért (34), Pietro Vanucci mester, aki hiába tudja a legszebb vermiglione kikeverésének titkát, valamiért elvesztette érdeklődését a festészet iránt (55), az Alhambrában bolyongó férfi, aki semmit nem ért abból a sem védelemre, sem rituális célokra, sem rezidenciaként föl nem fogható monumentális épületből (89), Ion Grigorescu, aki a vulkanikus eredetű Szent Anna tónál vágatató, vicsorító lovat formál meg, formál ki a föld alatt (144), a Louvre teremőre, aki egész életét a milői Vénusznek szenteli (233), az építész, akinek soha egyetlen tervét sem építették meg, és vidéki könyvtárakban, törődött öregembereknek tart szenvedélyes előadást a barokk zenéről (377), Oswald Kienzl szenvedélyes hűsége sajátos, koncepcionális tájképeihez (610), az európai utazó tántoríthatatlan érdeklődése a sinto szentély újjáépítése iránt (987) és végül a száműzött, szép arcú Ze’ami mester, aki már nem játszhat, megpróbál maszkot faragni, félbehagyja, és írni kezd (1597).

A 17. fejezet, akárcsak az első, nem emberekről szól — ott egy élőlény, egy senki által már észre nem vett madár álldogál a sekély Kamo folyóban, itt a föld alatt sírszobrok üvöltének, az emberi kultúra hiábavaló erőlködésének rekvizítumai, amelyekkel a félelmet és a halált próbálta magától távoltartani. Az iglut formáló spirál legkülső köre ez, az iglunak — a művészetnek, a társadalombírálatnak — az alapja.

Másfelől, a Fibonacci-számsorba rendezett fejezetek azt az értelmezést kínálják fel, hogy ne a folyamatosság, a múlt-jelen-jövő absztrakt linearitása szerint próbáljuk elgondolni a könyv történeteit, hanem próbáljunk meg minden újabb fejezetet az előtte lévő két fejezet összegének látni. Ez a forma a historicizmus és a szimultaneizmus között van: semmiképpen nem válik egy történet végérvényesen múlttá, nem vagyunk túl egyiken sem, hiszen az újabb történések összefüggenek vele. Összefüggnek vele, vagy azzal az alakzattal, amellyel a korábban olvasott történet szembesült. Nem időn kívüli

történetek ezek, de nem is a történelmi időben zajlanak — a Merz-féle prehistorikus, nem-antropomorf formák hatják át őket:

- a Fibonacci-számok,
- az aranymetszés,
- a vadászat,
- a kiszolgáltatottság.

A történetek műalkotásokról szólnak, fiktív, emberek által teremtetett valóságról. A teremtés aprólékos folyamata elég sokat megmutat abból, hogyan következik a (különféle) világokból a művészet. Amilyen aprólékos az alkotás leírása, ugyanolyan gonddal van megjelenítve mindaz, ami az alkotást gátolja, relativizálja, semmisíti: a környezet érdektelensége, tudatlansága, türelmetlensége, vagy, másfelől, kiszolgáltatottsága, nyomorúsága, szerencsétlensége. És ez utóbbi sor, erről is szól a Fibonacci-regény, nem akadály a művészet eseményével való szembesülésnek: például a Louvre teremőre, vagy a barokk zenéről nyolc nyugdíjasnak előadó építész egész élete folyamatos kudarcként volna olvasható, de ez lényegtelen amellet, ami számukra egyszer megmutatkozott, és soha többé el nem halványult. Ugyanakkor a művész-lét sem garancia semmire: a különféle hagyományok kitüntetett művészei, Ze'ami, Pietro Perugino vagy Oswald Kienzl életük olyan pontján vannak ebben a regényben, ahol minden összeomlani látszik. A művész nem kivételesebb mint bármely másik ember, aki hűséges az „eseményéhez”. Ez az egyik következtetésem. A másik, hogy létrejött egy nem-diszkurzív regény, amelyben az események közötti összefüggést nem a szereplők és az akció garantálják, hanem a különféle szituációkban létrejött műalkotások iteratív, részletező és szenvedélyes átdinamizálása, és a közöttük lévő rejtett, prehistorikus, akár olyan intenzíven nem-létező alakzatok, mint a béke univerzumából a Nó-színház egy előadásában megjelenő Seiobo istennő.

Harmadik következtetésem pedig egybeesik a regény első fejezetében idézett Al-Zahad ibn Shahib-féle hármasmondattal, mely a prehistorikus létezés mindennapjainkban tapasztalt valóságát is leírja:

„Egy madár tart hazafelé az égen. Fáradtnak látszik, nehéz napja volt. Vadászatból jön: rá vadásztak.”

ANNE A. SIMPKINSON

Thomas Keatinggel

Thomas Keating 1923-ban született. A negyvenes években a Yale egyetem hallgatójaként tért meg Aquinói Szent Tamás műveinek hatására. Ráeszmélt arra, hogy mindenki számára lehetséges és elérhető az egyesülés Istennel. 1943-ban a Fordham egyetemen szerzett diplomájával — szülei heves tiltakozása ellenére — belépett egy trappista monostorba, hogy egyre személyesebb kapcsolatba kerülhessen Istennel. Később novíciusmester lett, majd apát, végül pedig részt vett a „Centering prayer” nevű mozgalom létrehozásában. Céljuk, hogy a világi hívőket is hozzásegítsék ahhoz, hogy gondolataikat és érzéseiket elnyugtató meg tapasztalják Isten jelenlétét. A belső szemlélődő ima tanítására alakult a „Contemplative Outreach” nevű szervezet, amelynek központjai a világ számos országában megtalálhatóak.

Az első beszélgetés eredetileg a Common Boundary című folyóirat 1997. szeptember-októberi számában jelent meg, a második pedig a Guideposts magazin 2002 februári számában. Mindkettőt Anne A. Simpkinson szíves hozzájárulásával közöljük, aki a kilencvenes évek óta a „Centering prayer” tagja, jelenleg pedig a Guideposts magazin szerkesztője.

Az emberek az „éhség” szót sokféle értelemben használják: értékekre, erkölcsre, értelmes életre. Érzékelhető a spiritualitás iránti éhség napjaink kultúrájában?

Feltétlenül. Ez az éhség volt az, amely a hetvenes években eredetileg arra ösztönözt bennünket, hogy megpróbáljuk: nem tudnánk-e kifejleszteni egy olyan módszert, amely kifejezi a keresztény kontemplatív örökséget. Azok a fiatalok, akik elhagyták a monostort, valamilyen módszert kerestek maguknak, hiszen ezt tapasztalták a keleti tanítóknál. A Kelet felé irányuló mozgás nagyon erős volt a római katolikusok között. Ezért azt kérdeztem magamtól: „Miért van ez? Miért nem keresztény monostorokba mennek?”

Mi volt ennek az oka?

Sohase hallottak a keresztény kontemplatív tapasztalatról. S a legtöbb szemlélődő közösség sem érezte kötelességének azt, hogy mással megossza a monasztikus imádságot.

A belső imádságot (*centering prayer*) először a II. Vatikáni zsinatot követően tanították a szerzeteseknek és a papoknak, mint a megújulás útját. Azt gondoltuk, hogy ők majd megtanítják ezt a módszert világiaknak is. De terveinket keresztülhúzta a Szentlélek. Azt tapasztaltuk, hogy nemcsak a katolikus világiak vették birtokba kontemplatív örökségüket, de lassanként egyre több ember csatlakozott hozzájuk más felekezetekből is.

A belső imádság egy szent szóra koncentrálnál, ugye?

A belső imádságban a szent szó nem a figyelmünk tárgya, hanem inkább az akarat szándékának kifejeződése.

Hogyan tudja egyetlen szó ismételtetése kifejezni a szándékot?

Nagyon könnyen, ha jól belegondol. Amikor megházasodik, azt mondja: „Akarom.” Ezzel a szándékát fejezi ki, amely sokféle következménnyel jár az életében. A belső imádságban csak addig mondogatja a szent szót, ameddig azt nem érzi, hogy a szándéka megrogzult az akaratában. Idővel meg fogja érezni, ha ez bekövetkezett.

Elmerülve a belső imádságban, mit tesz, ha feltörnek a gondolatok és az érzései?

A belső imádság célja nem az, hogy megszabaduljunk ezektől a gondolatoktól, hanem az, hogy ahogy jöttek, úgy távozzanak is. A psziché ezen a módon szabadul meg az emésztetlen anyagoktól: azáltal, hogy felhozza a tudatunkba. Ha felismerjük ezeket a gondolatokat és érzéseket, általában el is tűnnek.

A tudatalatti tartalmak kiűrtése csak az imádság idején történhet meg, vagy később is? Mit tanácsol, hogyan lehet elbánni velük?

A belső imádság alatt arra törekszünk, hogy engedjünk el minden gondolatot vagy érzéki benyomást. A legfontosabb, hogy amennyire lehet, csendben legyünk, és ha ez nem lehetséges, akkor hagyjuk, hogy a gondolatok lármája váljék egy darabig afféle szimbólummá, anélkül, hogy elemeznénk őket.

A pszichológusok erre azt mondanák: „Akkor kell kezelni az érzelmi élményeket, ameddig frissek.” Erre mi azt válaszoljuk, hogy sokkal fontosabb megtanulni a belső csöndet. Az ilyen érzelmeket és gondolatokat nem kell kifejtetni. Talán 80 százalékuk is szemétkosárba való. Ahogy belénk jönnek, úgy távoznak is belőlünk. Egyszerűen csak búcsút intünk nekik.

Tehát azt ajánlja, hogy az imádság alatt egyszerűen csak hagyjuk, hogy az érzelmek és gondolatok felbukkanjanak. De mi történik azután?

A komolyabb és tartósabb érzelmeket felül kell vizsgálni, és esetleg dolgozni is kell velük. Ha elég komoly az érzelem, akkor lehet, hogy szükség lesz terapeutára vagy a pszichológiában járatos lelki vezetőre. De a terapeutáknak tudniuk kell, hogy a mély elmélkedés olyasmiket szabadíthat fel a tudatalattiban, amelyeket a terápia esetleg csak évek alatt tud feldolgozni. Ezeknek az érzelmeknek egy része fontos, másik része viszont felszínes.

Hogyan volt képes elemezni azokat a pszichológiai jelenségeket, amelyek egy ilyen lelki folyamat során végbemennek?

Mélyen belemerültem a keresztény hagyomány tanulmányozásába, amely sok pszichológiai felismerésre eljutott a lelki út alakulásának leírásában. Szent János sötét éjszakai valójában Freud tudatalattiját tisztítják meg, de egészen más perspektívából és más motivációval.

A pszichoterápia az, amit Isten titokban művelt századokon keresztül, csak éppen más nevek alatt. Vagyis átkutatja személyes történetünket, és meggyógyítja azt, ami gyógyulásra szorul — a gyermekkor sebeit vagy az önmagunknak okozta sebeket. Megtartja mindazt, ami jó volt életünk bármely szakaszában, és ezeket egészen kibontakoztatja a lelki folyamatok és az isteni egyesülés kegyelmei által. Ha akarja, hívhatja ezt a tudat magasabb állapotainak, vagy pedig a hit, a remény és a szeretet fejlettebb fokainak.

Azt tanácsolja az embereknek, hogy használják a belső imádságot?

Feltétlenül. Némelyeknek, akiknek a pszichéje nagyon törékeny, érdemes azt tanácsolni, hogy ne próbálkozzanak a belső imával, amíg

nálják fel a pszichoterápia előnyeit.

Sokakban egy kemény, kritikus, ítélkező vagy éppen sadista istenkép él. Ha valaki attól fél, hogy Isten meg fogja büntetni, akkor nem lesz képes „megnyugodni Istenben”.

Mit lehet kezdeni egy negatív belső istenképpel?

Beszéljen egy kicsit a belső imádság lelki hasznáról.

nem szilárdították meg azt a gyakorlatot magukban, amely arról biztosította képességeiket és érzelmeiket, hogy Isten biztonságos, vagy legalábbis nem annyira veszedelmes, mint ahogy gondolhatták.

Pontosan így van. Sok hívő keresztényben meglehetősen borzalmas kép él Istenről, pokollal és büntetéssel. Aki úgy érzi, hogy Isten csak bíró, az hajlamos arra, hogy a legkisebb hibáját is a bűnösségére hivatkozva elítélje. Nem tudjuk, hogyan tanítsuk a hittant a gyermekeknek, ezért a Tízparancsolatot adjuk oda nekik, ahelyett, hogy Istennek, a szerető atyának és oltalmazónak a képét rajzolnánk eléjük, aki irgalmas és szeret minket. Ez az Evangélium örömhíre. Attól félek, hogy sok keresztény felekezetben inkább a rossz hírt tanítjuk elsőként.

Ki kell dobni a szemétkosárba. Meg kell tanulni, hogy ez nem Isten. A belső imádság egyik értéke, hogy az ima ideje alatt nem gondolkodunk Istenen, és így esélyt adunk számára, hogy megnyilatkozzék. A belső imádságban adódnak olyan békés pillanatok, amelyben a psziché fölfedezi, hogy Isten nem is olyan gonosz. Isten esélyt kap arra, hogy végre valóban Isten lehessen.

A belső imádságban elengedünk minden észlelést, amely megragadja a figyelmünket. Folytonosan elengedjük úgy, hogy visszatérünk a szent szóhoz. Egy idő után aztán az akarat már magától visszatér Istenhez az imádság alatt. Nincs már szüksége szent szóra ahhoz, hogy megerősítse a szándékát. Nem vonzzák többé azok a gondolatok, amelyek továbbra is jönnek-mennek. A keresztény lelki fejlődésben Isten kegyelme képes arra, hogy megérintse az akaratot, de szabadon hagyja a többi képességeket — mint a képzeletet vagy az emlékezetet —, úgy hogy azok össze-vissza kóborolhatnak, miközben az akaratunk békeséget és egységet él át Istennel.

Amikor Istent először megtapasztaljuk a kontemplatív imádságban, az hasonlít a parfümhöz. Nem azért hasonlít hozzá, mintha éreznénk valamilyen illatot, hanem azért, mert közvetítő nélküli vonzást érzünk. Azt szagoljuk, amit szagolunk. Ha rózsák vannak ott, azoknak az illatát érezzük. Ha Isten van ott, örömminket leljük benne. De ha reflektálni próbálunk erre a tapasztalatra, akkor megfogyatkozik. Hagyjuk tehát megjelenni és eltűnni; nem kell ragaszkodni hozzá. Sajnos, amikor a belső csend imája megindul, akkor megpróbálunk belekapaszkodni ebbe az élménybe olyan soká, amennyire bírunk. A hamis énünk a boldogságnak ezt az eszméjét átviszi Isten megtapasztalásaira, ami javulás ugyan, de még mindig nem Isten. Istennek tehát el kell szakadnia az istentapasztalásoktól, azért, hogy megadhassa nekünk a bensőséges egyesülés tapasztalatát.

A belső csend imája akkor fog meghosszabbodni, amikor Isten és a Szentlélek kegyelme megragadja az akaratot. Ezt az állapotot nagyon szépen és vonzóan írja le Avilai Teréz *A benső várkastélyban*.

Ő megkülönbözteti az egyesülés szintjét, amelyben a képzelet egészen le van kötve, és így nem üldözik már jövő-menő gondolatok. Korábban ezek a képességek szabadon kószálhattak, és így történik az imában is. Most az isteni cselekvés olyan erős, hogy elaltatja őket. Kikapcsolja aktivitásukat. Nem tudnak mozogni többé: ez az egyesülés imája. A teljes egyesülésben az értelem és az akarat le van kötve, az ember elveszti önmagának tudatát, és megtelik örömmel.

Ez azonban csak a kezdet. Ezután Istennek el kell oldania bennünket attól, hogy ezekhez az ajándékokhoz ragaszkodjunk, és ilyenkor áll be a lélek sötét éjszakája. Az isteni terapeuta a gyökereknél kezdi a munkáját — a hamis-én rendszerénél, és azoknál az értékeknél, amelyeket érzelmi programunkban előírányoztunk. A szeretetnek annyira meg kell tisztulnia, hogy Istent ne a saját kielégülésünkre vagy jutalmunkra keressük, hanem pusztán azért, mert Isten — Isten. Nem lehet belépni a tiszta szeretetbe anélkül, hogy teljesen el ne szakadnánk mindattól, amit magunknak kívánnánk.

Ez az út tehát meglehetősen hosszú. Hihetetlen vállalkozás: egyedül Isten találhatta ki: ennyire megsebzett embereket ekkora szabadságra eljuttatni. Hogy mindig Isten akaratát teljesítsük, anélkül, hogy jutalomra gondolnánk, vagy törődnénk avval, hogy velünk mi történik ebben a csodálatos vállalkozásban. Csak ajánlani tudom.

*

Hogyan tudjuk a nagyböjtöt jobban a szemlélődésnek szentelni? És azok, akik már gyakorolják a belső imát, hogyan tudják elmélyíteni azt?

A nagyböjt közösségi lelki gyakorlat minden keresztény számára — legalábbis azoknak, akik megtartják a nagyböjtöt. A liturgia bevezet bennünket a nagyböjt misztikus értelmébe, amint előkészíti a megváltás misztériumának ünneplését a nagyheti szertartásokban.

A megváltást alapvetően „holisztikus egészségnek” tekinthetjük, ha a ma divatos szóhasználatra próbálom lefordítani a fogalmat. Amit ajánlani tudok — a keresztény hagyomány alapján, bár nem sokat beszélnek róla —, hogy nem léphetünk be a megváltás húsvéti misztériumába, ha nem alakul át gyökeresen belső világunk. Nagyböjt első vasárnapján azt olvassuk, hogy Krisztus kimegy a pusztába, és megtapasztalja az alapvető emberi ösztönöket — a biztonság, a hatalom, az érzelmek és a megbecsültség vágyát. Az a három kísértés, amellyel Jézus szembenézett a pusztában, ezeket célozza meg.

Ha elfogadjuk azt, hogy a keresztség Krisztus misztikus testébe vesz föl bennünket, az „isteni DNS”-be, akkor azt mondhatjuk, hogy a Szentlélek van jelen mindegyikünkben, és így képesek vagyunk a megváltás teljességének befogadására, az átalakulásra.

A nagyböjt a megújulás ideje, bárhol tartunk is abban a folyamatban, amelyet isteni terápiának nevezek. Annak az ideje, hogy vizsgáljuk meg, melyek az ösztönös szükségleteink, milyen folyamatok játszódnak le a tudatalattinkban. Az egyház nagyböjt első vasárnapján arra céloz, hogy a nagyböjt a kísértésről szól, vagy arról, amit kísértésnek gondolunk. Az emberi ösztönök nyers tapasztalatáról, és

arról, hogy ezek tudattalanul hogyan hatnak a viselkedésünkre és döntéseinkre egész életünk folyamán, ha nem dolgozzuk fel őket.

Ami az imát illeti, azt ajánlanám, hogy egy kicsit többet elmélkedjünk, adjunk hozzá még egy fél órát az imádságunkhoz, ha ez megoldható. Ha nem lehetséges, akkor figyeljünk jobban a hamis énkre és annak érzelmi programjaira, ahogyan mindennapi életünkben megnyilvánulnak. Ez egy formája annak, ahogyan gyakorolhatjuk az Isten jelenlétébe helyezkedést.

Gondolja, hogy ha lemondunk a csokoládéről vagy a húsról vagy bármi másról, akkor csak a nagybőjt felszínét kapirgáltuk meg?

Igen, de ha megkaparja a felszínt, és alatta talál valamit, akkor ez mégis hasznos lehet. Úgy látom, hogy ha megkaparjuk a tudatalatti felszínét, és megmutatkozik néhány rés, akkor az segítheti a hamis énkhez tapadó érzelmek kiürítését, és ez már jó.

Az önmegtágadás gyakorlása jó kezdet lehet. De a liturgia vagy az egyház a maga misztikus bölcsességében nem az ízlélobimbóinkra gondolt. A nagybőjt sokkal komolyabbról szól. Az egyház arra gondol, hogy hogyan lehet szembeszállni egy életen át keletkezett érzelmi károkkal, amelyek észrevétlenül meglapulnak a tudatalattinkban. Hacsak valaki nem egészen kiváló pszichoterápián megy keresztül, öt évet is eltölthet a díványon ahhoz, hogy fölfedezze és feldolgozza ezeket a sebeket. A belső imádság, a fogalmaktól-mentes elmélkedés viszont olyan folyamatot indít el, amely egész életünkön át tarthat. Minden nagybőjt arra hív, hogy mélyebben hatoljunk bele ebbe a folyamatba.

A nagybőjt — és azt gondolom, a keleti ortodox egyház egyetértéssel — negyven napos lelkigyakorlat, amelyre az egyház mindenkit meghív minden évben. Atalakító hatása lehet, valahányszor elvégezzük.

Igazi kihívás lehet a nagybőjtöt megtartani manapság, amikor annyi külső hatás ránk hat bennünket összevissza.

Talán nagyobb, mint valaha. A médiumok behatolására gondolok. El se tudom képzelni, mit művel az emberekkel, mit művel avval a nemzedékkel, amelyiknek hiányzik az olyan kiegyensúlyozó tényező, mint a nagybőjt. A nagybőjt egyre fontosabb lehet a lelkiéletünk számára. Még egy tíz napos lelkigyakorlat is alig-alig elegendő, hogy eljussunk önmagunkhoz. Aztán visszatérünk a megszokott életbe, és három-négy nap alatt elveszítjük. A *Contemplative Outreach* ezért indította el az elmerülő lelkigyakorlatot, amely három hétig tart, ezért tartjuk fontosnak a hosszabb lelkigyakorlatokat.

Lukács László fordítása

Szerzetesek vallomásai

Az alábbiakban néhány magyar szerzetesközösség: Sarutlan Kármelita Nővérek, Klarissza Remeteség „Szécsény Ágacska”, Ciszterci Nővérek Boldogasszony Háza Monostor, Magyar Pálos Rend, Ciszterci Nővérek Regina Mundi Apátsága és a Szociális Testvérek Társasága tagjainak imádságról szóló vallomásait közöljük szerkesztett formában, a helyszüke miatt néhol rövidítve. Ezúton is hálásan köszönjük írásaikat.

Az ima önkéntes harc az emlékezésért, amely jelenvalóvá tesz minket az örökké Jelenvaló számára, amely éberré tesz az Éberen Szerető számára, amely irgalmassá, szelíddé, istenfélővé tesz. Az ima annak az embernek kiáltása Istenhez, aki elengedett minden más támaszt.

A szemlélődő imában igyekszünk figyelni Isten szeretetteljes hívására, és választ adni neki. Ehhez csend szükséges, a külső csend is, de elsősorban a belső csend. Akarunk egy-ügyű, összeszedett emberré válni, mert Krisztus ügye, sorsa, hivatása mienkké válik. Szent Terézia Anyánk többször kéri: „Egyetlen dolgot kérek tőletek: nézzétek Őt (Krisztust)!” Ezzel a szerető, kitartó tekintettel kezdődik a szemlélődő ima. A mi imánk abban áll, hogy belesimulunk Jézus imájába, egyesülünk Ővele, aki szüntelenül imádkozik Atyjához a Szentháromság kölcsönös szerető életében. Ez az ima tetteket tartalmaz, önfelejtő, áldozatkész tetteket, a hit, remény és szeretet tetteit.

Az ima „definíciója”: Felé fordulva élni. (Tulajdonképpen tökéletes figyelem, de ez ajándék. Ami rajtunk múlik: hogy emeljük fel a tekintetünket.)

Az imádság Isten legtökéletesebb alkotása. Egyszerre cél és eszköz, tevékenység és állapot, harc és megnyugvás, mélység és magasság, fény és sötétség, tűz és víz, élet és halál, szó és csend, szegénység és gazdagság, már és még nem. Egyszerre földi és mennyei, isteni és emberi, régi és új, véges és örök. Imádság az ég és a föld, az erdő, a hegyek, a virágok, a tenger, az állatok. Az imádság te vagy!

Az imádság: Jézussal együtt haladni a Szentlélek szeretetében a mennyei Atya felé. Némelykor zöldellő réteken vezet, máskor a halál sötét árnyainak völgyében. Együtt lenni Jézussal, elfogadni, hogy a kereszt árnyékában van a biztonságom, ahol megtanulható az igazi szeretet. Az Ő fényében válik világgossá minden.

Szívünk mélyén lakik Valaki, aki nagyon halkán ismételgeti: „Szeretlek, nélkülözhetetlen vagy a számomra...” Ez a szemlélődés forrása. Az embernek, aki Isten felé fordul, ezt a jelenlétet kell tudatosítania. Elsősorban azt, hogy Isten van jelen. Igyekszünk Őreá figyelni — fáradhatatlanul. Ez sok küzdelemmel jár, mert Isten any-

nyira más. Mégis kitartok mellette, mert szívemnek mély, igazi örömet, békét csak Ő adhat: „Egyedül Isten elég.” Ebben a küzdelemben lassan átalakulok. Hiszen nap mint nap a szívemet viszem Isten elé mindazzal együtt, ami benne lakozik. Ezért nagyon fontos a szív megtisztítása a bűnbánat által. Ez a legnemesebb célunk itt a földön.

Az ima állandóan változik, fejlődik, hiszen emberi kapcsolataink sem statikusak. Az ember részéről egyre kevesebb lesz a szó, sokkal fontosabb lesz, hogy „Egyedül legyek az Egyetlennel”. A szemlélődő ima az Eucharisztia misztériumában találja beteljesedését. Jézussal együtt felajánljuk magunkat az Atyának testvéreink üdvösségéért. Ezáltal veszünk részt az Úr Jézus megváltó művében.

Az ima a szív fellendülése Istenhez, Akivel csöndben együtt vagyok. Nálam személyesen ez a teljes csöndben való együttlét még nem valósult meg, az imámnak még szüksége van egy kísérő alaphangra. Ez számomra a Jézus-ima: egy csodálatos fohász, amit sohasem tudok megunni, az Úr Jézus dicsőítése és könyörgés az Ő irgalmáért. Ez kifejezi érzésvilágomat, hálámat és dicsőítésemet. Mivel imám ennyire gyöngé, gyöngeségemben megerősít, hogy a Jézus-ima második felében pont az Úr irgalmáért könyörgök.

Az ima a mindennapok nyelvére lefordítva a szerető együttlét nővéreimmel, a mindennapi csöndes, békés együttműködés és egymásrafigyelés, amelyben még sokat kell növekednem.

Ha Isten föltárja előttünk a szemlélődés kapuját, egy új világba lépünk. Ezzel a látható világ más dimenzióba kerül. Ami régen fontos volt, most már nem az, és ami korábban nem számított, most lényegessé válik. Amikor a belső imában szeretek és szeretve vagyok, akkor lépek be igazán a világba. Isten és az én személyes kapcsolatom — bár a legintimebb valóság — többé már nem „magánügy”. Az imában kitárul a szívem és kitágul, minden ember befér gondjával és örömeivel.

Látok Istenben, a Szentlélekben. A belső imában nemcsak „ketten” vagyunk Istennel, hanem együtt az élő és a már üdvösségbe tért szentekkel. Szeretjük egymást Istenben, a Szentlélekben. A szív belső indulatával, a szeretet dinamikus, újra és újra föllángolásával. Ebben az imában, ahogy mi szeretjük egymást a Szentlélekben, soha meg nem unható az, hogy „szeretlek”. Amint kiindul belőlem a Lélek ösztönzésére, hogy „szeretlek”, azonnal megkapom a választ: „én is szeretlek”. És ez így megy időtlenül, a percek mintha már nem is peregnének tovább...

A belső imában megvalósul, hogy „amit ketten vagy hárman egyetértve kérnek a földön, azt megadom”. — Szavak nélkül, a szeretet indulatával kérek, legtöbbször anélkül, hogy konkrétan kérnék valamit. A szeretet az én könyörgésem. És ez az, ami kihat az egész világra, mert a Szentlélekben történik Jézus által az Atya akarata szerint, és a Szentlélek mindenütt jelen van. A szenvedésemet is szeretetté alakítja

a Lélek az imában, és beemeli Krisztus üdvözítő szenvedésébe. A legtöbb misszió belülről indul, és kifelé irányulva hat kifelé. A kármelita misszió belülről indul, és befelé irányulva hat kifelé.

A szemlélődő ima elsősorban életforma, nem csupán a napból imára szakított órák. Isten jelenlétében élni, igyekezni Reá figyelni. Ehhez nagy segítség a liturgia, a közös ima, az elmélkedés és a belső ima, lehetőleg mindig ugyanabban az időben. De eljöhetnek idők, amikor ezektől meg lehetünk fosztva, a szemlélődő életnek akkor is folytatódnia lehet és kell.

Például itt az én esetem. Néhány éve a betegség útját járom. Sokszor nincs lehetőségem vagy erőm a közös imán részt venni, az egyéni ima is nehezen megy. Ekkor mit lehet tenni, mi tud segíteni? Sokszor csak egyszerű, rövid fohászok, amelyek Isten felé fordítanak, Istenbe vetett bizalmamat próbálják élesztgetni. Másrészt: fölfedezni Jézust, akár a saját testemben. A Getszemáni-kert gyötrődését. A kereszt magányát. Ha szenvedésem Jézus felé fordít, és megnyitja a szívemet más emberek felé, akkor a szemlélődő ima életét folytathatom a külső keretek megtartó ereje nélkül is.

*

Az imádság az a „kijelölt hely”, melybe Isten engem a világra teremtett. Az imádságban tapasztalom meg az Ő örök hűségét. Az Ő hűségének jele az is, hogy szerzetesi közösségben élhetek. Az Úr jelenléte megkívánja tőlem jelenlétem választát életem minden pillanatában és minden körülményében. Így küzd Isten érettem: elernyedte kezeimet és roskadozó térdeimet megszilárdítja, hogy gyarlóságaimon és gyöngeéseimen munkálkodva, én is küzdőképessé legyek Őérette.

Úgy gondolom, hogy az imádság legjobban a szívveréshez hasonlítható, annyira lényünk legmélyén történik. Létünk maga nem más, mint Isten megéneklése. Az ima, gyarlóságaink ellenére, minden szívdobbanásunkban benne van. Előfordul, hogy időnként halkabb az ének, hogy imánk „szívverése” egy kicsit lassúbb. De amikor a bizalom alig, vagy nem énekel többé szívünk mélyén, Isten ott van a rejtekben, hogy szívünk első mozdulatára segítségünkre siethessen. Hiszen Ő azonnal lép, ahogy egy parányi szándék is megfogalmazódott bennünk, és mozdulni szeretnénk Felé... És az ének, az ima csodája felfakad újra a szívünkéből, és csak folytatódik, folytatódik, folytatódik... szívdobbanásainkkal. Az ima lényege éppen ez a folytonosság, ez az újraeleveledő „éneklés” a bizalomban, minden szívdobbanásban.

Az imádság: megmaradás az Úr csendes, szeretni vágyó jelenlétében. Az imádságban „gyakorlom be” az Őelőtte való létet, ekkor tisztítja meg vágyamat, hogy csak Vele akarjak lenni, ekkor mutat rá gyengeségeimre, ekkor tanít, hogy figyelmes legyek magam és mások iránt, vagyis ekkor tanít meg szeretni az Ő szeretetéből me-

rítve. Az Őbenne való megnyugvás, béke nem tétlen üresség, vagy önmagam megnyugtatósa, vagy valamiféle képzelt, a világtól elrugaszkodott mesevilágban eltöltött idő, hanem egyre erősödő erő, vágy, akarás, hogy az általa teremtett világban — itt és most — az Ő szándékának hiteles, tevékeny megvalósítója legyek.

Az imádságban a szerető Isten színe előtt vagyunk, és lényünk legmélyéből Őfelé fordulunk, hogy viszonzszeressük Őt. Éppen ezért az imához az egész ember összeszedettségére, fegyelmére van szükség. Így értelmünket, lelkünk és testünk minden rezdülését Isten szeretetének szolgálatára kell fordítanunk. Ekkor válunk szegénnyé Előtte, lemondunk arról a vélt jogunkról, hogy mi határozzuk meg Istennek, hogyan szóljon hozzánk, és mit adjon nekünk. Istent engedjük működni szívünkben és életünkben. Így jutunk vissza a szüntelen imádás állapotába, ahol a tevékenység sem szakít el Isten jelenlététől, mert „hatalmat adtunk neki” szívünk fölött.

Mi az imádság egy szerzetes számára, számomra? Az imádság tesz szerzetessé, az Isten felé fordulás tesz egyre teljesebben emberré. Pedig oly *messziről* térek s térünk *vissza* mindnyájan az Úrhoz... Néha sok idő kell, hogy szemünk megnyíljon, és meglássuk, mennyire vágyódik utánunk az Úr, mennyire vágyik arra, hogy ismét szerető Istenünk, Atyánk lehessen, akárcsak kezdetben, a teremtéskor. Ott a teremtmény még Teremtőjéé volt. Azután az ember el akart szakadni, s a maga ura lett.... de az Isten hiánya fáj neki, és azóta is keres, keresi a visszautat... Ez mindnyájunk, minden egyes ember tapasztalata — ha meg tudja fogalmazni, ha nem. Az imádság: visszaadni magunkat egészen a Teremtőnek, aki egészen nekünk adja magát.

Szerzetesi életemben a csendes imádságnak szentelt hosszú órák az évek folyamán a világosság órái lettek. Szívemben találkozom Jézussal, az Isten Fiával, aki visszavisz az Ő Atyjához, s az én Atyámhoz. Az imában tulajdonképpen nem teszek mást, mint *elengedem az életem, s abban a mértékben engedem el, amilyen mértékben odaadom, s annak adom oda, akit szeretek, s azt szeretem, aki engem szeret, s aki engem szeret, az a végtelen Szeretet, az Isten.*

*

Az imádság számomra az, amikor szavakkal, vagy csak egy tekintettel megpróbálom kifejezni szeretetemet és bizalmamat Az iránt, Aki a legjobban szeret.

Számomra az imádság egyre mélyülő kapcsolat Istennel. Nem lehet a végére érni. Nem tudom soha azt mondani, most már tudok imádkozni, már elszakíthatatlan egységben vagyok Istennel. Ő abszolút és végtelen. Kimeríthetetlen mélység.

Rajtam múlik, kapcsolatban vagyok-e Vele, mert Ő mindig és mindenütt jelen van. Ki tudom magamat szakítani ebből a jelenlétből

akár konkrét imádság közben, akár feladataim közben. Sosem erőlteti magát rám. Csak akkor van esélyem arra, hogy megtegyem, amit kér, ha meghallom, mit kér. De hiába hallottam meg, ha utána nem teszek semmit, vagy azt teszem, amit én jónak látok, és perelek, hogy nem hallgatott meg Isten, mert nem segít magántörekvéseimben.

Hétköznapi tetteim épp oly fontosak Számára, mint imádságom. Egyikkel nem lehet kiváltani a másikat. Ha egységben vagyok Vele, az imádság folytatásává, aprópénzre-váltásává válik. Ha megtanulom Őt felismerni a csendben, Szavában, szentségeiben, ki fogom hallani hangját a tennivalók kavalkádjában is. Már nem Érte, hanem Vele tevékenykedem. Már fontosabb, amit Ő tesz, mint amit én.

Az ima — jelenlét a Jelenlévő számára. A szó legmélyebb értelmében jelen(ben való)lét, amikor az emberi „itt” és „most” találkozik az isteni határtalannal és örökkévalóval. Az ima, ami ebben az együttlétben megszületik: szó, csend, szolgálat...

Az imádság számomra a szeretet jelenléte a Szeretet jelenletére. Fölfelé vetett tekintet, mozdulat, a bizalom odafordulása Ahhoz, Aki nélkül semmi sem lehetséges; Ahhoz, aki képes áthatolni minden gyengeségen, nyomorúságon, bűnön. Befogadás — befogadása Annak, Aki előbb szeretett és határ nélkül szeret. Hála — szavak nélkül. Hűség az ürességben, és találkozás Isten kegyelméből.

Mivel a realitásról, azaz Isten valóságos jelenlétéről nagyon könnyen elfeledkezünk, ezért az imádságot úgy foglalnám össze, mint egy újra és újra kezdődő közvetlen beszélgetést egy szeretett másik személlyel, Aki nem más, mint a bennünk lakó élő Isten, Aki a világ teremtése előtt-től fogva minden embert kivétel nélkül végtelen, visszavonhatatlan, és személyes szeretettel szeret. Az imádság válassz annak a szeretetére, Aki előbb szeretett minket.

Az imát a levegőhöz tudnám legjobban hasonlítani. Ha sok embert megkérdeznénk mi az, valószínűleg legtöbben nem tudnák pontosan meghatározni, csak körülírni, bár „használják”, élnek vele. Az imádság is ilyen. Talán nem is az a fontos, hogy szépeket tudjunk róla mondani, hanem hogy éljük, mert az Úristen megkötöttség nélkül, bármely formáját szereti.

Az imádság számomra jelenlét a Jelenvalóval. Odahallgatás. Csendben vagyok, hogy Ő szólhasson, szólíthasson. Az imádság élő és személyes kapcsolat Istennel. A barátsághoz hasonló. Egy barátságban mindent megoszthatunk... A munkám és a leghétköznapibb cselekedetem is imádsággá válik, ha Vele és Neki teszem.

Az imádság az a nyelv, amelyben Isten szól hozzánk, és mi szólhatunk ahhoz az Istenhez, aki végtelenül jobban szeret minket, mint

gondoljuk. Isten személyesen szól hozzánk a közös imában, Igéjében, de ugyanúgy megszólít az események, testvéreim szava és a teremtet világ által is. Az egész életünk személyes, igenlő válasz: ha fölismerjük és megtesszük, amit kér; tagadó válasz, ha nem figyelünk rá, vagy elutasítjuk Őt.

Számomra legnagyobb ajándék az volt, amikor Isten az imában megajándékozott azzal a fölismeréssel, hogy életem legnehezebb eseményei által nem összetörni, hanem formálni szeretne; rajtam múlik, hogy mi lesz belőle, mert Ő végtelenül tiszteletben tartja az ember szabadságát; sohasem a külső körülményeket akarja átalakítani, hanem az emberek szívét. Az igazi imádság egység Krisztussal és embertestvéreimmel. Felelős hordozása a mellettem élő testvéremnek, de ugyanakkor közbenjárás is minden emberért.

Az a jó, hogy az Istennel való kapcsolatban nem mindig nekem kell kezdeményezni. Gyönyörű, amikor a szívemben „valami megérint”, megmozdul, meghív, akár szavak nélkül, és akkor felelek rá azzal, hogy teljes valóságával hiszem, hogy Isten velem van, és szeret. Ezt a hitemet egész nap, minden helyzetben, minden feladatban, és még a válságban is megújíthatom. Ez a folytonos szeretetkapcsolat alakítja imává a napot és egész életünket.

Az imádság, imádságos élet az az állapot, amikor Isten átjárja az emberi lényt: csendjét, Istenre figyelését, gondolatait, szavait, tetteit. Ehhez szabadnak és tisztának kell lenni mindentől, és engedni, hogy átjárjon, átalakítson, betöltsön. Az imádság szerves része az életnek, általa engedjük, hogy Krisztus imája és élete folytatódjék bennünk a szentmisében, a zsolozsmában, más közös és egyéni imádságokban, a napi munkában. Ez feltételezi a mély, személyes kapcsolatot Istennel, az Istennel egyesült életet. Jelenti azt is, hogy napközben gyakran felnézek az Égre: bennem minden az Övé, és én az Ő jelenlétében vagyok.

Az imádságban az egyik legmegdöbbentőbb nekem, hogy az emberben megvan a befogadóképesség Isten ismerete, szeretete — vagyis az isteni élet számára. Az imádság így nem egyéb, mint jelen-lét, együtt-lét Istennel. De talán helyesebb, ha úgy fogalmazom meg, hogy nem annyira mi foglaljuk magunkban Istent, mint inkább Isten foglal magában bennünket. Az imádság által is egy kölcsönös egymásban-lét élete valósul meg számomra. Olyan értelemben, ahogy Jézus mondja: „Amint te, Atyám bennem vagy és én benned, úgy legyenek ők is bennünk...” (Jn 17,21). Az imádság tehát Isten megtapasztalása, szerető figyelem a jelen-lévő Istenre.

*

Az imádság: együttlét, pontosabban szeretetteljes együttlét Istennel; Istenre figyelés. Istenre figyelek, Isten jelenlétébe merülök, vagy legalábbis megteszem a tőlem telhetőt ebben az irányban.

Az imádság: beszélni kezdek Istennel. Majd néhány rövid mondat után elakad a szó, és beáll a békés csönd. Itt már nincs helye a szónak, teljesen fölösleges lenne bármit is mondani. Meg aztán nincs is szükség rá.

A Szentháromsággal való családias, bensőséges együttlét. Otthonlét. A Szentháromság személyes, élő szerelmének, egymás és irántam való szeretetének magával sodró transzcendens tapasztalata.

Az imádság a természetfeletti élet „lélegzése”. Amilyen szerepe van a szervezetben a tüdőnek, olyan szerepe van a lelkiéletben az imának. Mint a tüdőnek a testben, úgy kell dolgoznia a lelkemben az imádkozásnak.

Szemlélődés: ÉN ÉN-te MI én-TE TE...

Engesztelés: TE TE-ő MI Ó-TE TE...

A szemlélődés a külső és belső csönd megteremtése után: az ő jelenlétébe helyezkedés, elmélyülés a Szentháromság közösségében, titkában. Hasonló a tenger mélyéhez, ahol csönd és sötétség van, de a bűvár, aki lemerül és kutatja a tenger mélyét, megtapasztalja annak sokszínűségét, varázsát és csodálatos szépségét. Szinte beleolvad, egyesül vele, mint az az ember, aki tiszta szívvel és lélekkel elmerül Istenben.

A szemlélődésben készséggel fordulok Isten felé, rábízva magam, figyelek Rá. Nem a gondolataimban vagy szavaimban, inkább az érzéseimben tapasztalom meg a találkozást, az Ő jelenlétét. Boldoggá tesz a szeretete, az elesettségben reményt ad az irgalmassága.

*

Mindenütt Istennel találkozhatunk, a világ ezer megrendítő szépségében, ezer elragadó valóságában, de mindennél szebben és jobban az imádságban. Az imádság: sűrített isteni jelenlét. Isten jobban jelen van itt, mint bárhol másutt. Ha az égi nagy közösségbe bekapcsolódva imádkozunk, akkor imádságunk nemcsak szent kötelesség lesz, hanem a magunk számára is boldogító.

Életfeladatunk: egy egész életen át imádkozni. Nehéz, mert sokszor nem megy. Össze-vissza tévelygünk, mert nem találjuk Istent, nem találjuk a békét... Keresésünk szomjúság és éhség... Hogy meddig tart az éj, nem tudhatjuk. A keresés sosem ér véget, mert erre a kérdésre csak Isten tudja a választ. Ezért a mi feladatunk a kitartó vá-

gyakorlás. Csak Te nyugtathatsz meg Uram, Istenem! Ha kedves Neked, hogy szeresselek, ajándékozd nekem ezt a szeretetet!

A belső ima: Isten állandó jelenléte. Az ima: elnémulni, semmit sem akarni, mindent elfogadni.

A belső imáról beszélni nagyon nehéz, mert egy olyan tapasztalatot kell megfogalmazni, ami nem fogalmi szinten valósul meg... Az ember önmagában nagyon kicsivé zsugorodik egy szerető, meleg végtelen előtt.

A kereszténység teljes embert kíván. Ennélfogva az imádság sem lehet pusztán vallásos szavak halmaza. Az imának is az ember egész életét kell áthatnia. Ennek egyik legszebb példáját a tékozló fiú történetében látom. A fiú, egy elszúrt élet után, egyszeriben apja szeretetével találja szembe magát. Kettejük ölelése számomra a legcsodálatosabb imádság. Ebben benne van minden: bűnbánat és megbocsátás, könyörgés és hálaadás, alázat és dicsőítés, új életre születés és visszafogadás...

Isten ajándéka a szemlélődő imádság. Az Istent kereső lélek vágyakozik Jézus után. Isten kegyelme megérinti a lelket, és abban mély nyugalom, csend lesz. Az ember keresi Isten arcát a csendben, vágyódik, figyel, hallgat. Így készíti lelkét, hogy ha egyszer a Szentlélek szól, készen legyen a befogadásra. A Szentlélek olyan, mint egy csodálatos szobrász: fúr, farag, vés, simogat, csiszol, egy szépséges helyet készít a Jegyes számára. A léleknek csak engednie kell a Lelket dolgozni. Az ember boldog, egészen betölti valami titokzatos melegség: Isten kegyelme.

Hogy imádkozom? Csendben ülök Jézus előtt, nem gondolkodom, nem okoskodom, Jézusra figyelek. Béke, öröm, vágy tölti be a lelket. Fény villan a lelkemben: „Isten szeret engem.” Olyan kicsinynek, semminek érzem magam, nagy csodálkozás tölt el. Hogyan lehet, hogy a Végtelen szeret engem?

Az ima számomra életem legfontosabb tevékenysége. Egy olyan kapcsolat, ami valamikor elkezdődött, amit szüntelenül táplálni, éltetni kell, amiben szüntelenül kimondhatom a szeretetet. Isten az én kis szeretetemre mérhetetlenül nagyobb szeretettel válaszol — életem útjában és minden történéseiben ezt tapasztalom. Az ima néha küzdelem. Fenn kell tartanom a figyelmemet, holott lehet, hogy éppen fáradt vagyok — de ez minden fizikai állapoton felül van. Az ima öröm is. Olyan, mint mikor valaki messzi útról hazaér. A legfontosabb talán a zsolozsma előtti pár percnyi csönd. Mindenki ül és várakozik. Örömteli nyugalom ez. Összeszedjük magunkat. Érkezik,

akit vártunk, elébe sietünk... És egyszer majd mindnyájunkat bevezet a menyegzős házába.

A monasztikus életben nem valamit, hanem valakit keresünk.

Nem az embereknek beszélünk Istenről, hanem Istennek az emberekről. Így tanítottak imádkozni: „Ha a szavak elmaradnak, amikor már semmit sem akarsz elérni — Istennél sem — csak a lényed válik — te magad imádsággá. Ez a legszebb, amit ember átélhet. Ide kell eljutnod.” Így is tanítottak imádkozni: „Amikor csendben leülsz Istenre figyelve — a gondolatok jönnek, ne engedd, hogy zavarjanak — sok-sok idő múlva lassan kiüresedik a szellemed — és Isten be tudja tölteni.” „Oda megyünk és lakást veszünk nála.” Így is tanítottak imádkozni: „Furcsát mondok: ne is a szeretetet gyakorlgasd, hanem a mély imádságot.”

Azért élünk, hogy Istent megismerjük, szeressük és Neki szolgáljunk. Még mielőtt megvirrad a föld peremén, Isten elé kell állnunk és felkiáltanunk, hogy megnyissa ajkunkat.

Miközben magamat is lemeztelenítenek a zsoltárok szavai, levetik rólam a sok sallangot, amit magamra aggatok, és Isten előtt *az ember* leszek, aki és amilyen vagyok, szürke, semmi, apró porszem... de Isten szemében csillámmá válhatok...

Az imádságban visszakapaszkodunk abba a másik világba, ahol Isten forgatja kimért sorsunk kerekét, hogy hálát adjunk a jóért és ránk nehezedő súlyos kezéért, és meglássuk minden történésben a *jót*.

Teremtés Istene, teremts újjá engem! Szabadíts meg minden akadálytól! Rombolj és építs...! Tiéd vagyok, engedem... A jelenlétedet óhajtom... Hatolj belém, járd át szívem minden rejtékét! Csak téged akarok látni, csak Téged akarok befogadni... Jöjj, tölts be engem... Mindenben Mindenem... Szeretni, szeretni, bele nem fáradni... Egyedül csak Te jársz az eszemben. Vágyva vágyom arra, hogy Veled igazán és boldogan egyesüljek. Magamat egészen elfelejteni, s Veled eggyé válva megsemmisülni... Együtt vagyunk!

*

Számomra az imádság — mindig újrakezdődő küzdelem a transzcendens felé. A remény és a szeretet által éltetett és mindig újra fellobbanó kielégíthetetlen próbálkozás — szavakkal és hallgatással, befelé figyeléssel és a teremtmények szemlélésével —, hogy megta-pasztaljam Isten jelenlétét, kapcsolatban legyek vele, legalább valamennyire úgy láthassak, hallhassak, érzek, gondolkodjam, cselekedjem és szeressem, ahogyan Ő.

milyen vagyok?

*egyszerűvé lettem
mint a
gyermek —
minden mást
felejték —*

*tükörré
váltam
arcom
születik
ha
belenézel —*

találkozás

*rejtőzöl előlem
kenyér színében
rám mosolyogsz
egy gyermek
szemében
bújócskázó
Istenem*

átalakulás

*magány és pusztulás
a némaság —
váltsd csöndeddé
ürességem —
csöndem hangjai
Rólad
zenélnek*

új látás

*ránylik szemem
Tieid
szépségére-jóságára
látni kezdem
magamat
valódi helyén
Irgalmadban —*

AMI SZEMÉLYES ÉS AMI KÖZÖS

Kertész Imre: *Európa nyomasztó öröksége*

A több műfajt magába ölelő életmű nem ritka jelenség. Az már kevésbé sűrűn esik meg, hogy egy szerző minden választott műfajában egyenletesen és egyenlően magas színvonalon alkotson. S ha úgy is van: az irodalomtörténeti emlékezet hajlamos egy-egy irányt — a többi rovására — kitüntetni értékelő figyelmével. Kertész Imre esetében különös egyértelműséggel követ el mulasztást a kritikai befogadás, ha nem kezeli rangjukon az esszéirodalmi alkotásokat. Azokat, amelyek a rendszerváltás idején megélenkülő írói publicisztika (Esterházy, Nadas) legjobb eredményeivel mutatnak rokonságot. Erdődy Edit 2008-ban publikált Kertész-könyvében olvassuk: „Végső soron a kilencvenes éveknek ehhez a jelentős publicisztikai vonulatához illeszkedik Kertész esszéírói munkássága is — bár ő a változásokat, a társadalmi jelenségeket és eseményeket legtöbbször történeti és filozófiai szemszögből közelítette meg írásaiban. (...) Kertész esszéiben és előadásaiban sem ír mást, mint a naplók történelmi és filozófiai eszme-futtatásaiban. Ott azonban belső vívódások, hangulatok színezik át és teszik végletesen szubjektívvá, rapszodikussá megfogalmazásait, szemben az esszé (nagyobbrészt először nyilvános előadásként elhangzott szövegek) kiérlelt, logikus okfejtéseivel és érvelő dikciójával.”

A fentiekből következően az *Európa nyomasztó öröksége* című kötetet sem az írói működés melléktermékének, hanem a Kertész-életműbe szervesen illeszkedő munkának látjuk. A Hafner Zoltán gondozta (jegyzetekkel, tárgy- és névmutatóval előzékenyen ellátott) könyvben felerészben Kertész Imre korábbi értekező prózai művei találhatóak (újra rendezett, újragondolt formában) — kiegészítve, *kiteljesítve* frissebb esszéekkel s rövidebb alkalmi írásokkal. Mindahány a jól ismert témákhoz közelít, az író által évtizedek óta elhivatott módszerességgel vizsgálta kérdéseket taglalja. Ezek, csak jelzésszerűen: Auschwitz helye (vagyis elhelyezhetlensége) a történelemben; a holokauszt utáni Európa, illetve a poszt-szovjet idők traumatikus nehézségei (erre utal a kötet címe!); a túlélők és az utókor emlékezete; a diktatúrák és az egyén szembenállása; az értelmiségi ethosz, az írástudói felelősség; a nyelv, a szabadság és a sors elválaszthatatlan minőségei; s a kultúra szerepe és kötelességei ebben az egzisztenciális-antropologikus problémahálóban. Ahogy Szirák Péter 2003-as monográfiájában összegzi: „Kertész esszéi emlékképeket és idé-

zeteket, valamint azok reflexióit és értelmezéseit sorjazzák a folytonos visszatérés szerkezetében, Auschwitz és a kultúra, a túlélés és a sors viszonyrendszerének állandó témáját variálva. (...) Kertész rendre arra keresi a választ, hogyan tehetné tanulsággá mindazt, amit megtapasztalt, hogyan változtathatná sorssá és értékévé a túlélés esetlegességét és büntudatát.”

A legalapvetőbb — mert műveltségünk és emberségünk alapjait legmélyebben érintő, sőt, fölforgató — kérdés, „hogyan miért vált Auschwitz az európai tudatban azzá, amivé vált: egyetemes példázattá, amelyre rátépett a maradandóság pecsétje; amely pusztá nevébe foglalta a náci koncentrációs táborok teljes világát, az egyetemes szellem e fölötti megrendülését, és amelynek mitikussá emelt színterét fenn kell tartani, hogy a zarándokok meglátogathassák, amint meglátogatják például a Golgota dombját.” (*Táborok maradandósága*; 43–44.) Hogy ez oktalan és céltalan múltba tekintés volna? S az érdemes történelmi távlatokat úgyis a jövő nyitja meg? Magunktól is rájöhettünk: a jövőért visel felelősséget, aki a múltat faggatja; de Kertész maga is számtalan alkalommal igyekszik tudatosítani, miképp függ össze a múlt (ami lezárhatatlan) a jövővel (ami alakítható): „Változatlanul azt gondolom, hogy a Holocaust az európai civilizáció traumája, s e civilizáció létkérdése lesz, hogy ez a trauma a kultúra vagy a neurózis, az alkotás vagy a rombolás formájában él tovább az európai társadalmakban.” (*A száműzött nyelv*; 339.) (A harmadik és leginkább kísérő út — tesszük hozzá — a felejtés. Amely tevőlegesen nem rombol, csak épp pusztulni hagyja, amit évezredek felépitettek. Az európai kultúrát, az európai embert. S a tükörbe tekintve se fölsímt, Auschwitz utáni európai embert. — Nota bene: a magyar társadalom nem-hogy nem jutott még túl a holokauszt emlékezetével való számvetésen, de bizonyos értelemben szinte Auschwitz előtti időben él. S ez még csak nem is teszi különlegessé a világ nemzetei sorában.) A nevezetes stockholmi beszéd utolsó mondata még világosabban fogalmaz: „Mert úgy érzem, hogy amikor Auschwitz traumatikus hatásán gondolkodom, ezzel a mai ember vitalitásának és kreativitásának az alapkérdéseire jutok el; s Auschwitzon gondolkodva így, talán paradox módon, de inkább a jövőn, semmint a múlton gondolkodom.” (*Heuréka!*; 389.)

Rendkívüli műgonddal, már-már költői agállal kidolgozott értekező prózai beszéd vall itt érték választásról és értékhiányról: „Úgy tűnik, hogy a két nagy princípium, amely az európai

kreativitás hajtómotorja volt: a szabadság és az individuuum immár nem megrendíthetetlen értékek többé. Hogy a tizennyolc-tizenkilencedik századi humanizmusnak az emberről alkotott vízióját radikálisan módosítanunk kell, azt Auschwitz megmutatta; a mi világunk mindent elsőprő termelési dinamikája és a vele járó tömegirányítási eszközök és módszerek pedig az individuális szabadság maradványait is elsodorni látszanak." (*Haza, otthon, ország*; 182.) A hit, a remény, a szeretet szakrális törvényeire nem hivatkoznak (legalábbis nem nyíltan) ezek az írások, de nem is öszövétségi igazságokhoz kívánnak igazodni: Kertész a felvilágosult Európa civilizációs tartásában bízik — ha a hiábavalóság tudata s kudarcos tapasztalatok hatják is át e bizakodást: „Ha meggondoljuk, hogy Európa a 20. században végül is győzelmet aratott a létezésének alapelveit fenyegető totalitárius hatalmak, a két totalitárius eszme: a náciizmus meg a kommunizmus fölött, sőt, épp e győzelem jegyében nyitotta meg az új évezredet, alapjában véve elégedettek lehetnének. Másrészt e totalitárius hatalmak mégiscsak Európa földjén jöttek létre, gyökereik az európai kultúra mérgezett talajából táplálkoztak, s nagy kérdés, hogy legyőzésükhöz vajon elégséges lett volna az európai vitalitás, az Amerikai Egyesült Államok segítségével nélkül.” (*Európa nyomasztó öröksége*; 412–413.)

Az író bizalma a közösség emelhető s közösként megőrizhető, mert a tudat és a tudás személyes teljesítményeivel közösség felügyelhető kultúrájának szól: „Az ember magasabb értelemben vett boldogulása történelmi létezésén kívül rejlik — de nem a történelmi tapasztalatok megkerülésével, ellenkezőleg, azok megélésével, birtokba vételével és a velük való tragikus azonosulással. Az embert egyedül a tudás emelheti a történelem fölé, a totális történelem csüggesztő, minden reménytől megfosztó jelenléte idején a tudás az egyetlen méltóságteljes menekülés, a tudás az egyetlen jó.” (*Európa nyomasztó öröksége*; 421.) Hisz, mert nem tehet mást. Ez az alapállás fordítja fény felé az adornói maximát: „...Auschwitz után már csakis Auschwitzról lehet verset írni.” (*Hosszú, sötét árnyék*; 55.), s ez szavatol a művészi hitvallás igazáért: „A szenvedés ma parancsszóként csap le az emberre, és az ellene való ünnepi tiltakozás: ez ma a művészet, nem lehet más.” (*A látható és láthatatlan Weimar*; 106.), „Mindig is arra törekedtem, hogy ama jövőrethetetlen realitás a szellem útján megszülessen a jóvátételt, a katarzist. Minden, amit valaha is létrehoztam, ebből a szándékból keletkezett.” (*Öröm és szorongás*; 398.) Vagyis a jóvátételnek elmellőzhetetlen része az a belátás, hogy jóvátétel nem lehetséges. Ehhez a belátáshoz (s e belátás ép elmével történő elviseléséhez) van szükség a művészet ráción túli eszközeire.

Kertész esszéit két ponton szokta bírálni a szakmai befogadás. (S itt hangsúlyozottan az életmű olyan avatott értelmezőire gondolunk, mint Szirák Péter vagy Vári György. A Nobel-díj óta megszorodott nemtelen támadásokra egy mondatot elvesztegetni is kár. Aki az egyik legnagyobb magyar írótól írói mivoltát és *magyarságát* egyszerre vitatja el, az nemzetről is, irodalomról is kultúra alatti szinteken gondolkodik, s eszményei alkalmasint antihumanusak.) A kritikai megjegyzések rendszerint egyfelől a monologikusan szerveződő s kinyilatkoztatónak ható beszédformára, másfelől az ismétlések, az önidézetek szemebetűnően nagy számára vonatkoznak. Tényszerűen mindkét megállapítást elfogadhatjuk — e jellemzők megítélésben azonban más véleményen vagyunk. A monologikus beszédhelyzet, a saját igazságok kimondása egyik ismérve az esszé (s az előadás!) műfajának, és természetes eleme Kertész gondolkodói habitusának. Hogy nem a kinyilatkoztatás önhitt szelleme beszél ezekben az írásokban, azt — a stílus reflektált szelídségén túl — nyíltan is jelzi több szöveg-hely, amely a tűnődő ember kételyeire, a mások igazságát számításba vevő intellektusra mutat vissza. És nem érezzük zavarónak az önidézést kedvezményező írói módszert sem. Míg az idézetek tetszetős sokaságával Kertész az európai kultúrában való benneállás tényét nyomatékosítja, saját szövegeinek földidézésével a folytonosan pontosítandó gondolkodói önazonosság és művészi következetesség jegyében jár el. (Hivatkozhatnánk még Goethére, aki szerint ismétetni kell az igazságokat, mert a hazugságokat is rendületlenül hajtogatják. E tétel a holokauszt s általában a történelmi traumák köré szőtt rettenetes tévhitek és hidegleglős hamisítások korában különösen érvényesnek rémlik.)

A „Tisztelt Közönség, Hölgyeim és Uraim” s a hasonlók nem üres szófordulatai a jelentős hányadban előadásra szánt írásoknak: Kertész valóban tiszteli, megtiszteli hallgatóságát és olvasóközönségét. Világos beszéddel, bátor vallomással, nyelv és magatartás megszenvedett-kimunkált komolyságával. Mindavval, ami nélkül se szavahihető esszét, se hiteles írói tudunk elképzelni. Igaz, nem is kell elképzelni tudnunk: előttünk áll, közöttünk él. Nem megfellebbezhetetlen tekintélyként (erre maga sem tartana számot), csupán nyelvművész gondolkodóként. Ez a „csupán” az, ami világirodalmi értékévé avatja Kertész Imre egész életművét. (*Magvető*, Budapest, 2008)

HALMAI TAMÁS

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

MIT AD NEKÜNK REMBRANDT?

Rembrandt-megközelítések címmel Tóth Szilvia írt könyvet, s olvasása közben ismételtelen felvetődhet bennünk a kérdés: mi a magyarázata a korunkban is oly népszerű németalföldi művész korokon és ízléseket átívelő hatásának. Tóth Szilviát is ez foglalkoztatja, ezért vallatja különböző nézőpontokból utóéletét. Módszere — elnézést a hasonlatért — a vadászebekre emlékeztet: a különböző művészi ágakban épp olyan makacs következetességgel követi nyomon hősét, mint azokban az önéletrajzi elemekkel és személyes reflexióival átszótt esszéiben, amelyek egy-egy kiállításához fűződnek. Boldog ember, aki zaklatott világunkban ilyen széles horizontra tekinthet, s a szépség bővületében élhet!

Boldog ember, ismétlem. Rembrandt-monográfiákat olvas, illusztrációkat szemlélhet. Kiállításokon szembeülhet a művész legjelentősebb alkotásaival, aztán könyvtárakban ülve olvashatja azokat a verseket, regényeket, elbeszéléseket, amelyek valamiképp Rembrandt a hőse, s eltűnődhet azon a témán, milyen kapcsolat fűzi egybe a képzőművészetet az irodalommal. Teszi ezt beleérzéssel, a Rembrandtról szóló szépirodalmi alkotásokat korunkba is ágyazva. Ilyesformán azok költős jelentéssel szembesítik olvasójukat: magával a művésszel, vagy annak belső világával, de a mű megírásának korával is, pontosabban ennek az író szemléletmódjára gyakorolt hatásával. Megragadó — talán a megrendítő találébb jellemzés —, ahogy párhuzamosan elemzi Bródy Sándor utolsó Rembrandtról írt regényét és Verharennek a művészről szóló esszéjét. „Verharen Rembrandtja diadalmában született, Bródy utolsó könyve a bukás, a kétségbeesés, de a leküzdhetetlen nosztalgia kifejezése is. Verharen első világháború előtti emberfeletti Rembrandtja igazolja a sikert. Bródy első világháború utáni Rembrandtja viaszta a bukásért. Verharen esszéje az első világháború előtt magát mindenütt otthon érző, békében, testvériségben és fejlődésben hívó ember műve. Bródy regénye (vagy novellafüzére) az első világháborút követő katasztrófákban otthon nem találó száműzött alkotása.”

Méltatást érdemel Tóth Szilvia filológusi alapossága, ahogy a legapróbb adatokat is felhasználja meglátásai kiszélesítésére. Manapság a tények tisztelete nem divat, az élet minden területén rögtönzéseknek, ötletszerű megnyilatkozásoknak, megcáfolhatatlannak mutatott, igazolhatatlan megnyilatkozásoknak vagyunk tanúi. Ilyen „szö-

vegkörnyezetben” Tóth Szilvia eljárása nyugodt szívvel minősíthető példaadónak. Mint ahogy példaadók Rembrandt-megközelítései is. Így érdemes és így kell közelíteni a számunkra fontos témákhoz, jelenségekhez. (*Hungarovoxx Kiadó*)

AZ ISMERET MÉRCÉI

Hetekig olvastam a Szent István Társulat egyik újdonságát, Max Scheler *A filozófia lényegéről* című értekezését (Zuh Donát fordította). A késlekedés és lassúság egyik magyarázata, hogy nem vagyok filozófus, a másik, hogy Max Scheler néhol nagyon komplikáltan fejtegeti mondanivalóját.

1928-ban hunyt el. Mindössze 54 évet élt, de bámulatosan gazdag életművet hagyott hátra, s élete során is alapvető műveket írt. Legnépszerűbb talán a *Formalizmus* volt közülük, amely már Scheler életében többször jelent meg. Az ismeretekben való előrehaladás kifejtése a könyvecske számomra legérdekesebb része. (A fordító utószava az egész életmű legfontosabb jellemzőit világítja meg, ám ismétlem: nem lévén szakfilozófus, engem a gyakorlatba áttűlthető, hasznosítható megfigyelések érdekelték leginkább.)

Minden ismeret — írja Scheler — három, egymástól függetlenül változtatható *mércéje* a megismerő tevékenység előfeltétele. A bölcselő három aktust különböztet meg. És itt következik az a gondolata, amely az első világháború keserű tapasztalatai nyomán is a számára — és számunkra is — legfontosabbnak vélt eszményt írja le: „A szeretet, az aktusok teljes szövedékének magva és lelke, az abszolút lét irányába vezet bennünket. Kivezet minket a létünkhöz relatív tárgyak köréből.”

Eltűnődhetünk, hányféleképp közelítették meg költők, filozófusok s egyéb művészeti ágak művelői ezt az egyszerű fogalmat: szeretet. Kivezet a tárgyak köréből, önszemléltre, lelki megtisztulásra készlet, arra indít, hogy a szeretetben kapcsolódjunk egymáshoz, mert — mint Claudel írta a *Johanna a máglyánban* — „*nincs hatalmasabb, mint a szeretet*”. Scheler még biztos volt abban, hogy a szeretet az abszolút lét irányába vezet bennünket. Ma már elfelejtünk szeretni, s igyekeznek elhíttetni velünk, hogy abszolút lét sincs.

A SZERETET ELFELEJTETT DIMENZIÓJA

Gyönyörűséges antológiát állított össze tíz éve Benedek István, a neves orvos-író. *Rendületlenül* volt a címe, a hazaszeretet verseit tartalmazta.

Van-e jelentése még ennek a betűsornak? Azt már nem is merem kérdezni, van-e olyan jelentése, mint Széchenyi korában volt? A válasz egyértelmű: nincs! A hazaszeretet furcsa jelenséggel

párosult: ki-ki igyekszik kisajátítani, saját tulajdonának tekinteni a hazát, s örvendezve veszi tudomásul, ha a másíknak nem sikerül a terve, elképzelése, amellyel a haza javát szolgálná. Sehoh a világon nem szokták a hazaszeretetet így értelmezni. Speciálisan magyar jelenség, de nem az a hungarikum, amelyre büszkék lehetnénk.

Megdöbbenve olvasom néhanapján *A szegény kisgyermek panaszzai* részletét. Vörösmartyék még a „rendületlen” húség eszményét vallották. Azán a jobb élet reményében megkezdődött a tömeges kivándorlás, s ezt a tendenciát erősítették a politikai kiközösítések és üldözések miatt történt emigrációk. Ma ismét megindul a menet, a szegény kis országból napfényesebbnek látott országok felé haladás. Mintha nekünk, nekik írta volna Kosztolányi: „Még büszkén vallom, hogy magyar vagyok, / És nagyapám, a régi katona / hallgatja mosolyogva, boldogan, / sebforradástól lángol homloka / s én térde közt, hadarva szavalok, / hogy győznek mindenütt a magyarok. // Csak a szeme borul el néha kissé: / Jaj, meg ne tudja ez az árva gyermek, / hogy vannak messze, különös világok, (...) Jaj, meg ne tudja, hogy hiába minden, / ha dalol és ha a távolba lát, / mert néma gyermek minden kismagyar, / s a Nagyvilág nem érti a szavát.” Születnek ma ilyen könyörgések? Vagy lehorgasztott fejjel fogyatkozunk tovább?...

RÓNAY LÁSZLÓ

TOLNAI OTTÓ: GRENADÍRMARS

Egy kis ízelt opus

Egy véletlenül megőrzött újságcikk szerint azon az Alföld-esten, melyen Azzél Gézával, Háý Já-nossal, Parti Nagy Lajossal és Takács Zsuzsával vett részt, a versírás kapcsán folytatott beszélgetésben Tolnai Ottó olyan „világmindenség méretű semmiségekről ejtett szót, mint a rózsának vagy a tengernek a színe”. Hogy kiindulópontja saját költői/prózaírói opusa volt, azt az utóbbi néhány évben megjelent művei, a *Költő disznószírból* (2004) című rádióinterjúból (kérdőző: Parti Nagy) szerkesztett regénye, az *Ómama egy rotterdami gengszterfilmben* (2006) című verseskötete vagy *A pompeji szerelmesek* (2007) című novelláskönyve példázhatják, melyekben Tolnai valóban semmiségekről ad szinte lexikonszerű leírásokat. De ezek a szabatos fogalmazás ellenére sem egzaktságukkal jeleskednek, noha Tolnai gyakorta említi, hogy egy-egy felmerült semmiséget tanulmányozni fog, begyűjti s áttekinti szakirodalmukat, hanem azzal, hogy besorolódnak saját magánmitológiájába. A Tolnai Ottó írta Tolnai-lexikonba, amely valójában nyelve, struktúrája, írói/költői lélegzete alapján — egyedi hangvételi irodalom.

Ebbe a sorba tartozik Tolnai legújabb, novel-lákat, de főleg rövidpróza-szerű, olykor tárcá-nak vagy karcolatnak minősíthető szövegeket tartalmazó kötet.

Ismerős alakok a szerző legszűkebb környezetéből, az infaustusoknak nevezett palicsi/kanizsai/zentai, valóban reménytelen figurák (mondhatnánk: csodabogarak!) alkotta mikrovilágból és Tolnai olvasmányaiból, illetve elsősorban festőkhöz és festményekhez kötődő művészetélményeiből, és ismerős, vagy legalábbis ismerősnek vélhető események, fogalmak, tárgyak, élőlények együtteséből, amelyek mind együtt annak az öntematizálási folyamatnak (mondhatnánk: megszállotság) kellékei, amiből a Tolnai-opus épül műfajtól függetlenül könyvről könyvre, immár több éve.

Szövegei a kötetül választott címnek megfelelően, amely megannyi kockatésztából áll össze a konyhaművészetben grenadírmarsként ismert egységes masszává, több motívikus szálból szövődnek, olyasféle képlékeny költészetet alkotva, mely „minden résbe beszívárog, váratlanabbnál váratlanabb dolgokkal érintkezik, különös, bonyolult, mind bonyolultabb viszonyokat eredményez, hogy aztán éppen ezekből a résekből, váratlan dolgokból, bonyolult viszonyokból táplálkozzon, éljen”. Magánpróza, amely szinte reflexből, akárha (Tolnai egyik kedvenc szava) legszabadabb képzettársításokból formálódik, de végül, annak ellenére, hogy olykor szinte követ-hetetlenül elbonyolódik, áttekinthetetlennek látszik, kisimul, egységesül, „szépen körbezáru”. A motívumválogatás — bár úgy tűnhet, véletlen-szerű, ez olykor cáfolhatatlan is — kizárólag annak függvényében történik, hogy mi érinti meg. Azt emeli költői motívummá. Az lesz a Tolnai-mitológia része. Ugyanakkor óhatatlanul felmerül a kérdés, hogy ezek a végsőkig szeméyes emlékek és az emlékeket kiváltó pillanatnyi észlelések — mint egy hangya látványa, amely révén egy festmény jut eszébe, bár lehet, hogy az „nem is kép valójában”, mint egy sündisznó vonulása a kertben, amelyről az jut eszébe, hogy lám, a tuskék jobb megismerése érdekében újra kell olvasnia a „sünről szóló irodalmat”, a példatár kimeríthetetlen —, hogy milyen mértékben tarthatnak ezen semmiségek igényt mások, az olvasó érdeklődésére. A legegyszerűbb és nyilván a leghitelesebb válasz az lenne, hogy olvasója válogatja, de a Tolnai-szövegek olvasói, ha egyszer arra vállalkoznak, hogy kövessék a szerző motívumtól motívumig történő ingázását, óhatatlanul is a szaggatott szerkezetű mesék rezgésmechanizmusának hatása alá kerülnek, önkéntlenül követik az író, aki — mint Dosztojevszkij — „haszontalan kis történeteket fundál ki saját szórakoztatására”.

Hogy ő szórakozik, élvezi a váratlanul felbukkanó motívumok közötti mozgást, s azt is, hogy ezeket látszólag ösztönösen, valójában nagyon is végig-gondoltan egy olyan magaslati pont felé tereli, irányítja, ahonnan áttekinthető lesz ez az akárha (Tolnai-)lexikoncímszavakba is rendezhető magánuniverzum, az nem kétséges, ahogy az sem, hogy mi is kiválóan szórakozunk, ha átadjuk magunkat annak az asszociációs játéknak, amelyet Tolnai Ottó folytat versben, prózában, s az ilyen technikát leginkább sajátjának valló esszében, egyedi mondatfűzéssel és nyelvi szinten. (*zEtna Kiadó*, Zenta, Vulkáni Helikon 15., 2008)

GEROLD LÁSZLÓ

SZENTMÁRTONI JÁNOS: ULYSSES HELIKOPTERE

Szentmártoni János legújabb kötetét olvasva égi-földi pályák nyílnak meg előttünk, s a zuhanó mélyrepülésben lelki szemünkkel olykor a poklokig szállhatunk alá. A kötet cím kettőssége is mutatja — az örök, a mítoszba merevedett emberi és a folyton aktuális, a mindennapokon átfolyó pillanatnyi ütközik itt egymásba. Ulysses alakján túl a kötetben talán még meghatározóbb a világtalanságában hosszú botjával vezető Brueghel-alak, Ripolus: „Jön Ripolus a parkon át, / körbejár, s leül padomra. / Melyikünk vagyok, nem tudom. / Szívem a választ elhalasztja.” Valami szép, barna jözságban halad előre a költő szava, miközben vak látnokként pokoljárásából félig fölmerülten írja helyzetjelentéseit. A sokszor prózaira vett forma megtévesztő lehet, hisz olykor a legfényesebb cserebogár-villanásokat rejti: „Nem értettem, hisz rettegmem kellett volna, gyarló városlakónak, miként / lehet az, hogy bűvölet igéz, borzongás csöndesít, csodára éhes / szemem nem győz betelni a dantei idővel...” (*Félbehagyott levél Ulm városába*). A sok ragyogó felvillanás közül még néhány: „Körmöl, mintha élete múlna rajta / lesiklik róla az assisi pillanatot”; „a pokol reflektorának vörös fénykörében hófehér tetem. Egy unikornis”.

Iszkából indulunk, a megnyugvás, a költői magány helyszínéről, és innen három évtizednyi élet tárul elénk. A hang rendkívüli őszinteségében azzal lep meg, hogy nyíltsága nem tiporja el a versek titok-ösvényét, a sorok mögött elöszugárzó becsületesség pedig ellenállhatatlan bizalmat ébreszt. Például állhatnak itt az Anna-lányához, feleségéhez írt versek, avagy a visszatekintések: „Te szállj magasabba, ahová én nem voltam bátor, / mert emlékeimhez láncoltak földi balladák.” — „S bár néhányan már rám sem ismertek, / higygyétek el, nem én változtam, csak a hold repült”; „anyám, nem ilyen költőt akartam, folyton lohol,

mindig — / tömött táskában féltéglákat cipel, felesége nevére kibillen előle.”

A legszebb költői sorok mindig is az édessé munkált fájdalomból születtek — a líra lényege, legtisztább forrása a fájdalom, ezt alakítja-édesíti a költő addig, míg eléri azt a formát, ami a szívéig hatol. Szentmártoni János versei mögött olyan fojtott lánggal lobogó fájdalom lappang, aminek érezzük, meg van adva az ára. Különösen áttetszik ez a paversein (*Apám után 1–2–3–4*). Súlyos és pontos képek: „Ha visszanezlek, nem látok mást, / mint egy pontosan fölperzselt rétet”; „söprögetni az éjszakát, a fényt is, / leoltogatni mind, mi lángot ad.” Mintha csak a láng leoltogatása után, az ős-éjszakából születhetne meg maga a vers, s mintha a lángok leoltogatásával éppen a megvilágítást erősítené. Majd a hétköznapi képei, ahogy a halál árnyéka rájuk vetül keserű valóságukban: „Annyi cipőm / van, hogy egy élet is kevés elhordani őket! (*Legyintés, nevetés*). Igaza lett: egy hét múlva meghalt. Papucsban.”

Feltűnő, ahogy átfut a kötetben az őz-motívum. Előzményekként gondolhatunk itt József Attilától Szabó Lőrincen át sok mindenkire (vagy akár csak az őzre) — az élet, a költészet jelképe lehet: „Egyszer gyerekkoromban utánaeredtem egy őznek.” (*Erdei közbjáték*); „s néztük az őz maradékát (...) szinte észrevétlen, mint a szépség és jószág szent fantomját... míg egy autó motorházán nem végezte.” Aldozat nélkül nincs költészet — az embert körülvevő, sorsába préselődő tárgyak, helyzetek folytonos tragédia forrásai, melyeket, helikopterére szállva a költő láthat csak be igazán (gondolhatunk itt Saint-Exupéry repülőjére, rózsájára, ketrecére is). De a távolság ahogy elválaszt, éppúgy össze is köt — így ha nem csak a szememmel figyelek, egy „hajléktalan szandvicsemlerben” (*Ripolus árnya*) megláthatom önmagam, Krisztust. S csak ettől a pillanattól kezdve, ebben az éjszakában leszek képes rákérdezni a legfontosabbra. Szentmártoni János a kötet egyik legszebb darabjában a legegyszerűbb, s mégis az egyik legtündöklőbb imádság-dalba sűríti a költészet legégetőbb kérdéseit, mely kérdésekben azonban már a válasz is ott van — vajon adhat-e többet bármely költészet, mint azt az isteni retinán átvillanó szentjánosbogárfényt? „Isten, ha hullok, lesz-e/pázsit, mely hullásom felfogja, / s fölemeli angyalok arcához, mint mikor édes gyerekszájakat / etetél vészek idején? Könnyeimből keversz-e patak vízéhez, / mely szomját oltja az erdőben kódorgónak? Leszek-e / szívekhez tapasztott kenyeré tányérja peremén / az alkonyatból hazadülőngelőnek? Kartondoboz, / a gondosan széthajtogatott, Ripolus áthült teste alatt, / mikor farkasordító hidegek járnak? / Az eltévedt ember lámpásába töltöd-e verseim ola-

ját? // Vagy csak szentjánosbogár retinádon átvillant / pillanatnyi zöldje? S ennyi is legyen elég?" (*Gregorián*). (Tipp Cult Kft., Budapest, 2008)

TURAI LAURA

ROBERT WALSER: A TANNER TESTVÉREK

1926 áprilisában a Neue Zürcher Zeitung megkérdezett néhány német nyelvű író, hogy félreismertek érzik-e magukat. A megkérdezettek közt volt Robert Walser is, aki akkoriban, 48 évesen, életművének jelentős részével már a háta mögött „végtelenül sikertelennek” nevezte magát. Joggal tette, mert bár könyveit nem mások, mint Kafka és Hermann Hesse méltatták, berlini pályakezdését pedig az *Akasztófadalok* szerző Morgenstern támogatta, regényei az irodalmi szerkesztőségekben és szalonokban éppen úgy, mint az olvasók körében visszhangtalanul merültek feledésbe. Olyannyira, hogy pályájának vége felé gondot okozott neki, hogy egyáltalán közölhesse verseit és elbeszéléseit. Ehhez képest amikor Robert Walser születésének századik évfordulóján a Suhrkamp Verlag gondolt egy merészre, és megkezdte műveinek 12 kötetre tervezett összkiadását, a sorozat első darabja, amely a svájci író aforizmáit tartalmazta, meglepetésre 40.000 példányban kelt el. Walserből, akinek életében mindössze kétszer volt alkalma közönség előtt felolvasni verseiből és regényeiből, a 70-es évek végére, tehát a halálát követően mintegy két évtizeddel, igazi klasszikus lett, aki megkapta mindazt, amiben a német kultúra csak a legnagyobbjait részesíti. Minden bizonnyal e később jött elismerésnek köszönhető, hogy a Scolar Kiadó jóvoltából két regénye, *A Tanner testvérek* és a *Jakob von Gunten* magyarul is hozzáférhetővé vált, az előbbi Nádori Lídia, az utóbbi Bán Zoltán András kiváló fordításában. Nem állom meg, hogy ehelyütt meg ne jegyezzem, a korábban elsősorban szakkönyveiről ismert Scolar Kiadó az elmúlt években remekül gondozott szépirodalmi sorozatot indított útjára, melynek darabjai könyvtárgyként is finom, nem hivalkodó hozzájárulást árulkodnak.

A Tanner testvérek, Walser első regénye 1907-ben keletkezett. Főszereplője egy modern városi nomád, Simon Tanner, aki ha itt-ott munkát vállal is, rövid idő múlva feladja állását, hogy ne fáradtságos munkával pazarolja el ígéretes ifjúságát. Nagy kedvvel bocsátkozik minden beszélgetésbe, hétköznapi élményei hosszas és izgalmas töprengésekre készítetik. *A Tanner testvérek* antiféjlődésregény: az ironikus, ám Simonnal mindvégig rokonszenvező elbeszélő a fejlődésregény műfaji

konvenciói szerint részletesen beszámol arról, milyen tapasztalatokat szerez hőse, Simon életszemlélete és alkata azonban mit sem változik, marad a modern társadalom peremén élő idegen, kitartó, csendes rebellis, aki ebben a társadalomban éppen ezért nem lelhet stabil identitásra. Idegenségének forrása alighanem egyfajta érett infantilizmus. Amikor a tél közeledtével — számtalan lakáscsere után — kibérel egy kis szobát, kedvtelve adja át magát gyermekkori emlékeinek, amelyekről vékony papírcsíkokra jegyzeteket is készít. Eszébe jut, hogy sosem volt beteg, és hogy mennyire irigyelte testvéreit, Hedwiget és Klaust, akik mindig össze tudtak szedni egy kis lázat. Eszébe jut, mennyire fontos volt számára, hogy bizonyítson a szüleinek, amit csakis azzal érhetett el, hogy jól tanult. Eközben rájön, hogy tulajdonképpen soha sem akart felnőni, örökké a gyermekkor védettségét kereste, amit szülei és testvérei immár nem biztosíthatnak számára, még akkor sem, ha Hedwig egy ideig eltartja, Kasppal pedig közös albérlésben húzódnak meg. A felnőtt gyerek anarchikus gyanútlanúsága szüntelen provokációt jelent a helyzetében megnyugvó, elfojtott erotikával átszótt polgári világ számára, amelyet Walser nem csupán aprólékos pontossággal ábrázol, de lelki mechanizmusait is hasonló éleslátással tárja fel. Ez a provokáció a regényben kétértelmű. Van benne felforgató energia, ami azonban könnyen elcsendesíthető, forrásai közt pedig az egzisztenciális idegenség mellett ott találjuk a szexualitástól irtózó regressziót is. Simon Tannerben még nyoma sincs annak az állhatatos agresszivitásnak, amellyel majd Oskar Matzerath, Günter Grass *A bádógdob* című regényének főszereplője ropantja szét maga körül a felnőttek világát. Robert Walser hozzásegíti őt ahhoz is, hogy amikor újra átéli gyerekkorát, félelmei csituljanak. „Simon most már nem félt, hogy még ezen az éjszakán történhet valami”, olvassuk, de nyomban arra gondolunk, hogy e mostanit majd további éjszák követik, amelyeken történhet valami.

Simonnak, mint minden gyerekeknek, különös tehetsége van a félelemhez, amit fiatalemberként is megőriz. Hogy mi az, amitől Simon fél, azt ő maga aligha sejtí, az elbeszélés azonban finom motivikus ismétlésekkel utal rá. Simon két hosszút sétát tesz, az egyik Kasparhoz vezet egy sötét fenyőerdőn keresztül éjszaka, a másik Hedwighez. A séták során Simon újra és újra almák, érett gyümölcsök tompa puffanását hallja maga körül, máskor ugyanilyen gyümölcsöket lát az út mellett, amikor pedig Kasparhoz megy, ő maga is megeszik egy almát, hogy aztán félelem nélkül, nyugodtan keljen át a szép, ámbár idegen tájon. A motívumban nem nehéz felismerni a szexuális vágyat, amit azonban Simonban elfojt gyermeki

enje, aki „egy darab természet” szeretne lenni, semmi egyéb, és azt akarja, hogy mások úgy szeressék, ahogyan a természet dolgait. Robert Walser hőse fokozottan érzékeny a század eleji polgári világ kisemberét gyöttrő félelmek iránt, ez teszi őt e világ belső száműzöttjévé, nomádjává, aki idegenségét éppen ezért kínos szabadságként éli meg. (*Scolar Kiadó*, Budapest, 2008)

SCHEIN GÁBOR

ÓRIGENÉSZ: KELSZOSZ ELLEN

Az Alexandriában született, és a 202 körül vértanúságot szenvedett apjának köszönhetően már fiatalon keresztényként nevelkedett Órigenész (185–253), Szent Ágoston és Aquinói Szent Tamás mellett, a legmeghatározóbb és leginkább lángelmének mondható keresztény gondolkodónak számít. Mind a mai napig ő tekinthető a keleti kereszténység legnagyobb teológusának. Munkássága a teológia minden területén (bibliakutatás és szentírásmagyarázat, rendszeres, illetve lelkeségi teológia) fordulópontot jelentett és befolyásolta a kereszténység szellemi fejlődését. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy sem barát (akiket lenyűgözött), sem pedig ellenfél (akiket irritált) nem bírt kibújni a hatása alól.

A *Kelszosz ellen* írt nagyszabású munkája élete utolsó éveiből származik. Tulajdonképpen barátja és mecénása, Ambrosziosz személyes kérésére írta meg (248 körül), hogy megcáfoljon egy évtizedekkel korábban (valamikor 177 és 180 között) keletkezett keresztényellenes írást (*Igaz beszéd*). A *princípiumokról* (ford. Pesthy Monika, Kránitz Mihály és Somos Róbert; Budapest, 2003) szóló — és sokat vitatott — művével ellentétben Órigenésznek ez a nyolc könyvből álló műve teljes egészében fennmaradt görögül (legkorábbi szövegemléke egy 7. századi papirusz).

Somos Róbert szerint „Órigenész művének újszerűsége mindenekelőtt abban áll, hogy Kelszosz írását, az első filozófiai igénnyel megfogalmazott keresztényellenes pamfletet, a görög dialektika eszköztárának professzionális alkalmazásával próbálta cáfolni. E professzionalitás abban is megmutatkozik, hogy az általa gondosan alkalmazott cáfoló módszer párját a görög irodalmi és tudományos szövegekben sem igen találjuk” (7). Órigenész ugyanis következetesen és mintegy pontról pontra haladva cáfolja Kelszosz szövegét. Ennek köszönhetően a mára már elvesztett írás jelentős része — gondolatai és mondanivalója mindenképpen — fennmaradt az utókor számára.

A kikövetkeztethető struktúra alapján — amely tulajdonképpen Órigenész művének a felépítését is meghatározza (lásd M. Borret in: *Sources chré-*

tiennes 227, Paris, 1976, 33–121) — Kelszosz a keresztények törvénytelenységének (titkos társaság) tényéből indult ki, aminek köszönhetően halálbüntetéssel lehetett súlytani őket, és arra a kérdésre kereste a választ, hogy vallásuk kellőképpen megalapozott-e ahhoz, hogy megérje ennek a veszélynek a vállalását (I,1–12). Írása első részében a kereszténység zsidó eredetét taglalta. Jézus, akit egyszerű és tanulatlan tanítványai Isten Fiának tekintettek, valójában Mózes tanítását vette át, amely maga is egy ősi tanításra vezethető vissza. Ebben a részben ugyanakkor megaláthatóak a keresztényellenes zsidó polémia egyes elemei, történetesen Jézus születését illetően (I,14–II,79). A második részben Kelszosz a kereszténységnek mint vallásnak a hiteltelenítésére törekedett. Ebben a törekvésében a judaizmust és a kereszténységet együttesen a vallási és a társadalmi rend ellenségeként mutatta be (III,1–V,65). A harmadik részben a tanításokat hasonlította össze, hogy érzékeltesse a zsidó és a keresztény tanok alacsonyabb rendűségét. Ugyanakkor erőteljesen elítélte a keresztényeknek a korabeli kultikus gyakorlatokat elutasító magatartását (VI,1–VIII,71). Műve befejező részében (VIII,72–76) Kelszosz arra buzdította a keresztényeket, hogy hagyjanak fel az univerzalizmusukkal, harcoljanak a császárárt, és vegyenek részt „a haza kormányzásában, ha ezt kívánja meg a törvények és a helyes vallásosság védelme” (649).

Tulajdonképpen két világ és világgép ütköztet Órigenész művében: egy hanyatló (vagy átalakuló) és egy feltörekvő és hódítani szándékozó: „Minden istenkultusz meg fog szűnni — írja a keresztény szerző egyfajta profétai látomásban, hiszen az igazán véres keresztényüldözések csak ezután következtek (250 és 251, 257 és 258, illetve 303 és 312/313 között) — s egyedül a keresztényeké győzedelmeskedik, igen, egyszer egyedülként győz, mert az Ige mindig egyre több lelket nyer meg” (VIII,68; 643.). Úgy tűnik, hogy az egykor győzedelmes és intézményesült kereszténység napjainkban inkább csak nem sok kilátással kecsegtető utóvéd harcait vívja.

Somos Róbert — aki korábban figyelemre méltó monográfiát szentelt *Az alexandriai teológia* (Budapest, 2001) kérdésének — szakértő és megbízható, ugyanakkor olvasmányos fordításának köszönhetően (amelyet olyan szakemberek is átnéztek, mint Pesthy Monika és Bugár M. István) most már a magyar olvasóközönség is hozzáférhet az ókeresztény irodalom egyik nagyszerű alkotásához. Reméljük, hogy haszonnal is olvassa! (Fordította, az előszót és a jegyzeteket írta, valamint a névmutatót készítette Somos Róbert; Kairosz, Budapest, 2008).

JAKAB ATTILA

SOMMAIRE

De la prière

- MIHÁLY SZENTMÁRTONI: La psychologie de la prière
 BÉLA TARJÁNYI: Les prières de Jésus-Christ
 LUKÁCS ÁMENT: „Nihil operi Dei praeponatur” (RB 43,3). Le rôle de Liturgia Horarum dans la vie d’une communauté bénédictine
- SAINTE CATHERINE
 DE SIENNE: „L’amour qui vainc tout obstacle” (Oraison IV)
 ATANÁZ OROSZ: La Prière de Jésus dans la spiritualité de Nicodème l’Hagiorite
- Méditations des religieux hongrois sur la prière
 - Entretien avec le moine trappiste Thomas Keating

INHALT

Über das Gebet

- MIHÁLY SZENTMÁRTONI: Die Psychologie des Gebets
 BÉLA TARJÁNYI: Die Gebete von Jesus
 LUKÁCS ÁMENT: „Nihil operi Dei praeponatur” (RB 43,3). Die Rolle des Liturgia Horarum im Leben der Benediktiner Gemeinschaft
- HEILIGE CATERINA
 VON SIENA: „Die Liebe überwindet alle Hindernisse” (IV. Gebet)
 ATANÁZ OROSZ: Das Jesus-Gebet in der Spiritualität von Nikodemus vom Heiligen Berg
- Bekenntnisse ungarischer Ordensleute über das Gebet
 - Gespräch mit dem Trappisten Thomas Keating

CONTENS

About Prayer

- MIHÁLY SZENTMÁRTONI: The Psychology of Prayer
 BÉLA TARJÁNYI: The Prayers of Jesus
 LUKÁCS ÁMENT: „Nihil operi Dei praeponatur” (RB 43,3). The Role of the Liturgia Horarum in the Life of the Benedictine Community
- ST. CATHERINE
 OF SIENA: „Love which defeats all difficulties” (IV. Prayer)
 ATANÁZ OROSZ: The Jesus Prayer in the Spirituality of Nikodim of Mount Athos
- Witnesses of Hungarian Religious about Prayer
 - Interview with Trappist Monk Thomas Keating

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomás: Veszprémi Nyomda Zrt. Felelős vezető: Fekete István vezérigazgató

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigilia Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigilia csekk száma: OTP.

VII. ker. 11707024-20373432. Előfizetési díj: 2009. évre 4.080,- Ft, fél évre 2.040,- Ft, negyed évre 1.020,- Ft. Előfizethető külföldön a

KKV-nál (H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: 60,- USD vagy ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10-14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.

Ára: 420 Ft

VIGILIA

■
TOLNAI OTTÓ
SZENTMÁRTONI
JÁNOS
ROBERT WALSER
ÓRIGÉNÉS

Hónapról hónapra
Grenadírmars

Ulysses helikoptere
A Tanner testvérek
Kelszosz ellen

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Gerold László, Jakab Attila, Rónay László,
Schein Gábor és Taurai Laura

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A barátságról
- Radnóti Miklós emlékezete
- Egedy Gergely, Darida Veronika,
Heidl György, Nóvé Béla,
Somorjai Ádám tanulmánya
- Báthori Csaba, Danyi Zoltán,
Halmai Tamás, Lackfi János,
Sulyok Vince, Tandori Dezső,
Vasadi Péter és Vörös István írása

A folyóirat megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja

nka
Nemzeti Kulturális Alap

9 770042 602005 09005